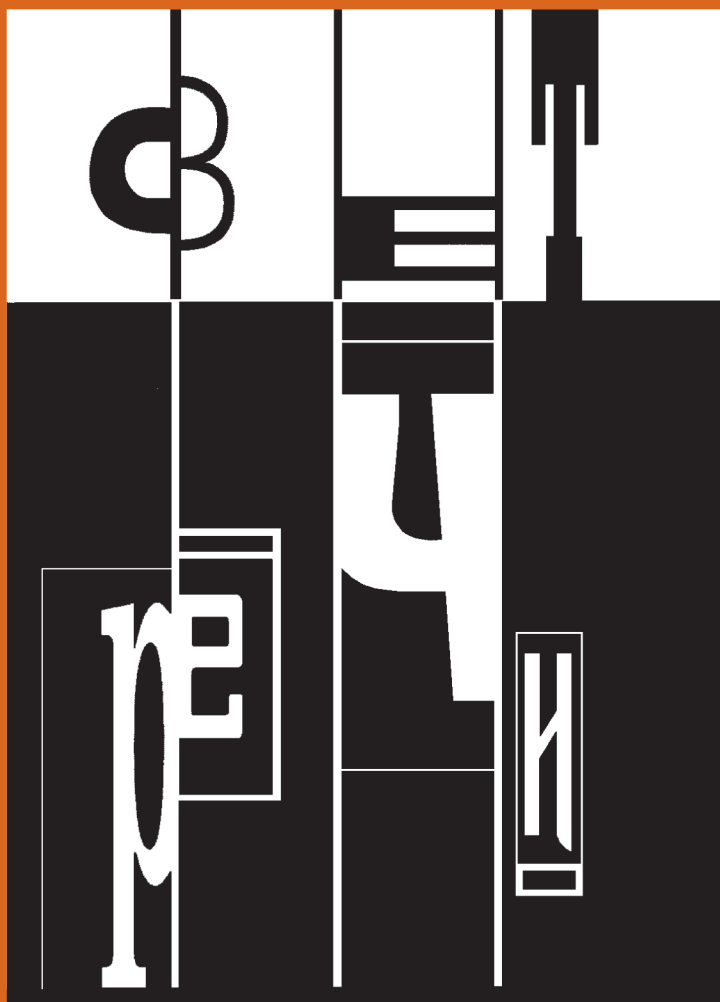
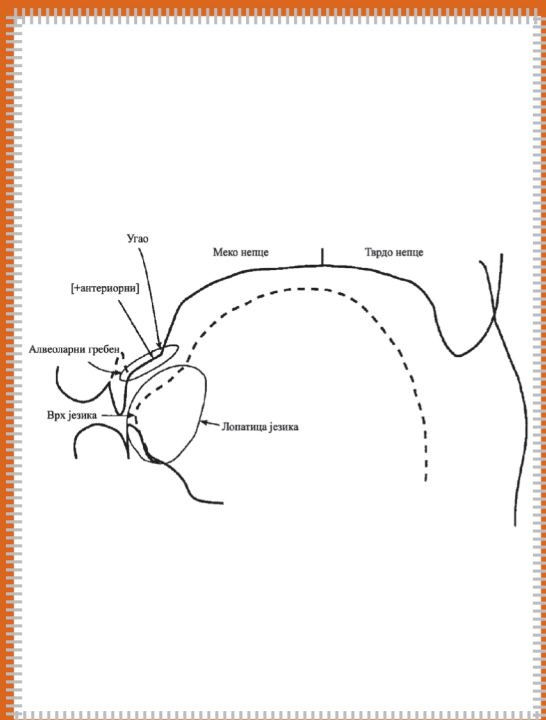

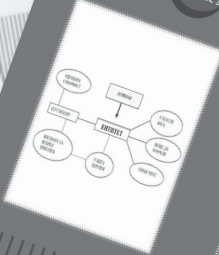
Свет речи
часопис за српски језик и књижевност
Београд 2024.

57-58

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2018.

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2019.

Свет речи

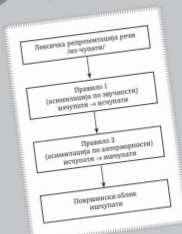
časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2009.

29-30

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2021.

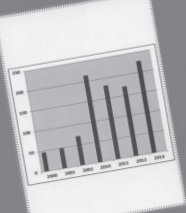
Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2012.

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2015.

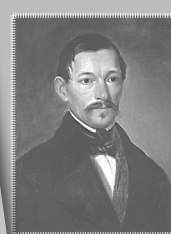

51-52

39-40

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2022.

Свет речи

časopis za srpski jezik i književnost
Београд 2023.

Година	Број издања
2023	1

53-54

55-56

47-48

37-38

33-44

35-36

31-32

САДРЖАЈ

Писци говоре

Нема детињастих стихова у мојој поезији
(са Љубивојем Ршумовићем разговарала Милица Кецојевић) 3

Савремена књижевност

Александра Киковић, *Вести из несвести: Синтеза песничких поступака Љубивоја Ршумовића* 7

Свет језика

Наталија Јевтовић, *Српски ојконими изведени суфиксима -ОВО/-ЕВО и -(ОВ)АЦ/-(ЕВ)АЦ* 15
Урош Милошевић, *Поредбени фразеологизми из лингвокултуролошког/етнолингвистичког угла* 20

Тумачења

Ненад Ђулибрк, *Мотив камена у поезији Ђуре Јакшића* 22
Ивана Нешовановић, *Симболика фитосвета у збирци Кора Васка Попе* 30

Свет гласова

Ана Батас, *Обележја у генеративној фонологији* 39

Српски у свету

Невена Милосављевић, Александра Морјонова, *Хроника рада Пете научно-практичне школе србистике*
Доминанте српске културе. Исток и Запад у српском језику и култури 46
Јелена З. Филиповић, *Лекторат за српски језик на Филозофском факултету Универзитета у Љубљани* 51

Калеидоскоп

Олга Сабо, *Lex-инфо* 54

Школски живот

(приредила Босиљка Милић)

АКТУЕЛНОСТИ

Јадранка Милошевић, *Реформе програма наставе и учења стижу и у средње школе* 56

ЈУБИЛЕЈИ

Тијана Петровић, *Лутам још, витак, са сребрним луком – Сећање на Милоша Црњанског* 58

НА КРЕАТИВНОЈ СТАЗИ

Са часова реторике 60
Са часова књижевности 66
Из рада лингвистичких секција 69

ТАКМИЧЕЊА И КОНКУРСИ

1. Литерарне секције 79
2. Лингвистичке секције 81
3. Школски листови и часописи 82

„НЕМА ДЕТИЊАСТИХ СТИХОВА У МОЈОЈ ПОЕЗИЈИ”

(са Љубивојем Ршумовићем разговарала Милица Кецојевић)

Књижевна каријера Љубивоја Ршумовића (Љубиш, 1939) траје већ више од шест деценија, али, званично, од појаве његових првих прозних остварења *Тандара мандара* (1965) и *Причанка* (1967), односно збирки песама *Ма шта ми рече* (1970) и *Још нам само але фале* (1973). До сада, Ршумовић је објавио преко стотину наслова, за децу и одрасле; његове књиге су доживеле бројна издања и преведене су на десетине светских језика. У позориштима је извођено више његових дела. Добитник је великог броја домаћих награда, међу којима се издвајају нарочито оне које су му додељене за животно дело, то јест целокупно стваралаштво и укупни допринос књижевности и култури: „Скендер Куленовић – Књижевни вијенац Козаре” (2014), Велика награда „Иво Андрић”

(2015), „*Ramonda serbica*” (2021), Повеља Удружења књижевника Србије (2023). Добитник је и три међународна признања: „Пуља”, за целокупно стваралаштво за децу, награде Унеска (1996) за књигу *Буквар дејјих права*, као и награде „Табернакул” (2012), за целокупно песничко дело.

Један је од оснивача и први председник Одбора за права детета, при организацији „Пријатељи деце Србије”. Занимљиво је и то што је једна од Ршумовићевих најпознатијих песама – „Деца су украс света”, уз композицију Миње Суботе, проглашена званичном дејјом химном у Србији, а од августа прошле године, београдске Силосе краси мурал, висок чак 28 метара, са стиховима његове чувене песме „Домовина се брани лепотом”.

У једној прилици сте казали да су „гусле Вашег деде Стевана Симовића биле Ваша прва библиотека”. Доцније сте говорили да је, на нешто старијем узрасту, Сјенкјевичев роман *Кроз пустињу и прашицу оставио неизбрисив траг на Вас. А шта чини Вашу „библиотеку” данас?*

Изненадићу Вас, али да нас моју „библиотеку” чине моји необјављени рукописи (имам рукописа за још четрдесет књига!). Читам сваки

дан понеки рукопис и просто се изненадим, присетим се да је то ипак моје, да сам то ја некад написао; написано онда „пакујем”, да евентуално и објавим. Другу „библиотеку”, коју редовно, па сад већ помало и професионално пратим, чине песме младих људи који учествују на разним фестивалима, на разним сусретима младих који пишу песме. Чак и Фондација „Ршум”, коју су моји синови основали, има програм Академија „Сарадници сунца”, у којој моје ко-

леге и ја радимо са децом талентованом за писање, са младима који су већ доказали да тај таленат имају, са онима који су можда већ објавили и књиге... Дружимо се, разговарамо, учимо ми нешто од њих, и они нешто од нас. А добијам и много књига на поклон. Моја златиборска пристojност ми налаже да сваку од тих књига прочитам и да, евентуално, ако се сретнем са ауторима, имам шта да им, поводом прочита-ног, и кажем.

Осврт на Ваше песништво уверио ме је да, од самих почетака, нисте много мењали специфичан однос према жанровским конвенцијама (једноставних облика, бајке, басне) и традицији, то јест према устаљеним представама о аждајама, змајевима, алама, вампирима, Бабароги. На другој страни, сличан поступак сте примењивали и у прозним делима, посебно у трилогији о дечаку Виду (*Видовите приче*, 2013; *Вид из Таламбаса*, 2014; *Шумкула у шкрипцу*, 2017). Ко је, заправо, Шумкула, и где се налази чувени Таламбас?

СВЕТ
РЕЧИ

4

Што се жанрова тиче, једини жанр који сам јако рано, још као дечак, у Љубишу, усвојио – а касније сам то чуо фомулисано у једној Волтеровој поруци – јесте да је дозвољена свака врста литературе осим досадне. Ја се трудим да оно што пишем и нудим читаоцима првенствено мени не буде досадно јер сам онда сигуран да ни публици која то буде читала

неће бити досадно. Наравно да је ту важан језик и моја еквилибристика са српским језиком – игра речима, која потиче из другог, трећег разреда основне школе, типа *кажи поњава – поњава – мама ти је дроњава, кажи бандера – бандера – пољубила те Вера*. То је ишло дотле да сам ја и неке безобразлуке укључивао у ту своју поетику, али оно што је остало јесте стилски врло прецизан стих, наравно, који поштује ово Волтерово, да не буде досадан, и, још важније, да све буде лепим српским језиком казано. А што се Шумкуле тиче, Шумкула је ајкула која је побегла из Азовског мора у шуму. Шумкула је једна играрија, а, ето, испоставило се да у мојој књизи *Шумкула у шкрипцу* постоји једно предосећање, односно као да сам предосећао какво време долази и све ово што се догађа са Русијом.

Припремајући се за наш разговор, пажњу ми је привукао и један став, који сте изнели у једном интервјуу, да „свака песма за децу мора у себи да садр-

жи причу”. Можете ли да нам образложите овакво своје виђење?

Млади људи воле да слушају причу... Приче које сам ја слушао, па и народне, јуначке песме које сам слушао и уз које сам плакао, нарочито кад деда уз гусле одсвира Краљевића Марка или неког другог јунака... Све је то прича... Прича је и у основи песме Змај Јове, коју је моја мајка понављала брату и мени: *Кад је Боже земљу стварао / Није хтео да празна буде. / Желео је да се по њој разгранају разне руде...* Римовање у беспрекорном ритму, смислено, без неке ове данас веома модерне неоромантичарске еквилибристике са језиком, која кад се слуша, не може да се похвата смисао. Чак и бесмисао има смисао, али га треба наћи.

Чим говоримо о писању за (нај)млађу публику, јасно је да не можемо да не поменемо Душана Радовића, Вашег песничког претка и узора. Опишите нам како је изгледао Ваш први сусрет са њим?

Препознавши да имам дара, моја млада учитељица ми је задала да напишем песму о Златибору („Златиборе, ти си злато / Ја те волим зато”). То је, дакле, била песма по наруџбини. Учитељица је песму послала „Пионирским новинама”. То дознајем тек касније, када сам дошао у Београд и упознао Душка Радовића, Миру Алечковић... У пакетићу, као награда за ту песму, налазила се фамозна графитна оловка

Писци њаворе

са гумицом. Тада је таква оловка била чудо, није дотад постојало тако нешто. После сам сваког месеца добијао новине на своје име. Други пут, срео сам Душка када сам носио једну збирку песама, руком написану, Стеви Раичковићу, у „Просвету”. Нашао сам их заједно у „Мажестику”, како седе и пију кафу... Стева ме је одговарао од писања поезије (шта ће ти то, то је „тешко орање”)... Душко тада узме свешчицу и упита ме у једном тренутку: „Младићу, би ли би ти дао ово да ја иземитујем на Радио Београду, у једној дечјој емисији, а ја кажем Ја не пишем за децу”. Душко ме погледа и нанишани прстом: „Не знаш ти за кога пишеш”. Та реченица ме до дана данашњег прати као неки вертикални императив, који ми не да да одустанем и приклоним се било којој поетици, важећој или неважећој, јер ја пишем оно што се мени допада.

Куриозитет представља податак да делите датум рођења (3. јул) са Милованом Данојлићем, уз остало, песником за децу. Данојлић је својевремено начинио и један избор из Ваше поезије, под насловом *Хајде да растемо* (1978), и написао је поговор за тај избор. Каква Вас сећања вежу за Данојлића?

Са Мићом Данојлићем сам се упознао, преко његових песама, као гимназијалац у Ужицу. Ишао сам у библиотеку и поред тога што сам узимао књиге које су ми биле потребне за читање, гледао сам и књижев-

не часописе, у којима су моје колеге, већ познате, објављивале своје песме. Највише ми се допадала поезија Миће Данојлића – имао је беспрекорну риму; нигде човек не може да нађе да је омашио или зарад неке егзибиције употребљавао неке речи итд. Сматрали смо га *краљем поезије!* Када сам дошао у Београд, онда смо се лично упознали. Нисмо се много дружили, али увек је све било коректно – пратио сам шта он ради, и он је пратио оно што ја пишем... Мића је оценио да сам се ја први дрзнуо да неке проскрибоване речи, које нису у пристојном вокабулару, афирмишем и популарисhem.

Опште је познато да сте радили на радију (ауторске емисије „Уторак вече, ма шта ми рече”, „Суботом у два” и „Весели уторак”), потом и на телевизији (аутор култних емисија: „Двоглед”, „Хиљаду зашто”, „Хајде да растемо” и „Фазони и форе”), да сте уређивали „Књижевне новине”, били директор Позоришта „Бошко Буха”. Често се

губи из вида да сте били професионални новинар београдског листа „Дуга”. Колико новинар смета писцу или му, напротив, помаже?

Не смета уопште... Душко Радовић је уређивао „Пионирске новине”, Бранко Ћопић је такође био новинар, па Мира Алечковић, Десанка... Хемингвеј. Новинарски посао је увек помало и истраживачки... Захтева да онај који се њиме бави буде занимљив читаоцу. Када сам прешао из Чајетине у Ужице, помало сам сарађивао у Ужичким „Вестима”. Радио сам и карикатуре, волео сам да цртам... Касније ми се чинило да народ и не зна да сам ја био професионални новинар и онда је, прошле године, Службени гласник објавио моју књигу *Презиме живота*, у којој се нашло дванаест разговора које сам водио са Десанком Максимовић, Мешом Селимовићем, Оскаром Давичом, Јевгенијем Јефтушенком, Душаном Радовићем, Павлом Савићем... Занимљиво је испало.

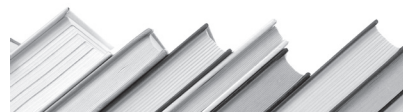
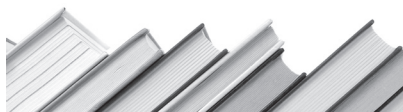
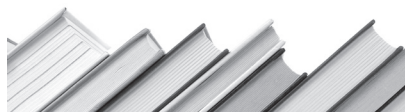
Истицали сте да *Буквар децјих права* (1995) представља „врхунац Вашег педагошког односа према младима“. Аутор сте уџбеника за други разред основне школе, за изборни предмет Грађанско васпитање – *Деца су народ посебан*; такође, приредили сте *Азбуквар* и радну свеску *Писмениар*, за први разред. Да ли, можда, можемо очекивати још неки Ваш подухват у области педагогије? Или пак намеравате да испуните жељу многих родитеља и напишете *Буквар децјих обавеза*?

Добио сам задатак од директора „Народне књиге“ да направим свој буквар и радну свеску уз буквар. Тада предложим да цео буквар буде посвећен Душ-

ку Радовићу јер Душко има текстове у којима он заиста врло прецизно говори како би и шта би требало понудити савременим младим људима и деци, како уопште треба писати за децу. Такође, предложим његовог плавог зеца, који би био *гињол лутка*, лутка коју учитељ, наставник, држи на руци и активно учествује међу децом. То се могло урадити и са предшколцима, али ја сам намерно хтео за први разред основне школе зато што учитељ и наставник не морају да буду увек занимљиви, односно занимљиви су до једне границе; од једне границе, то занимање треба да пређе на ту лутку, на тог плавог зеца. Уопште, игра је императив детињства. То се, међутим, није допало рецензентима. У *Азбуквару* сам имао неколико азбука

опремљених разним римованим доскочицама; сетио сам се и азбуке коју смо ми учили: *Адам – Богдан – воду – газе – дубоку – ђаци – еврејски...* Ја сам то мало променио, прилагодио... Дете не мора све да зна, али мора све да покуша да откључа, да исфантазира... Што се *Буквара децјих обавеза* тиче, ја га не бих писао, јер мислим да родитељима не треба одузимати право и обавезу да упознају своју децу са њиховим правима и обавезама. Напослетку, противник сам мешања родитеља у наш образовни систем.

(Разговор је вођен на
Филолошком факултету,
на 65. Републичком зимском
семинару, 11. фебруара
2024. године)

ВЕСТИ ИЗ НЕСВЕСТИ: СИНТЕЗА ПЕСНИЧКИХ ПОСТУПАКА ЉУБИВОЈА РШУМОВИЋА

Александра Киковић

У периоду између 1975. и 1979. године, Љубивоје Ршумовић је објавио три збирке поезије за децу: *Невидљива птица*, *Вести из несвести* и *Магнет*¹, које због свог тематско-мотивског плана и начина организације песничких поступака можемо посматрати као једну целину. Оно што повезује ове три збирке, а што отвара пут ка разумевању збирки из претходног, као и потоњег Ршумовићевог стваралаштва, јесте начин поимања детета и детињства. У свакој од наведених збирки постоји уводна песма или уводни цитат посвећен детету као појединцу и као члану заједнице. Уводна песма у збирци *Вести из несвести* представља римовану парафразу филозофске мисли Џона Лока: „Дете мораш да посматраш / Ал му не смеш на пут стати / Што га пре човеком сматраш / Пре ће човек и постати” (Ршумовић 1976: 5). Наведени стихови означавају преокрет, који је у време објављивања ових збирки, деловањем првенствено Радовићевих начела из *Антологије српске поезије за децу*, већ био у пуном јеку. Тај преокрет односи се пре свега на рушење устаљених образаца у вези са поимањем детета као слабијег, несамосталног појединца, као и стереотипних, поједностављених тема,

мотива и слика. Уместо тога, Ршумовић и Радовић инсистирају на усложњавању језичко-стилских и тематско-мотивских планова, приступајући најмлађој читалачкој публици са пуним поверењем у њих. Та врста поверења за Ршумовића је представљала обавезу:

„Поверење у децу и поверење деце у нас, то двоје мора се условљавати. Једно без другог ће храматити, неће добро функционисати. На нама одраслима је да то поверење стварамо, деца за то немају времена.” (Ршумовић 1986: 9)

Песма *Дете*, први пут објављена у збирци *Невидљива птица*, представља програмску песму и налази се у на почетку многих касније објављених Ршумовићевих збирки. Њоме се наглашава потреба за разумевањем и љубављу које одрасли треба да пруже детету: „Дете није дете

/ Играчка за стрине и тете / Дете је дете / Да га волите и разумете” (Ршумовић 1975b). Детињство се означава као најважнији ступањ одрастања, кроз који су прошли великани попут Гетеа или Хајдук Вељка, а нарочит акценат је на „немирном” и „немогућем” детету, у чему се огледа аутентична, несташна дечја природа, којој треба дати слободу. Управо зато значајан број песама из ове збирке тематизује несташлуке подстакнуте немирном природом детета, којој се оно не може одупрети.

У поруци са почетка песничке збирке *Магнет*, исказан је још један песников став о детету. У питању је превод цитата Ђакома Леопардија: „Деца ни у чему нађу свашта, / Одрасли у свачему ништа” (Ршумовић 1979: 7). Из ове поруке наслућује се предност коју дете има у односу на одраслог појединца у погледу доживљаја света и детаља, маште и игре. И сâм аутор је стварао литературу за децу посматрајући свет из перспективе детета, што доводи до иновативних тема, или пак до преобликовања оних устаљених. Из оваквог поимања деце и њихове маште произићи ће неки од најважнијих Ршумовићевих песничких поступака: изједначавање лирског субјекта са дететом, употреба индивидуализама прилагођених језичком искуству детета, жанровски споје-

¹ Претходно су објављене песничке збирке *Ма шта ми рече*, *Још нам само але фале*, *Домовина се брани лепотом*.

ви и новитети, техника црта-ног филма, коауторска употреба сликовница и многи други.

Збирка песама *Вести из несвести* садржински представља примењена теоријска начела која смо претходно споменули, а која помажу бољем разумевању претходних песничких збирки, *Ма шта ми рече* и *Још нам само але фале*, објављеним неколико година раније. Оно што збирку чини значајном за тумачење песничких поступака Љубивоја Ршумовића јесу управо обриси експлицитне пишчеве поетике, па читајући ову збирку, стичемо увид у његово целокупно стваралаштво. Као што пролошка песма отвара пут ка перцепцији детета, тако и композиција збирке одговара стадијумима његовог раста и развоја. Збирка је подељена на четири циклуса, при чему је први циклус, према избору тема, близак најранијем детињству, док сваки наредни циклус постаје сложенији и тиме прати сазревање читаоца.

СВЕТ
РЕЧИ

8

Први циклус ове збирке носи наслов *Није да се хвалим*, а лирског субјекта истоимене песме видимо као веома мало дете, које проговара о себи као о одраслом појединцу, истичући своје врлине попут храбрости, снаге, лепоте, висине, да би се на самом крају открио његов реални узраст: „Није да вас фарбам / Ал неће бити мира / Само да ме неко / Скине са нокшира“ (Ршумовић 1976: 43). Овде је реч о једном од честих песничких поступака Љубивоја Ршумовића – постављање де-

тета за песнички субјект и певање из његове перспективе. Песнички субјект је, ако сагледамо целокупно Ршумовићево стваралаштво, прошао све фазе живота: од најранијег детињства до одраслог, чак и позног доба. Осим што из Ршумовићеве песме често проговарају деца, а понекад и одрасли, неретко глас добијају и животиње или пак друга створења. Примера ради, збирка *Још нам само але фале* заснована је на монолозима негативаца, на првом месту аждаја и змајева, који проговарају како би оправдали свој запостављени положај у књижевној традицији. Најразноврснији спектар казивача песама огледа се управо у *Вестима из несвести*. У песмама се смењују гласови са различитих страна, који ће каткад захтевати дијалошку форму песме. Треба нагласити да дијалози у Ршумовићевим песмама нису наглашени интерпункцијом, осим употребом великих слова у појединим примерима. Изостанак било које

друге интерпункције у песми говори о њеном природном току, из којег се паузе и промене казивача врло лако препознају. Тематско-мотивска сложеност Ршумовићеве поезије једним делом потиче управо из различитих начина да се песма испева, због чега улогу казивача добијају бића различите врсте, одрасли и деца различите доби, неретко и загонетни „приповедач“, а понекад је различит и број лирских субјеката (смена дијалога и монолога).

Поводом првог циклуса збирке *Вести из несвести*, можемо говорити и о интерактивности, као о још једној важној одлици Ршумовићевог песничког стваралаштва. Песник својом поезијом, осим што гради обострано поверење читаоца и аутора, такође подстиче и њихову непрестану комуникацију. Песме из овог циклуса, као што су *Десет љутих гусара*, у којој након сваке строфе постоје празнине, које треба попунити бројем, и *Бројање*, која је заснована на учењу прстију на руци, дана у недељи и месеци у години, обликоване су као интерактивна игра приликом учења бројева. Песме *Лаке загонетке* и *Има један* конципиране су као загонетке које ангажују читаоца да промишља о особинама животиња као што су јеж, лисица, корњача, миш, ној, слон. Осим активирања читаоца, песник охрабрује и публику да употреби моћ своје имагинације: „Деца могу да полете / Треба само да се сете / Треба само да пожелe / Да замахну да се вину / Као птице нежне беле / Ка звездама у висину“

(Ршумовић 1976: 17). Ангажовање читаоца позивањем на саговорништво, учење, промишљање и активирање одлика је Ршумовићевог стваралаштва од прве објављене збирке и уводне песме *Уторак вече ма шта ми рече*, па кроз сваку наредну збирку песама и прича. У поменутој песми се, кроз фиктивни дијалог и рефренско понављање ироничне констатације – *ма шта ми рече* – наслућује суптилна комуникација са читаоцем. Врло често такав вид игре са публиком доводи до изневеравања хоризонта очекивања, из чега потом произилазе хумористични ефекти.

У оквиру циклуса *Није да се хвалим*, проналазимо аутентичан пример хумора, који представља доминантну одлику Ршумовићеве поезије. У питању је песма *Питала деца*, која је заснована на омашци дечје аналогije. На основу исказа медведа из песме: БУНДУ МИ ДЕЦО / РОДИЛА МАЈКА, догађа се заблуда: „Деца сад битку / С мамама воде / Траже по бунду / Да им роде (Ршумовић 1976: 19). Овакав вид комике проистиче из дечје наивности, која представља срж поезије Љубивоја Ршумовића. По правилу, дечји поглед на конкретну ствар мора се разликовати од онога што је део реалности. Из тог сукоба стварног света са фиктивним замислима дечје маште, заблуда и нехотичних омашки произлази хумор, у различитим облицима. Управо због тога, Ршумовић у својим песмама охрабрује дечју машту, што до нарочитог изражаја долази управо у

збирци *Вести из несвести*, а у каснијем стваралаштву, анегдотски облици послужиће као основа за *Фазоне и форе*.

Осим што су песме из овог циклуса тематски прилагођене раном детињству, постоје примери песама који су и на језичком нивоу примерене овом узрасту. Једна од таквих песама јесте *Временце*, која је заснована на деминутивима именица, придева и глагола, чиме се добија низ околионализама: *финенце, чиненце, плаченце, тремненце, спременце, цвећкенце, нећкенце* (Ршумовић 1976: 38). Несвакидашња употреба језика не завршава се само на креирању нових речи, већ подразумева и онеобичавање постојећих израза, синтаксичка размештања и стварање спунеризама, о чему ће бити више речи у наставку текста.

Доминантна одлика наредног циклуса, који је насловљен као и збирка, *Вести*

из несвести, јесте употреба публицистичког стила у поезији, са најчешћим упливом жанра вести, што се могло наслутити из наслова збирке. Тај уплив различитих жанрова у поезију представља још једну препознатљиву одлику Ршумовићеве поезије – интермедијалност. Она се понајвише препознаје у збиркама *Још нам само але фале* и *Невидљива птица*, које су резултат коауторства Љубивоја Ршумовића и Душана Петричића. У овим збиркама није реч само о илустрацији, већ о кохерентној целини коју чине текст и цртеж. При томе, цртеж има активну улогу у тексту и често га допуњује или му даје додатно значење. Цртежи, као и поједини ефекти самог текста, неретко доводе до уплива технике цртаног филма. Та техника подразумева нагле преокрете у песми, изненадне и непредвидиве појаве,

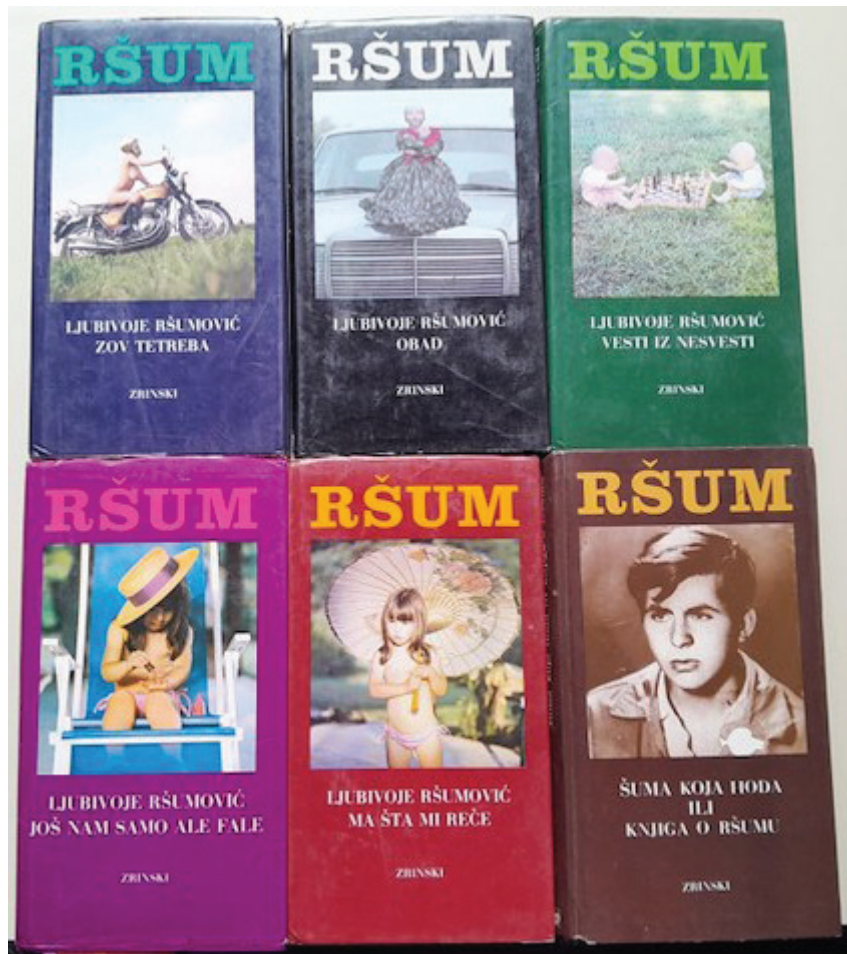

убрзано смењивање кадрова. Пример можемо пронаћи у песми *Понашам се попут наше*, у оквиру збирке *Ма шта ми рече*. Слику уплашених животиња које изненадно беже можемо упоредити са убрзаним смењивањем покрета цртаних јунака, који на екрану муњевито ишчезавају: „Па побеже наглавачке“; „Па побеже у два смера“; „Па одмагли ко мећава“ (Ršumović 1970, 64). Ршумовићев осећај за иновацију произлази из прилагођавања поезије времену у којем настаје и публици којој је намењена. По том принципу настају и многе песме из другог циклуса збирке о којој говоримо. Вести које се тематизују део су свакодневице која окружује

човека, као и децу. Песник је и сам једном приликом говорио о инспирацији за овај циклус:

„Пре тридесет година, као млад писац и новинар, прочитао сам ову вест у озбиљним енглеским новинама: „Данас по подне, на псећем гробљу у Илфорду, али у строго одвојеној парцели за мачке, сахрањен је мачор Питер, званични мачор британског министарства иностраних послова.“ [...] Следила је агенцијска вест о ожалошћенима, затим о изјави сучешћа и тако даље. [...] Онда се у мојој песничкој радионици, за разне потребе, рађају ВЕСТИ ИЗ НЕСВЕСТИ (Ршумовић, Андрић 1997: 58).

Уз *Невидљиву птицу*, која је такође сачињена од низа вести које наличе новинским чланцима, али их на изванредан начин пародирају, циклус *Вести из несвести* је инспирацију нашао у непосредном окружењу. Техника којом се Ршумовић служи доприноси разноврсности формалног аспекта. У песме-вести спада прва песма из циклуса, *У Титовом Ужицу*, писана дугим стихом, прилагођеним говору медија. У њој се прецизира место и време догађаја: „У Титовом Ужицу прошле јесени“, користи се декомпонован облик глагола: „Онда је нагло дошло до навале“, а на крају песме се замишљеним читаоцима или гледаоцима, саопштава информација у облику устаљене фразе: „Као што многи од вас погађају“ (Ршумовић 1976: 49). Коришћењем ових израза, песник у поезију уноси елементе медијских језичких особина, што представља новитет у поезији за децу. Песма *Лега Догић* и *ко је она* испевана је у облику новинске репортаже, а овом типу песама можемо придружити и интервју једног лава, који је успео да дође до камере: „А када се једног дана / У програм увукао / Лав је са малог екрана / Сатима мијаукао“ (Ршумовић 1976: 61). На примеру последње песме наслућује се и сатирична оштрица уперена у савремено друштво, у којем је лако добити медијску пажњу. С тим у вези је песма *Мораш да пазиш*, у којој аутор подсећа читаоце на неопходност пажљивог бирања речи, али и пажљивог прихватања информација. Исто то Ршумо-

вић чини у *Невидљивој птици*, у којој се, у паузама између вести, повремено појављују стихови које изговара птица са илустрације: „Оловка пише а гума брише / Ни у шта не веруј исувише” (Ršumović 1975b). Сви ови примери потврђују Ршумовићево поверење у читаоца, који треба да буде неповерљив, односно, који треба да има критички однос према свему што чита или слуша.

Оно што представља разлику у односу на претходни циклус јесте чињеница да се избор тема, слика и језичких изражајних средстава усложњава, што упућује на разлику у избору претпостављене читалачке публике, која постаје нешто старија у односу на читаоце којима је намењен претходни циклус. Зато се песничким сликама инсистира на дубљој имагинацији. Један од таквих примера је песма *Кад киша пада на море*, која представља интересантну представу мора у којем се животиње склањају од кише, затварају прозоре и купују кишобране. Писац се поиграва сопственом песмом, прекидајући је коментаром: „Кад киша почне да пљуска / Изађе и понека гуска / Пардон на мору нема гуски” (Ршумовић 1976: 53, подвукла А. К.), да би се песма потом несметано наставила. Коментари унутар песме, као и њено опредељивање, јесте један од поступака којим се аутор служи стварајући своју поезију, али и прозу. Приче и песме често се представљају као конкретни простори, којима се јунаци слободно крећу, прелазећи из једног

фиктивног простора у други. Један вид таквог опредмећивања уочавамо на примеру песме *Крај песме*, боље: у чијим завршним стиховима долази до необичне слике: „Кренух против псине љуте / Ал пас рече УЈЕШЋУ ТЕ / ОД МЕНЕ СЕ ДАЉЕ НЕ СМЕ / И сад више нема песме” (Ршумовић 1976: 68). Пишчев коментар на крају песме условљен је реакцијом јунака којег је сам створио, што доводи до аутоироније, као још једног препознатљивог Ршумовићевог песничког поступка. Он подразумева поништавање или изобличавање света фикције, што је један вид поигравања са сопственом улогом и са улогом читаоца.

Песма „У дунгли пре неко вече” представља један од примера језичке комбинаторике, из које произилази промена значења. Познати пример такве појаве у Ршумовићевој поезији јесте *Телефонијада*, из збирке *Ма шта ми рече*, у којој, услед илузије разговора слона са телефонском микрофонијом, долази до замене

појмова изведене језичком аналогijом: „да л’ слон телефонира / Ил’ телефон слонира (Ršumović 1970: 9). Сличан, али додатно разрађен поступак проналазимо у наведеној песми, која се заснива на замени ентитета човека и жирафе: „На тај гаф од жирафона / Ја поступих још гафније / Врат истегох до плафона / Да изгледам жирафније / Жирафон се збуњен смањи / Не прозбори нити речи / Но се стањи укочањи / И сасвим се учовечи” (Ршумовић 1976: 72). Песничке слике изграђене су око околионализма: *жирафон*, *нежирафно*, *гафније*, *жирафније*, *зажирафи*, и намерних граматичких омашки које су ту ради риме: *унглу*, *јафно*, што указује на песничково ослањање на језик и говор, то јест, на широк спектар употребе језика и планских погрешки које доводе до комичне и иреалне песничке слике. Песма представља пример употребе језика која обогаћује слику и доприноси сложености тематског репертоара и хумористичним

ефектима, што смо раније истакли.

Међутим, поред хумора, као неизоставног елемента поезије Љубивоја Ршумовића, циклус *Вести из несвести* обухвата и песме о трагичној и суровој страни света. Тамна страна живота присутна је у Ршумовићевој поезији готово колико и игра и смех. Прва песничка збирка *Ма шта ми рече* обухвата низ песама са једном дозом песимизма. Песме као што су: *Иза првог угла*, *Била девојка Мара*, *Био једном један вук*, *Од села до села путељак*, *У једном дану*, *Било једно тужно море* обухватају мотиве расанка, неправде, тешкоће свакодневног живота и неспоразума. У збирци *Још нам само але фале* преовладава мотив јадиковања и плача змајева и аждаја, неретко и страха и смрти². Та врста песимистичног, које у великој мери прожима Ршумовићеву поезију, јесте значајан новитет

² Песма *Једнога змаја крај* говори о змајевом самоубиству.

у књижевности за децу. Међу тужне песме из датог циклуса збирке *Вести из несвести* спада кратка песма *Ја имам душу*, у којој је дата слика суровог човека који коња наводи бичем на реку и не показује сажаљење нити разумевање. Песма *У једном пољу* пример је метафоричне представе смрти цвета-особењака: „У једном пољу један цвет / Рекао ПРЕЗИРЕМ ЦЕО СВЕТ / ЗА ДРУГЕ НИ ПЕТ ПАРА НЕ ДАМ / Умро је сасвим сам” (Ршумовић 1976: 66). И једна и друга наведена песма не дају директну поруку, већ се задржавају на нивоу дескрипције, која идеју преноси посредно.

Нарочито у трећем циклусу збирке, који носи назив *Немајући другог посла*, за који претпостављамо да је, због још сложенијег песничког израза, намењен деци у предпубертетском стадијуму, проналазимо детаље о туги и болу, што је често у блиској вези са батинама. Батине представљају једну

од важнијих тема готово сваке Ршумовићеве песничке збирке. Песме које су у вези са болом и батинама отварају тему односа детета и родитеља, у којем долази до сучељавања љубави према родитељима и патње изазване батинама које им они задају. Такав конфликт тематизује песма *Лако је пруту*, која је испевана из перспективе детета које проговара о васпитној справи: „Није ми криво ни кад на мене / Армија прућа дрвеног крене / Али не могу да преболим / Тата ме бије а ја га волим” (Ршумовић 1976: 94). Реч није, дакле, о физичком, већ о душевном болу и повређивању. Најчешће се у вези са батинама истиче фигура оца, што показује песма из прве Ршумовићеве збирке – *А мазе татине*, чији крај гласи: „Пију батине” (Ршумовић: 1970: 21). Обе песме отварају врло важно питање конфликта у детињству кроз перспективу детета које још увек нема моћ да сагледа угао родитеља и учинковитост њихових васпитних мера.

Тематика насиља присутна је у песми *Ах што ја немам*, која се завршава стиховима: „Плач би се чуо све до Косова / Кад би им разбили свих седам носова” (Ршумовић 1976: 92), а као њене антипode можемо посматрати песму *Сила ником није мила*, која је заснована на изреци „И над попом има пог”, као и песму *Играјте се значкама*, испевану у облику протеста против сваке врсте насиља: „Играјте се значкама / Ордењем на грудима / Играма и пачкама / А не живим људима” (Ршумовић 1976: 99). У овим примерима огледа се

Савремена књижевност

Ршумовићева дидактика. За разлику од својих претходника, изузев Радовића, Ршумовић поучност не поставља за крајњи циљ поезије. Дидактика произлази индиректно, и односи се на сложене и актуелне теме, прилагођене времену у којем поезија настаје.

Такође, као и у претходном циклусу, јавља се мотив смрти, у песми *Змај*, која кореспондира са збирком песама *Још нам само але фале*. Песма која је врло игрива, будући да је заснована на фонетској сличности глагола *косити* и места *Бежанијска коса*, а завршава се смрћу змаја који је умро од рада: „Јер змај је косио косио и косио / И косио док није крепао“ (Ршумовић 1976: 91). Интертекстуална веза ове песме са претходном збирком о алама, упућује на још једну важну тему савременог друштва – рада и запошљавања. Змајев прековремени рад несумњиво представља метафорично-сатиричан однос према стварности и може се упоредити са песмом *Ни пет пара* из збирке *Још нам само але фале*: „Сва страшила испод неба / Остаће без коре хлеба“ (Ршумовић 1975а). Мотив самоубиства проналазимо у песми *Један морнар*. Она опева морнара који из ината није хтео да се спаси, већ се утопио у мору. Садржина ових песама које је Ршумовић уврстио у корпус песама за децу има још један практичан циљ – упознавање деце са сложеним питањима која јесу део њиховог свакодневног искуства и са којим треба да се суоче.

Циклус *Немајући другог посла* обухвата и језичке домишљатости, засноване на фра-

зама из свакодневног говора. На пример, песма *Керефеке*, базира се на фразеологизму *изводити керефеке*, који се у даљем тексту песме буквалузује: „Оне су добре корисне и нежно меке / Нарочито кад их деца изводе / У шетњу“. Карактеристична употреба жаргона, фразеологизама, пословица и других свакодневних говорних израза чини саставни део Ршумовићеве поезије за децу. У неке од препознатљивих примера спадају изрази: тачка гледишта, пити батине, направити дар-мар, носити главу у торби, давати нешто муфте, убити бога у некоме, изводити бесне глисте, здипити, њупати, не дати ни пет пара, и многи други. За све те изразе песма за децу, не само да оставља простора, већ се њима обогаћује и постаје вишесмислена и хетерогена.

Најупечатљивија језичка игра у збирци *Вести из несвести* огледа се у песми *Постоји ли разлог чврст*, чије су строфе

засноване на спунеризмима: пада лист – листа пад; чачка нос – нос а чач, грицка прст – прста гриц; носи број – броји нос. Ршумовић је овакав вид игре речима користио и у свом прозном стваралаштву, а као добар пример може послужити *Прича коју је промишио буш*, у оквиру збирке *Тандара Мандара*, где ће се јавити необични изрази попут: „ту га је прожабила једна гута“, „протилили смо мен“ (Ршумовић 2009: 11–12) и слично. Овакво поигравање замењивањем гласова и значења, које чини необичну слику, врло је подстицајно за когнитивну активност детета и доприноси активном учествовању читаоца.

Последњи циклус збирке чине сонгови, по чему је она слична потоњој збирци *Магнет*, чији други циклус чине сонгови за емисију *Полетарац*. Када је реч о сонговима из ове збирке, скренућемо пажњу на њихову тематику, која је врло блиска позном де-

тињству и периоду пубертета. Неке од тих тема дефинисане су у насловима: *Сонг о другарству*, *Сонг о моди*, *Сонг о успомени*, *Сонг о мени и другима*, *Сонг сам када седиш*, *Сонг о брковима*. Препознатљиво је да су теме сонгова прилагођене размишљањима дечака и девојчица у пубертетском добу. Значајан број песама говори о потреби за допадљивошћу: „Када су биле модерне шишке / И Марлон Брандо и јаке мишке / Девојчице су кад таквог виде / Одмах желеле да се свиде“ (Ршумовић 1976: 111), или: „А младићи брке гаје / За девојачке уздисаје“ (Ршумовић 1976: 123). Песму *Сонг о успомени*, казује зрели лирски субјекат, са носталгијом, сећајући се школских дана, стечених пријатељстава и прве љубави, упућујући читаоце на лепоту школских дана: „Оно кад смо дерали клупе / Оно када су пљуштале шљаге / Оне бриге наивне и глупе / Оно беху године драге“ (Ршумовић 1976: 106).

Проблем конфликта у пубертетском добу, размишљање о изградњи и проналажењу сопственог идентитета и уклапања у околину такође је на мети песничких интересовања. Пример је песма *Сонг о мени и другима*, која тематизује контрирање и тешкоћу уклапања младог појединца у постојећи друштвени образац: „Ја трпим једно а они друго / Они на кратко а ја на дуго / Ја сам један а они су мнози / Зато никад нисмо у слози“ (Ршумовић 1976: 114). Из оваквог размишљања назире се почетна фаза друштвеног и емотивног сазревања, кроз које млади побуњеник, какав

је лирски субјект, треба да прође. Осим тога, ни у овом циклусу нису изостале песме о батинама, које су такође одраз неслагања и бунта: „Ловац виче на сав глас / Дође пас / Џокеј викне на сав глас / Коњ у кас / Кад ја викнем на сав глас / Шамар трас“ (Ршумовић 1976: 116).

Збирка *Вести из несвести*, због разноврсности идеја песама, представља огледало стваралаштва Љубивоја Ршумовића, које траје више од шест деценија и обухвата више стотина песама за децу. Иако постоје стални песнички поступци и правилности које су лако уочљиве, Ршумовићева поезија никада није једнолична. Константни песнички поступци јесу: језичке заврзламе, намерне граматичке омашке, спунеризми, парадоксални спојеви, изневеравање хоризонта очекивања, изобличавање традиције, именовање јунака песме и коришћење топонима, интермедјалност, опредмећивање песме, промена лирског субјекта. Међутим, иако говоримо о једној константности поступака, Ршумовићеве песме никада не личе једна на другу. Разноврсност се налази у широком тематском кругу, који полази од игре, шале и

маште, али сеже и у сасвим другу сферу тужног, страшног и трагичног. Динамици песама доприносе језичке кованице и онеобичени изрази, али исто тако и сасвим устаљене говорне фразе, које у песмама добијају ново значење. Поезија постаје шаролика захваљујући широкој лепези јунака, њихових доживљаја, дилема и исповести. Уз све то, песник остаје свестан разлика у погледу на свет детета и одраслог појединца, али тежи да те разлике сведе на минимум, или чак да их поништи. Из тог разноврсног опуса тема и идеја, произлазе и различити начини да се песма испева.

Збирка која је била у центру наших интересовања у овом раду не представља само заокруженост, синтезу, песничких поступака којима се служи Љубивоје Ршумовић, већ је и сама заокружена на плану композиције. Она почиње, као што смо назначили, интерактивном игром, а завршава се стиховима: „Слобода је небо / Слобода је трава / Човек је слобода“ (Ршумовић 1976: 127). Целовитост збирке се огледа, дакле, и у скупу тема, које се крећу онако како је Ршумовић дефинисао у чувеној песми *Деца су украс света* – од игре до слободе.

СРПСКИ ОЈКОНИМИ ИЗВЕДЕНИ СУФИКСИМА -ОВО/-ЕВО И -(ОВ)АЦ/-(ЕВ)АЦ

Наталија Јевтовић

У раду ће бити речи о српским ојконимима *Александровац, Аранђеловац, Ваљево, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Милановац, Петровац, Смедерево*. Ових десет ојконима груписано је према творбеном форманту *-ов/-ев-*, који се налази у њиховом саставу. Ојконими ће бити подељени према типу творбе, односно суфиксима помоћу којих су изведени. Циљ рада је истраживање творбе ових топонима, полазећи од њихове етимологије, односно корена речи у именима.

Кључне речи: творба речи, етимологија, ојконими, суфикс *-ов/-ев-*, порекло речи.

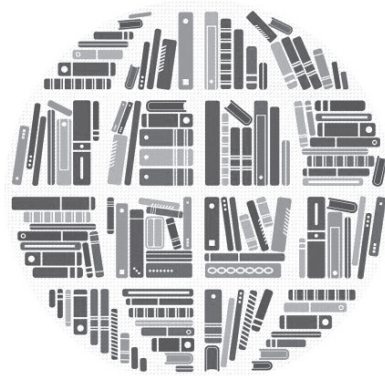
1. Увод

1.1. О српској топонимији

Развој српске топонимије почиње у доба насељавања Словена на Балканско полуострво, где се словенско становништво сусрело са већ постојећим системом топонима. Међу првим језицима који су утицали на образовање српских топонима су влашки говори на истоку, мађарски на северу данашње Србије, а касније је велики утицај имао турски језик, након њега и немачки (Лома 1991). Развој српске топонимије подудара се са развојем српског језика на граматичким нивоима, где су се такође стапали утицаји страних језика са постојећом словенском основом.

Типични српски топоними су: *Мокра Гора, Сува Река, Бела Црква*, затим *Косово, Косјерић, Лајковац* итд. За разлику од тога, добар удео топонима је страног порекла, а они се највише затичу на приморју: *Рисан, Будва, Улцињ* и др., али их има и другде, као

што је топоним *Ниш* (Стијовић 2000: 576). Поред супстрата, највише палеобалканског, латинског (*Сутоморе*) и грчког (*Сталаћ, Ђунис*) порекла, срећу се и елементи адстрата у домену топонимије. Адстрати су пореклом из несловенских језичких енклава, настали у доба када је ова територија већ била српска (Лома 1991: 14). Пример адстрата везује се за топониме романског, односно влашког језика (као што је *Смедерево*), и далматинскороманске топониме (*Жањице*) (Лома 1991: 16).¹

¹ Код неких топонима долазило је до ослањања хришћанства на остатке паганства, као у топониму *Поганово* (Лома 1991: 13).

Неки топоними, нарочито у XIX и XX веку, изводе се од личних имена српских (и југословенских) владара или заједничких именица са значењем титуле, под утицајем друштвено-политичких околности. Међу првима то су били: *Милановац* (у част кнеза Милана Обреновића), *Александровац* (у част краља Александра Обреновића), као и *Краљево* (у част краља Милана Обреновића). Слична појава наставља се и у новијој југословенској историји, те су градови носили називе: *Титоград* (Подгорица), *Титово Ужице* (Ужице), *Светозарево* (Јагодина), *Зрењанин* (претходно: Петроград, у част краља Петра Карађорђевића).

Посматрајући топониме на овај начин, уочава се да се њихово порекло везује за друштвену и политичку ситуацију одређеног периода на овој територији. Многобројни слојеви несловенског порекла у нашем језику чине га богатим и захвалним за истраживање које превазилази уско лингвистичку анализу.

1.2. Циљ рада

У раду ће бити речи о следећим српским ојконимима: *Александровац, Аранђеловац, Ваљево, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Милановац, Петровац, Смедерево*. Циљ рада је истраживање етимо-

логије ових топонима, полазећи од корена речи у именима. Ојконими ће бити груписани према типу творбе, односно према творбеним суфиксима.

1.3. Структура топонима изведених суфиксима -ово/-ево и -(ов)ац/-(ев)ац

Суфикс *-ов* (*-а*, *-о*)/*-ев* (*-а*, *-о*) један је од најпродуктивнијих суфикса за грађење присвојних придева од именице као мотивне речи. Њихово значење можемо поделити у четири основне групе: 1. придеви који означавају припадање појму (*братов*, *дедов*, *стричев*), 2. придеви који означавају својственост врсти (*голубов*, *зечев*, *месечев*), 3. придеви за означавање материје од које нешто потиче (*боров*, *јабуков*, *трешњев*), 4. придеви за означавање припадности предмету (*мразов*, *бадњев*) (Стевановић 1986: 543–544).

Када се топоними у српском језику јављају у облику придевске речи, то ће готово увек бити облик присвојног придева. Топоними који се граде уз помоћ овог суфикса често стоје у средњем роду, независно од тога којег рода је објекат који именују (град, село, ливада, шума, воћњак и сл.). Овакав облик топонима упућује на постојање власника у време образовања самог назива. Постоји могућност да је баш средњи род, облик у којем су топоними данас прерасли у именице, везан за некадашњу синтагму у којој су топоними стајали са именицом *село* (Радић 1998: 282–283), нпр. Смедерево *село*.

Суфикс *-ац* је веома продуктиван суфикс за грађење именица са значењем вршиоца радње или носиоца особине (*писац*, *ловац*, *трговац*), као и за грађење именица са значењем становника, припадника народа, вероисповести или неке идеологије (*Ваљевац*, *Пакистанац*, *републиканац*) (Стевановић 1986: 520–523). Ако је придевска основа изведена од властитог имена, именица са суфиксом *-ац* може означавати и члана предузећа или установе, навијача, потомка, добитника награде (*гестаповац*, *динамовац*, *нобеловац*, *Хабзбурговац*) (Бабић 1978: 179). Слично порекло као претходна група топонима имају и топоними са суфиксом *-ац*. По пореклу, то су присвојни придеви који су извођењем уз помоћ типичног именичког суфикса преобликовани у властиту именицу (Радић 1998: 283).

Данас сви споменути топоними припадају именицама. Прва група топонима је до овог облика дошла творбом претварањем (поименичавањем), док су топоними друге групе настали извођењем типичног именичког суфикса од присвојног придева. У основи оба типа топонима стоје присвојни придеви који упућују на власничку или неку другу повезаност ових топонима са одређеним људима. У урбаној микротопонимији извођење једночланих назива суфиксима *-ово/-ево* и *-ац* је веома често решење за образовање нових топонима (Пешикан 1991: 124).

2. Ојконими настали извођењем уз помоћ суфикса -ово/-ево

Топоними изведени суфиксима *-ово/-ево* представљају поименичене присвојне придеве у облику средњег рода. Све ојкониме можемо поделити на оне који су изведени од заједничких или властитих именица.

2.1. Ојконими изведени од заједничких именица

2.1.1. Краљево

О пореклу имена града Краљева подаци не сежу у дубоку прошлост, с обзиром на то да је град добио ово име у XIX веку, након крунисања краља Милана Обреновића (1854–1901) у Жичи, те је град добио овај назив у његову част. Пре овог имена град је имао назив словенског порекла *Рудо Поље*, а касније се јавља топоним *Карановац* (Симоновић 1985).

Овај назив добијен је простим поименичавањем присвојног придева од именице *краљ*. Реч *краљ* у српском језику води порекло од нем. *Karal*, односно лат. *Carolus*.² Ово је било име највећег владара у Европи током средњег века, Карла Великог, франачког краља и цара Светог римског царства током IX века. Међу Словенима, именица *краљ* могла је означавати владара уопште. Овом називу за титулу претходила је само именица *цар* од грч. *καῖσαρ*, које се доводи у везу са Це-

² Изведеница присвојног придева настала је уз помоћ суфикса *-ац* < *-ац*, као у називима Карловац, Сремски Карловци и сл. (s. v. *Karal*).

заревим именом.³ У најстаријим старословенским споменицима уз име Карла Великог, уместо титуле краља, налази се титула *цар* (РЈАЗУ). Од јужних Словена овај назив за титулу позајмљују и остали несловенски балкански народи (грч. *κράλη*, алб. *kral*, мађ. *király*) (Скок: s. v. *Karal*).

2.2. Ојконими изведени од властитих именица

2.2.1. Ваљево

У Етимологијском рјечнику глагол *ваљати се* (Скок: s. v. *valjati se*¹) доводи се у везу са именицом *вал*, „у прасродству“: оно што се ваља прави сличне покрете попут вала, односно таласа. Изведенице од овог глагола су бројне: *ваљак*, *ваљуга*, али и *увала*, *ваљушка*. Поред ових именица, ту су и именице са значењем вршиоца радње: *провалник*, *навалитељ*. Оно што је ваљкасто доводи се у везу такође са придевом *обао*: „У славнинама праслав. коријена *вал-*, каузативума *валити* постоји још нижи превој **ьl* у пријеву *обао*“.

Међутим, даљим истраживањима долази се до сазнања да овај топоним потиче од личног имена уз које је стајала именица *село* (отуд облик *Ваљево* у средњем роду). Овај лик среће се и на пољском и руском тлу, што сведочи о његовом словенском пореклу (Лома 1997²).

2.2.2. Смедерево

За назив града Смедерева потврђен је и икавски облик

³ Стварање назива титуле од личног имена није ретка појава. Упоредити примере: *владар* (од *Владимир*), *бан* (од *Бајан*) итд. (s. v. *Karal*).

Смедерево, што доводи до закључка да је на месту првог вокала творбене основе некада стајао стари глас *јат*. Ово сведочи о старом пореклу назива. Поред Смедерева у Србији, и по другим крајевима може се наићи на овај топоним, на пример, *Смедерево поље* у Црној Гори (Скок: s. v. *Smederevo*).

За основу овог назива узима се лично име Смедер, потврђено 1514. године. Према старом икавском облику претпоставља се да је основа била *смед-*, полазећи од изведенице *Смедовац*, *Смедовца*. Није објашњено откуд се појавио суфикс *-ер*. Најстарије потврде сежу још у XI век: *Σμεντέρομιν* (1020. године), *Nicolaus Nenadich de Smederua* (1364. године), *Sancii Andreae alias Senderovia* (1456. године). У XVI веку јављају се подаци о смедеревским власима.

У науци постоји хипотеза да лично име Смедер потиче од рум. *Șimedru*, *Șumedru*, сложенице настале од лат. *Sanctus Demetrius*, у значењу „Свети Димитрије“, односно светковина Св. Димитрија (s. v. *Smederevo*).

3. Ојконими настали извођењем уз помоћ суфикса *-ац*

У ову групу ојконима спадају они који су настали извођењем од присвојног придева суфиксом *-ац*, чиме као резултат настаје нова властита именица. Одабране топониме можемо поделити на оне чије мотивне речи потичу од присвојних придева насталих од властитих или од заједничких именица.

3.1. Ојконими који воде порекло од заједничких именица

3.1.1. Аранђеловац

Према незваничним изворима, Аранђеловац је име добио након што је кнез Милош Обреновић за време своје владавине у близини ове вароши подигао цркву Светом арханђелу Михаилу. И заиста, заједничком именицаом *аранђеловац* или *аранђеловиштак* означавао се онај „који слави аранђелов дан“ (РЈАЗУ).

Карактеристично за присвојни придев *аранђелов* и све изведенице настале од овог придева јесте облик у којем је изостављен глас *х* (од: *арханђелов*), као и сугласничка група *-нђ-*, уместо *-нџ-* из грцизма *αγγελος*, односно латинске варијанте *angelus* (Скок: s. v. *arhi-*).

Реч *анђео* је ушла у састав српског језика преко старословенске лексике као позајмљеница из грчког језика са значењем *посланик*, односно као део лексике из религијске тематске групе. Већ од првих споменика фонетски је прилагођена српском изговору и читању на овим просторима, о чему сведочи типично српски глас *ђ* у овој речи (Ђорђевић 1990: 64). У западним, кајкавским говорима налази се варијанта са гласом *д* на овом месту: *андео*, *андио*.⁴

3.1.2. Крагујевац

Присвојни придев *крагујев* изведен је од именице *крагуј*, што је назив једне врсте сокола. Ова реч је прасловенског

⁴ Етимолошки са овом именицом повезана су лична имена *Анжул*, *Анж*, *Ансо*, *Анзула* и слично (Скок: s. v. *arhi-*).

порекла, премда се не искључује чињеница да је веома стара позајмљеница (РЈАЗУ: s. v. *kraguj*). Још један облик са којим се ова реч доводи у везу је *драгуљ* (Скок: s. v. *kraguj*), у значењу *драго* (змај), те се може претпоставити да је врста сокола добила овакав назив због физичког изгледа који подсећа на змаја. Међутим, јавља се и претпоставка да је назив ове врсте птице настао ономатопејом, према начину оглашавања птице (s. v. *kraguj*).

Реч је у саставу и словеначког, бугарског, чешког и пољског језика. Посматрајући пољски облик *krogulec*, може се закључити да је српски облик настао према закону метатезе ликвида. Сматра се да ова реч потиче из севернотурских говора, о чему сведочи присутност речи и у мађарском *karvaly*, при чему је искључена могућност да је у мађарском језику ова реч словенска позајмљеница. Поред овог облика, у нашим говорима јавља се и *кравуљац* (Скок: s. v. *Kraguj*).

СВЕТ РЕЧИ 3.1.3. Крушевац

Етимологија овог топонима везује нас за назив воћа – крушке. *Крушев* би, према томе, значило „који потиче од крушке“, чиме је касније изведена властита именица суфиксом *-ац* (Скок: s. v. *kruška*). Сам назив врсте воћа настао је извођењем суфикса *-ька* и *-ьва*; именица је развила секундарно значење „зрно из пушке“ (РЈАЗУ).

Постоје различити облици назива овог воћа на јужнословенској територији: поред *крушка*, ту су и *круша*,

крушва, *хруштва*, *фрушка*; ови облици најбоље се препознају у топонимима.⁵

Сматра се да воће на ове просторе долази посредством Авара, а да се у балтичкој језичкој групи налази стпрус. облик *crausios* у значењу плурала именице *крушка*, као и лит. *kriaušė*. У курдском језику са овим у вези је облик *koreši*. Самим тим, реч је или протоевропска или праевропска, али се не искључује ни став да је потекла из европског супстрата (s. v. *kruška*).

3.1.4. Лесковац

У корену овог топонима јесте назив за врсту дрвета карактеристичну за јужнословенску територију – лешник, као и за шуму лешника. Псл. облик **lěšьka* нема паралелу у балтичкој језичкој групи. Заједничка именица *љесковац* проналази се и у значењу *штап од леске*. Од истог корена потиче и топоним Лешће (Скок: s. v. *lijeska*).

3.2. Ојконими који воде порекло од властитих именица

3.2.1. Александровац

Овај град данашњи назив носи од друге половине XIX века, када је указом краља Милана добио назив по тадашњем престолонаследнику, односно будућем краљу Александру Обреновићу (1876–1903) (Пешикан 1991: 126). Од присвојног придева добијена је именица, извођењем уз помоћ суфикса *-ац*, према чему назив значи „Александров град“.

⁵ Поред наведеног топонима, исп. топониме, Крушик и Крушево.

Лично име Александар потиче од грч. *Αλέξανδρος*, сложенице са следећим значењем: *άνήρ* „човек“ и *άλέξω* „штитим“, чиме се изводи значење властитог имена „заштитник људи“. У српски улази посредством турског, чија је варијанта овог имена *Скендер*, односно путем арапског *Ал Искендер* (Скок: s. v. *Aleksandar*). Може се пронаћи и у облику без почетног А-: *Лександар*.

3.2.2. Милановац

Два града у Србији носе овај топонимастички елемент у називу: Горњи Милановац и Доњи Милановац. Претпоставља се да су оба топонима назив добили током XIX века, у част кнеза Милана Обреновића⁶.

Порекло имена *Милан* везује се за балтословенску епоху; мотивна реч је придев *мио*. Овај придев био је веома продуктиван, те је деривационо гнездо везано за лична имена изразито велико: *Мила*, *Милорад*, *Милица*, *Милисав*, *Милосав*, *Милутин*, *Миона*, *Милена*, *Милка* итд. (Скок: s. v. *miо*).

Исто порекло има и корен *мир-*, чије је првобитно значење еквивалент лат. речи *рах*, а секундарно еквивалент лат. *tundus*. Друго значење временом је потиснула именица „свет“, премда се корен сачувао у именици „свемир“. Веза овог облика са придевом *мио* огледа се и

⁶ Претпоставка да је топоним развијен у част краља Милана Обреновића (што би било очекивано) испоставља се погрешном. Кнез Милан је у српској историји мање познат и популаран.

у алб. придеву *mirë* у значењу „добар“ (s. v. *mirë*). И овај корен гради велико деривационо гнездо властитих имена – као први члан: *Мирољуб*, *Мирослав*; као други члан: *Мутимир*, *Драгомир*, *Добромир*, *Владимир* итд.

3.2.3. Петровац

Сматра се да је Петровац на Млави добио име по Милутину Петровићу, рођеном брату Хајдук Вељка Петровића.⁷

Велики број деривата од имена *Петар* у домену властитих именица, хипокористика, топонима и сл. сведочи о дугом постојању овог имена у нашем језику. Оно је ушло у српски језик у време покрштавања Срба. Лат. *Petrus* у значењу „стена“ било је име једног од првих дванаест апостола, и само име има симболичко значење (Скок: s. v. *Petar*).

4. Закључак

Од десет издвојених ојконима са творбеним формантом *-ов/-ев-* у саставу, три су формирана придевским суфиксом *-ово/-ево* (*Ваљево*, *Краљево*, *Смедерево*), док је осталих седам ојконима изведено именичким суфиксом *-иц* (*Александровац*, *Аранђеловац*, *Крагујевац*, *Крушевац*, *Лесковац*, *Милановац*, *Петровац*).

У првој групи ојконим *Краљево* потиче од заједничке именице, а *Ваљево* и *Смедерево* од властитог имена. Сва три облика добијена су поименичавањем присвојног придева.

У другој групи ојконими су подељени на две подгрупе. Од придева пореклом од заједничких именица изведени су називи: *Аранђеловац*, *Крагујевац*, *Крушевац* и *Лесковац*, док су од придева пореклом од властитих именица изведени остали називи: *Александровац*, *Милановац*, *Петровац*. У оквиру ове групе сви ојконими су настали извођењем од присвојног придева.

У оквиру свих истражених ојконима стиче се утисак да се порекло топонима у српском језику везује за утицаје многих несловенских језика из некадашње или садашње околине нашег језика. Изворно прасловенске корене срећемо у топонимима: *Ваљево*, *Крагујевац*, *Крушевац*, *Лесковац*, *Милановац*, док се код других срећу корени пореклом из старогерманског (*Краљево*), румунског (*Смедерево*), грчког (*Александровац*, *Аранђеловац*) и латинског језика (*Петровац*). Споменути су и утицаји других језика који не припадају индоевропској језичкој породици.

Литература

Бабић 1978: Стјепан Бабић, „Творба именица суфиксима на *-(а)иц*“, *Наш језик* XXIII/5, Београд, 175–186.

Ђорђић 1990: Петар Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Лома 1991: Александар Лома, „Рани слојеви хришћанских топонима на старосрпском тлу“, *Ономатолошки прилози* XI, Београд, 1–18.

Лома 1997¹: Александар Лома, „Српскохрватска географска имена на *-ина*, мн. *-ине*: преглед типова и проблеми класификације“, *Ономатолошки прилози* XIII, Београд, 1–26.

Лома 1997²: Александар Лома, „Прилог трагању за античким коренима *Ваљево*“, *Историјски архив Ваљево*, Гласник 31, Ваљево, 5–35.

Пецо 1961: Асим Пецо, „Облици топонима у књижевном језику“, *Наш језик* XI, Београд, 234–248.

Пешикан 1991: Митар Пешикан, „О мењању географских имена и урбаних топонима“, *Наш језик* XXIX/1–2, Београд, 124–130.

Радић 1998: Јованка Радић, „О граматичкој структури топонима (на примерима из беличког краја)“, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 27/2, Београд: Филолошки факултет, 279–288.

РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti, 1880–1976.

Симоновић 1985: Ђорђе Р. Симоновић „О именима неких насеља у Србији. Политички и друштвени аспекти (период од 1830 до 1941 године)“, *Гласник Етнографског музеја* 49, Београд, 41–60.

Скок: *Petar Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti, 1971–1973.

Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.

СТИЈОВИЋ 2000: Светозар Стијовић, „Ономастика код Срба“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIII, Нови Сад, 573–579.

⁷ <https://www.petrovacnamlavi.rs/opnana/licna-karta-opstine-petrovacnamlavi/istorija/> 2.4.2022.

ПОРЕДБЕНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ИЗ ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКОГ/ ЕТНОЛИНГВИСТИЧКОГ УГЛА

Урош Милошевић

Фразеологизми (фраземи) су релативно устаљене језичке јединице које се састоје од најмање две речи и чије значење не произлази из значења речи од којих су састављени, нпр. фразеологизам *пропасти у земљу* значи 'постидети се'. Оне фразеологизме који се заснивају на поређењу називамо поредбеним фразеологизмима. Они се, као и поређење уопште, састоје из три компоненте – једне која се пореди (компарандума), друге с којом се прва пореди и која је с њом повезана везником *као* (компаратума/еталона) и треће која изражава заједничку особину (тема/основа поређења). Прва компонента се обично изоставља, тако да је структура ових фразема углавном дводелна: *леп* [тема/основа поређења] *као* [везник] *слика* [компаратум/еталон].

Фразеологизмима се бави лингвистичка дисциплина која се назива фразеологија, али као предмет свог истраживања често их узима и лингвокултурологија, односно етнолингвистика.¹ Она покушава да открије узajамне везе које постоје између језика, који преноси одређене културне информације, човека, који се тим језиком служи и изграђује културу, и културе

саме, са свим својим специфичностима. Као пример можемо узети поредбене фраземе који у својој теми поређења имају антонимне придеве *леп* и *ружан*. Они су се нашли на листи десет најфреквентнијих придева који означавају људске особине, па бисмо очекивали да се формирало доста поредбених фразема с њима.

Када погледамо чиме се све одмерава лепота у српској фразеологији, одмах пада у очи да су то митолошка бића: *леп као бог (богиња)/ Венера/Аполон (Адонис)/вила/ анђео*, али и *леп као слика/ прилика/сан* и сл. Није необично што се лепота пореди с богом, имајући у виду да је то интернационални културни стереотип – бог је симбол савршенства и узорности. Овде пре свега треба имати у виду старогрчке и римске богове, чија је физичка лепота надахњивала античке уметнике, какви су нпр. били Аполон, тј. Адонис, и Венера. За означавање изузетне женске телесне лепоте, осим с Венером, употребиће се и поређење с вилом, које су у српским предањима представљене као девојке изузетне лепоте, дуге расплетене косе, витке и танке. С примањем хришћанства, усвојили смо још један еталон за лепоту

– анђела, који се замишља као добро небеско биће у мушком људском облику, особите лепоте и вечне младости. И то је интернационални стереотип, који је развијен и проширен у народу под утицајем цркве. У поређењима *леп као слика/прилика/упис(ан)* еталони имају значење уметничког дела или фотографије, а вероватно потичу од нарочитог поштовања према иконама, реликвијама које, према религијском учењу, омогућавају између земаљског и небеског. Сан као еталон лепоте може се објаснити из угла психологије: то је несвесно психичко стање којим се мења суморна стварност или јој се јасно супротставља. Не треба заборавити да лепота не подразумева само физичку, па ће се многи од ових фразеологизама употребити и за ознаку духовне лепоте.

Као што лепота својим складним односом физичке и духовне стране човекове личности изазива пријатност, тако ружноћа оставља непријатан утисак на очи и изазива неугодна осећања. За разлику од лепоте, чији су еталони богови, ружноћа се мери бићем које је, према хришћанској митологији, од бога отпало (*ружан као враг/ђаво*). Хришћанске

¹ Мада у литаратури постоји разграничење ових дисциплина, оно у овом контексту није од велике важности.

представе о ђаволу у нашој култури помешане су са елементима прасловенске, паганске религије, па је ђаво примио телесне карактеристике због којих је постао симбол ружноће. То је биће људског лика, али с малим роговима, избуљеним и крвавим очима, црним лицем, козјим ушима и ногама итд. Осим тога што наш народ има негативан однос према ђаволу, као извору свега злог, на формирање ових фразема утиче и психички механизам да се у нашој свести телесна ружноћа изједначава са моралном и интелектуалном. Еталон ружноће је и лопов (*ружан као лопов*), који има

значајску везу с ђаволом, али и сличности са карневалским фигурама, које су представљале лошу страну човекове природе као ружну и смешну. Повезивање ружноће са ноћи и смрћу (*ружан као ноћ/поноћ/смрт*) заснива се на симболици тамне, црне боје, која је карактеристична боја смрти и ђавола. На крају, израз *ружан као мајмун* настао је на основу везе мајмуна, животиње најсличније човеку, са демонским бићима. У једној приповеци Милована Глишића, мајмун је описан као „голо дете, све чупаво и репато“, „чупаво ама свуд, и по образу и по челу и по носу“.

Литература

- Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбена и семантичка анализа)*, Београд: Институт за српски језик, 2001.
- Наташа Вуловић, *Српска фразеологија и религија*, Београд: Институт за српски језик, 2015.
- Саша Марјановић, *Поредбене фраземе с компонентом sottile/као у француском и српском језику*, Београд, 2017. (докторска дисертација)
- Драгана Мршевић Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2014.
- Гордана Штрбац, *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*, Нови Сад: Филозофски факултет, 2018.

МОТИВ КАМЕНА У ПОЕЗИЈИ ЂУРЕ ЈАКШИЋА

Ненад Ђулибрк

1. Символика камена. Увод у мотивску анализу Јакшићеве поезије

1.1. Мотив камена у нашој поезији

Мотив камена у нашем песништву представља значајан и прилично фреквентан мотив у разним књижевним епохама, те отуда срећемо наслове песама или песничких збирки попут „Туге у камену“ М. Настасијевића, „Камене успаванке“ и „Опрости камену што ћути“ С. Раичковића, „Белутка“ Васка Попе, те Ујевићеве збирке „Жедан камен на студенцу“, али и његову присутност у бројним песничким остварењима са својом широком лепезом лирске и симболичке стилизације, употребљивости и плодности овог мотива. Разне варијанте симболизације, у ширем одређењу, јављају се у непрегледно великом броју песама, а код неких песника је мотивска заступљеност камена чешћа и значајнија, као што је случај код Његоша („Горски вијенац“, „Полазак Помпеја“), М. Црњанског („Ламент над Београдом“ и др.) или Л. Костића („Јадрански Прометеј“), те код песника неосимболизма, а нарочито код Бранка Миљковића („Усних је од камена“, и у великом броју његових циклуса и песама, од којих су неке: „Узалуд је будим“, „Триптихон за Еуридику“, „Сонет о

птици“, „Ноћ јача од света“, „Заморена песма“).

1.2. Библијски осврт Камен спотицања и стена саблазни¹

Како у Старом, тако и у Новом Завету, камен, најчешће као – стена, веома је важан симбол, а од највећег значаја за нашу тему је то да значења симбола камена који се протеже кроз поетику ових текстова, својеврсне (јеврејско-хришћанске) митологије и религијске догме, варирају између две крајности: од потпуно призем-

¹ Синтагме из Прве Петрове посланице (1.Пет. 2:7).

Према: Библија – Свето писмо Старог и Новог завета; Стари завет према преводу Ђуре Даничића и Нови завет према преводу Вука Караџића и Светог архијерејског Синода, према исправкама и преводима Светог владике Николаја; Александрија – Ваљево, Глас цркве, Шабац – Ваљево – Београд, 2005.

Напомена: Све библијске референце и цитати у раду преузети су из овог издања, а у наставку ће бити навођени у курсиву или под знацима навода у фусноти.

ног и примитивног, магијског – од старозаветног жртвеника, па све до ознаке за апсолутно, за крајње – за самог Бога и Христа. Управо исту амбиваленцију, понекад контрадикцију (ако бисмо говорили о општој употреби овог мотива, а не појединачној), и парадокс значења мотива камена показаћемо и у Јакшићеве поезији.

Камен који је обливен крвљу, слика коју ћемо срести у Јакшићевим песмама са вероватно најснажнијим патриотским и емоционалним песничким изразом који се у његовој поезији среће у овом смислу² – „Отаџбина“ „Ја сам стена“ и др., значајно место заузима и у библијском контексту. Наиме, крвна жртва је појам који је, поред поменутих заступљености у народној, кореном прехришћанској религији, у Старом завету описан кроз Аврамово прављење жртвеника Богу као чин склапања савеза између Бога и људи (1.Мој. 12:8, 15:18), те захтевом за жртвовањем Исака као искушавање оданости и страха од Бога (1.Мој. 22:1-19). Исти мотив полагања жртве као чин склапања савеза

² Овде се мисли, дакле, на специфичан тип емоционалности једне групе Јакшићевих песама – патриотски и национално усмерене, натопљене романтичарским патосом – борбеним, слободарским заносом, социјално мотивисаним незадовољством које постаје пркосни отпор и презирна непоколебљивост. Свакако да Јакшић постиже снажан емоционални израз и у другим песмама другачије тематике, типа и песничког тона, о чему ће такође бити речи.

за људи и Бога проналазимо и у Другој књизи Мојсијевој, када Бог даје упутства Мојсију како да направи жртвеник од земље, али затим и од камена: „Ако ли ми направиш олтар од камена, немој направити од тесаног камена, јер ако повучеш по њему гвожђем, оскрнавићеш га“ (2.Мој. 20:25).

На исти начин приказано је и обнављање савеза између Бога и израиљског народа налагањем Мојсију да се положи жртве паљенице на олтару (жртвенику) под гором: „И начини онде олтар Господу Богу своме, олтар од камења, али га немој гвожђем тесати. Од цела камења начини олтар[...]“ (5.Мој. 27:5-6), потом истоветни опис налазимо и у Књизи Исуса Навина, као и на многим другим местима у старозаветним књигама. Готово увек описан као жртвеник од неклесаног камена или целог камена, камени олтар је симбол и место где се чином жртвовања склапа, а затим и одржава и обнавља првобитни завет или савез са старозаветним богом и народом Израиља.

У упутствима Мојсију да камен тј, стена од које прави олтар за полагање жртава не буде оскрнављен гвожђем, видимо да се гвожђе сматра предметом људског овладавања природним принципом, култивисања и освајања изворног, манипулисања нечим већ величанственим у својој сировој „почетној“ форми, утилитаризовања оног што у својој примарној форми човека задивљује и плаши, а „не служи“ му ничему конкретно. Поред овог имплицитно садржаног смисла, постоји и други, на-

рочит смисао, експлицитно образложен и семантички дубљи. Разлог за овакво високо вредновање и сакрални значај неокрњеног камена објашњен је оним другим значењем стене у Светом писму, које срећемо у Другој и Четвртој књизи Мојсијевој, где се стена приказује у свом алтернативном библијском значењу – повезује са самим Извором, са Творцем, а ако ли овде недовољно експлицитно, на другом је месту у потпуности јасно³. Врхунац разоткривања и демистификације симбола стене из наведених старозаветних пасаж налазимо у Првој посланици Коринћанима светог апостола Павла (и сви исто пиће духовно пише, јер пијаху од духовне стене која их је следила, а стена беше Христос (1.Кор. 10:4)), те у Делима апостолским и Првој Петровој посланици у истом значењском симболичком кључу.

1.3. Митолошки осврт

-do ut des⁴

1.3.1. Смисао жртвовања

Као и у библијским представама појаве полагања жр-

³ „Јер ћу јављати име Господње, величајте Бога нашега. Дело је те стене савршено[...]“ (5.Мој. 32:3,4); „[...] па остави Бога који га је створио и презре стену спасења свога.“ (5.Мој. 32:15); „Стену која те је родила заборавио си, заборавио си Бога створитеља свога“ (5.Мој. 32:18); „Јер стена њихова није као наша стена, непријатељи наши нека буду судије.“ (5.Мој. 32:31).

⁴ „Латинска формула *do ut des* која значи 'дајем да би ти мени дао' најбоље тумачи унутрашњи смисао ритуалног приношења жртве“. Према: Сретен Петровић, *Српска митологија: у веровању, обичајима и ритуалу*; Ново, проширено издање, Дерета, Београд, 2015. стр. 63.

тава, сама појава „жртвовања као чина који подразумева вољно давање или одрицање појединца или друштвене групе од неке високо вредноване ствари или бића, начина егзистенције у корист неке свете силе или бића вишег статуса“⁵ заступљена је и у нашој старој, српској и уопште словенској традицији, фолклору и колективној свести. Сретен Петровић преноси запажање Симе Тројановића да се код свих примитивних народа „владалац жртвовао за цео свој народ, племенске поглавице за племе, домаћин за своју породицу“⁶. Улога оног ко се свесно жртвује за опште добро или добро заједнице, у дословном, оригиналном значењу, као и у пренесеном, очигледно је улога која припада највишим, највреднијим тј. највреднованијим члановима друштва. Такав статус у поезији коју ћемо обрађивати добио је – обичан човек, али и цела заједница – народ као такав, у част „више заједнице“ (садашњи нараштај у част прошлих и за будућност долазећих).

Као што се у Јакшићевој поезији на разнолике начине употребљен мотив камена приближава и стапа са темом жртве, коју представљају у борби и отпору дати животи (у ширем смислу – животи народа и појединаца као таквих, у ужем и конкретнијем – српски народ), на себи својствен начин укрштање та два налазимо и у митолошком тумачењу које нам је сада од интереса. Појаве преко којих

⁵ Исто.

⁶ Исто, 66.

обједињујемо чин жртве са митским представама о камену чине конкретни обреди, веровања и представе похрањене дубоко у нашој култури и колективној културној прошлости.

1.3.2. Улога и функција камена

У народној религији нашег народа за ритуал жртвовања и симболичку моћ и значај камена везују се разне магијске представе и функције засноване на митолошким предањима или колективним веровањима, које данас делују можда чак и морбидно (иако се преживели остаци истих налазе и данас, присутни у народним обичајима), попут чина узивања или уграђивања живог бића у темељ грађевина (у старијим поступцима присутно је људско биће, док цивилизацијским напретком на пољу свести објекат жртве није постала замена⁷ – животиња, затим биље, те све хуманији симболички облици), а траг тог обреда и поступка остао је сачуван и у народној књижевности („Зидање Скадра“, „Драгојло и Смиљана“ и др.) и предањима, те у књижевности која из ње црпи инспирацију („На Дрини Ђуприја“⁸). Неки од њих, попут жртвовања тотемске животиње испред каменог крста, на начин да крв, за коју се веровало да има моћ успостављања животног савеза између оних који се њом вежу, облије камен

(касније је ту улогу у христијанизованим срединама заменило вино, а на другим просторима потврђено је у ту сврху коришћење „црвеног окера“, што је обредна замена за крв, дакле ‘симбол живота’ (подвукао М.Е.)⁹),¹⁰ могу бити, у пренесеном значењу и у циљу доказивања присуства слике крвавог камена у колективној свести народа са наших простора, доведени везу са стиховима из Јакшићеве Отаџбине:

„Костију кршних то је гомила,
Што су у борби против душмана
Дедови твоји вољно слагали,
Лепећи крвљу срца рођеног
Мишица својих кости сломљене,
Да унуцима спреме бусију, (...)”¹¹

Иако се подразумева да Јакшић својом сликом крвавог камена не алудира на овај стари словенски обичај, већ метафорички предочава гинућа многих генерација на истом том месту на којем ће и њихови потомци бити позвани да бране отаџбину, ти пали борци, у симболичком облику, у одређеном смислу – и полагају жртву, жртву за очување тог камена њихове земље, којег и стварају.

⁹ Мирча Елијаде, *Историја веровања и религијских идеја* (у три тома), први том, Просвета, Београд, 1991. стр 14.

¹⁰ Сретен Петровић, *Култура и уметност*, Просвета, Ниш, 1991. стр. 34.

¹¹ *Целокупна дела, књига прва / Ђура Јакшић; За штампу приредио Јеремија Живановић; Народна просвета, Београд, без године издања – Библиотека српских писаца, стр. 14.*

Напомена: Сви наводи Јакшићевих стихова, или делова стихова преузети су из овог издања, и убудуће ће бити навођени краћем облику – или на овај начин у посебном параграфу под знацима навода, или у оквиру текста у курзиву, те неће бити посебно наведени у фусноти.

1.4. Жртвеник у Јакшићевој поезији

– „На жртвеник домовини”

Симболички жртвеник у Јакшићевој поезији и те како је присутан, али није свесно и с вољом направљен, није ритуалан, магијски, ни религијски, него је настао као нужно зло, а са циљем склапања другачијег савеза – савеза између српског народа и поробљених територија његове отаџбине које тежи да ослободи. Тај жртвеник такође је камени, или свакако такав постаје – попут камена, бедема, а од самих људи сачињен, и увек оскрнављен гвожђем! Чак и када је слаган – слаган је од костију, још је аутентичнији у песничкој имагинацији него у архетипској митско-паганској праваријанти, а место на ком се тај жртвеник налази је оно место где су се ратници затекли бранећи отаџбину – на својим границама.

2. Пркосни камен и камен као опредмећена мржња

„Најизразитији романтичар међу српским песницима XIX столећа,¹² када је певао о љубави она је била усмерена према вољеној жени, али још више према својој отаџбини, народу и слободи у тренуцима преломним за успостављање модерне српске државе. С друге стране, ту и жалост лирском субјекту Јакшићеве поезије буди сопствени живот,

¹² Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, четврто издање, Sezambok, Београд, 2007. стр. 712.

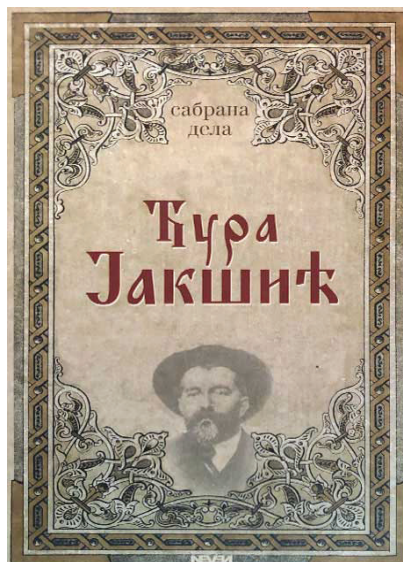
сећање на мајку, али, опет, и сећање на славну прошлост, као и јаз који уочава између савременог и прошлих времена, времена хероике и јунаштва. Још једно осећање које романтичарског песника обузима, а које се нужно ослања на претходна два и из њихових екстрема проистиче, то је мржња, презир, као можда најнефективније и веома аутентично, нестандардно (не)лирско расположење у нашој дотадашњој поезији, у којој је ова природна емоција махом прикривена, аутоцензурирана или ублажена. Њено отворено и понекад, као што ћемо видети, чак лајтмотивско испољавање се можда и по први пут у нашој поезији у тој мери и таквом значају среће код овог песника, песника снажних мотива – грома, оружја, камена и орла.

2.1. Камен одважности:
„Отаџбина“ и „Ја сам стена“

– Пакао, то су други људи ¹³

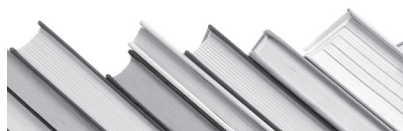
Камен је у Јакшићевој „Отаџбини“ симбол нечег претећег, оштрог и непробојног, он је и амбивалентан – у једном тренутку је тек камен, у другом велика громада (његове су боре *мрачне пећине*), огромна стена, можда брдо или чак део планине, у следећем је утврђење и бусија, касније бедем и гранични камен; он је једно са ратницима које брани и који га бране, и као један од њих, вековима живи заједничким

¹³ Према: Жан-Пол Сартр, *Иза затворених врата, драма у једном чину*, у: Жан-Пол Сартр, *Изабрана дела*; Књига 5, *Драме*, изабрао Јован Христић, Нолит, Београд, 1981, стр. 57–89.

животом са разним генерацијама и прича причу о њима, попут Андрићевог каменог моста на Дрини.

У првој песничкој слици приказан је камен у својој уопштеној и нејасној представи, неодређен по својој функцији, апстрактно и готово мистериозно недефинисан, да би стиховима који следе био приказан антропоморфно: он „прича“ мимиком о слави и вековним борбама храбрих ратника, скрећући пажњу онога који пред њим стоји на свој изглед, јер он изгледа управо онако како изгледа и српски борац којег представља, и заправо самим својим изгледом „прича“, те се може рећи да управо то „показивање на себе“, тј. само постојање тог камена, који неко опажа, а чији рељеф у песми поприма црте својствене (ратничком) људском лицу, представља сав његов говор.

„(...) Суморног чела¹⁴ мрачним борама

О вековечности прича далекој,
Показујући немом мимиком
Образа свога бразде дубоке

Векова тавних то су трагови,
Те црне боре, мрачне пећине;
(...)”

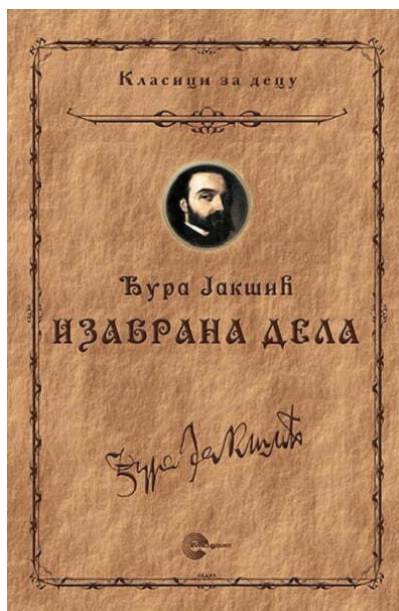
Иако се говори о далекој прошлости, пажња се скреће на изглед камена у садашњем тренутку, он својим садашњим изгледом говори о давнинама, као да је на њему исписана прошлост народа који представља, што поново указује на његову амбивалентност и загонетност, те подстиче на идеју да је тај камен можда управо један натпис, а те боре, бразде и трагови могу бити знакови и слова урезана на стени или споменику. Та идеја готово долази као природна уколико слушаалац/читалац узме у обзир глорификацијски однос романтичара према косовској традицији¹⁵ и асоцијација га наведе на „Натпис на мраморном стубу на пољу Косову“, чије се ауторство приписује деспоту Стефану Лазаревићу. Будући да је реч о делу тј. епиграфском тексту нејасно

¹⁴ Сва подвлачења – Н.Ђ.

¹⁵ „За разлику од просветитеља и класициста који су у косовском поразу, као Стерија, видели део опште неминовне беде на Земљи [...], за романтичаре, Змаја и Јакшића, косовски мит није само симбол пораза него и духовне величине његовог народа. Уместо даворја – плача, они дају националне будилице.“ Према: Васо Милинчевић, предговор *Лирске стазе Ђуре Јакшића*, у: *Лирске стазе Ђуре Јакшића, избор из стваралаштва*, приредио Васо Милинчевић, Будућност – Типографија, Српска Црња – Кинда – Зрењанин, 1982, стр. 7.

дефинисаног жанра урезаном на камену, замишљеном тако да се створи утисак да се сам стуб, споменик, на којем се налази натпис, обраћа свакоме ко му приступи и описује самог себе као сведока једне погибије, он говори у име косовских мученика и страдалника, у име мртвих, а прославља њихов подвиг и описује величанственост њиховог предводника – кнеза Лазара.¹⁶ Споменици, стећци, уметнички оживљени стубови и стене, по речима Миодрага Павловића, чине да „камен постаје нека антена преко које опште живи и мртви“¹⁷, те им путем таквог општења улога постаје да служе „као архетипално понављање, у вези са том архаичном чињеницом човековог обраћања камену, његовој моћи, сугестији, и загонетном облику“¹⁸.

Камен што, претећ' сунцу, дере кроз облак из прве слике у другој постаје камен овај, као пирамида што се из праха диже у небо, а тим двома сличним описима нечега што је чврсто на земљи, а опет тежи небу, пркосно пробија облаке, претећи чак и самом сунцу, песник инсистира на отаџбини као не-саломивом, снажном иако малом, попут Његошевог описа у чувеним стиховима „Горског вијенца“ – Тврда је орах воћка чудновата, – не

сломи га, ал' зубе поломи!¹⁹ Потом, апстрактни појам камена са почетка асоцијативно добија своју појавност преко сликовите представе пирамиде, са којом се пореди будући да изгледом подсећа на хрпу или гомилу, те се уводи и слика бусије као још једне камене форме, иза које се чекају непријатељи.

Иако изгледа као да Јакшићев камен кроз песму мења свој облик, заправо је он све од наведеног, он јесте и камен граничник, и бусија, и бедем, и стење, налик је на људско лице, рељеф му је попут пећине, представља гомилу ратника од којих се и састоји, стоји усправно као пирамида и ратује, прича о слободи, а кроз његов простор одјекује громки смели повик којим се песма завршава.

¹⁹ Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац* у: *Српска књижевност у сто књига*, књига 18, Петар II Петровић Његош, I, *Пјесме – Луча микрокосма – Горски вијенац*, Матца српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд, 1969, стр. 189.

Још једна форма камена јавља се у последњој строфи и завршном делу песме, сада у облику бедема који камен формира, а представља границу простора представљеног попут мистичног, простора тишине земље слободне у који уколико се зађе – наступају громови, као природни еквиваленти борбе страшној ломљави која се на тој готово сакралној територији води. Ипак, у свој тој буци и заносном страху, чује се смели глас и само једна мисао – да тај простор и није било који, већ да „Отаџбина је ово Србина!“... .

„У једној од својих најпознатијих песама 'Ја сам стена' песник види себе као усамљену хридицу на морској пучини: о њу се разбијају валови, а она поносно стоји и крвари, и само од њене воље зависи да ли ће остати тако вечно или ће пасти.“²⁰ За песму „Ја сам стена“ може се рећи да је одликује полисемичан статус мотива камена, у извесном смислу у њој се преплићу најчешћа значења овог мотива у Јакшићевој поезији, а такође се мешају најснажнија и најкарактеристичнија емоционална стања лирског субјекта Јакшићевог песничтва, те ова песма на неки начин обједињује главне поетичке елементе патриотских, национално-херојских, али и интимних исповедних стихова код нашег песника, посредством овог више него довољно плодног мотива.

²⁰ Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, четврто издање, Sezambok, Београд, 2007, стр. 716.

¹⁶ Миодраг Павловић, „Оглед Натпис на мраморном стубу на пољу Косову“, у: *Огледи о народној и старој српској поезији*, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 224–229.

¹⁷ Исто, 226.

¹⁸ Исто, 227.

Тумачења

Ову песму карактерише нешто већи патос, већа субјективност и самосвест лирског субјекта-песника у односу на херојске химничке стихове „Отаџбине“, присутно је мање отмене узвишености орла из стилски одмереније песме „Орао“, али свакако у њој не изостаје пркосно одолевање, отпор и моменат неповредивости, непобедивости тог поетског отеловљеног камена (и орла) из њих. Својом амбивалентном природом споја од пркосног смејања злу („Презирући, смејући се / Пакостима безбожника“), и болне жеље за неким другим смехом („Увређено срце моје / У вечитом болу, гневу, / Смеха се је зажелело“) са друге, као доживљајима сопствене индивидуалне али и колективне моћи/немоћи, окарактерисан је и контраст у тумачењу мотива камена у песми „Ја сам стена“. На моменат у песми се манифестује немоћ – сликом хладног, тамног, беживотног камена (у грудима или транспонованог негде споља), а на неком другом месту – камен је симбол надмоћи, неустрашивости, омнипотентног осећања лирског (индивидуалног или колективног) субјекта. Због оваквих комплекса осећања ова песма спада у онај опус Јакшићевих песама у којима се огледа уплив „мотива прометејског пркоса“,²¹. Стални мотиви који увек појачавају израз и описе снажних сли-

ка у Јакшићевим песмама, а који су попут палете поузданог материјала који гарантује постизање оштрих, звучних, сликовитих и динамичних асоцијација: гром, муња, огањ, таласи, олуја или бура – гнев и сила транспоновани и испољени у природи – овде су у функцији непријатељских фактора који се ломе о ову стену, а којима стена одолева, премда ипак – крвава.

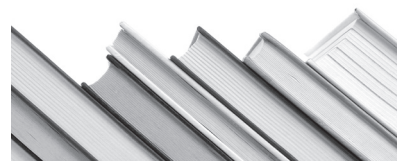
Епитет „крвавости“ стене придодеољен камену у песми усложњава тумачење и подстиче питање порекла и природе крви која је на камену или део њега. Крв којом је обливен камен из „Отаџбине“ је јасније представљеног порекла, али „крвавост“ стене из песме којом се сада бавимо је још апстрактнијег и још више унутрашњег квалитета. Камен је овде неповредив, али на умртвљен, успаван начин (у тој слици припада типу камена као принципа неживог, загашеног виталитета из наредног поглавља), те као такав – пасиван (тек каменем грудима ломи таласе, тј. они се ломе о њега; на њега слећу птице) и неосетљив за бол и неправду („Хладна, нема / За радости и за злости“), уз прилично сложену слику у наредним стиховима:

„У којојзи отров-срце,
Уморена љута змија,
На узгавку – вечном мраку –
На камену од увреда,
Размрскана, ћути, спава...“

Срце ове стене, некадашња љута отровна змија, сада уморена спава на камену од увреда. Овде се може нагледати, познајући Јакшићеву

поетику, појава да срце које је љута змија отровница не мора нужно да носи негативну конотацију, и највероватније овде и не носи, већ – као што је код Јакшића јунак који је бесан, мрког, намргођеног лица, киван и гневан заправо снажан и моћан јунак, а те одлике су симбол виталитета и потентности – тако је срце ове стене изгубило ту активну, снажну и (опет – прометејску) горду узвишеност и неку врсту „нападајуће сталне одбрамбености“, уколико ју је могуће тако назвати. Будући уморена, сада лежи на камену – на грудима стене којој припада, на камену од увреда – на свом месту страдања. То је разлог крвавости стене из констатације и рефренског стиха који следи.

Камен је оспољени бесколективног лирског субјекта – раје и у песми „Прве жртве“, у којој Јакшић постепеном, драмски изграђеном динамиком прво приказује тегобан положај народа – раје, чије су родне горе окупирание и која трпи све веће муке, док је у стилски веома ратнички и борбено обојеној, изразом оштро испеваној песми „Караула на вучјој пољани“ овај мотив осликан у улози заштитника, заклона и утврђења које брани своје стражаре унутар себе, и који, као ни они, никад неће задрхтати.

²¹ Драгиша Живковић, *Симбол прометејства у поезији Ђуре Јакшића*, 1971, у: *Европски оквири српске књижевности III, Романтизам (I)*, Просвета, Београд, 1994. стр. 165.

3. Камен као симбол угашеног, хладног, умртвљеног

Кратким освртом на мање познате Јакшићеве песме, на којима се, стога, нећемо задржавати, можемо да видимо да се мотив камена на многим местима појављује управо у овој улози и функцији.

Мртва стена као израз састављен од епитета којим се успоставља значење камена као симбола инертности, непомижности, отупљености и замрлости у песми „Још једна убојна“, евоцирана је још у песми, и то као контрахован, збијенији облик овог мотива, управо као – мермер – овде као симбол за отупелост у тој мери да као такав, човек не може ни да воли, ни да мрзи:

„Гладак ће мермер – мермер и бити:
Неће мрзети, неће љубити !,,

Хладна стена је носилац значења девиталитета, изгубљене воље за животом и слика препуштености, стагнације која све више окамењује лирског субјекта, који томе и тежи, „отупљујући се“ пићем до крајњег достизања неосетљивости, несећања и непомижности у „Пијем...“ и у многим другим песмама затичемо мотив камена у истоветној употреби.

Камен ствара амбијент хладноће, непомижности, утрнулости, умртвљености и у песми „Вече“. У овим стиховима хладним стенама славуји певају жалосну песму, не би ли и у њима пробудиле жал, те су ова два мотива и симбо-

ла (камена и славуја) приказана као на супротним крајевима на равни осетљивости. У овој песми паралелизмом су осликана „три бледила“ и „три хладноће“ – бледило и хладноћа камена који сведочи о погибији витеза, затим месец – смртно бледа лица, који својом хладном светлошћу обасјава трећи бледи и хладни лик – погинулог витеза. Готово све слике (и златне токе покапане крвљу, и сунце које пада за гору) и мотиви (птица – славуј, камен, поток, и месец) у песми имају улогу симболисања витезове смрти која се потврђује на крају, а они су и градивно поређани тако да је најављују, па тако: птице жале, уз камен тј. хладну стену се везује плач (као још веће истицање битности и трагичности догађаја), док се уз поток везује и сам гроб. Врхунац градиције исказан је сликом месеца, који се појављује у часу када наступа витезова смрт, и присутан је као онај камен из народних митско-паганских преживелих представа који везује душу уза се, будући да месечевим наступањем на мрачну позорницу симболички смрт долази по витеза.

Месец у овој песми има статус нарочите важности, што видимо и по томе што је у овој песми он приказан као тај који горе небу лети, баш као камен у „Отацбини“, као „Орао“ у истоименој песми, јер тај статус узвисивања, издизања у Јакшићевој поезији јесте чин истицања наднаравности и посебности појма којем се придодаје, његове нарочите издвојености над

осталим, познатог поступка у Јакшићевом песништву.

Растрвљено, пусто стење и врлети, описује призор испуњен каменим, помало апокалиптично сликаним *мрачним амбисом*, чиме се истиче тај квалитет ништавила, мртвила које симболизује камен у песми „Плен“. У њој се поред ових описа још два пута појављује синтагма *хладна стена*, те *студено стење* и још једном *пустошне стене*.

4. Камен као препрека и као пут.

Каменита стаза

Песма митски обојених почетних стихова, са јаком наративном линијом, једна од оних обимом дужих Јакшићевих песама, „Пут у Горњак“, евоцира симбол камена као један од најзаступљенијих у тематско-мотивском слоју песме.

„Видиш оно стење што се небу пење –
То је воља судбе...горко приделење!... „

Стење које лирски субјекат види на узвишењу на којем ће наћи спас, доживљено је као мучни пут, ходочашће, као она друга стаза, од трња, по којој се хода гвозденим ногама, из песме „Стазе“, можда програмске песме Јакшићеве поезије, или бар свакако једне од оних неколико Јакшићевих песама које имају особине програмског карактера.

Стихови који претходе наведенима, у оквиру друге целине или врсте строфоида у песми, приказују исто осећање тегобног пута – пута

у материјалном смислу – стазе, путељка, просторне инстанце, и пута на симболичком, метафоричком плану у значењу животног пута, овде посредно – пута лирског субјекта – песника.

„И ја бих са сунцем некуд даље бег’о;

Али једно срце, друго судба жели:

Ја по судби морам, што она придели;”

Алегорична је и наредна слика у којој кроз срце *камене горе* пролази озлоглашена река, која сликовито пресеца каменито срце горе, те, будући проклета, надаље наставља ток, прождирући камење, кажњена громовима и муњама. Слика која је у духу бајковите приче и путовања налик ходочашћу лирског субјекта, али на начин народне легенде, подсећа и на описе из „Ја сам стена” такође и по појави уношења „унутрашњег света” антропоморфизованог камена сликом каменог срца, које у обе песме нешто ипак успева да повреди.

5. Закључак

На крају, бреговита стаза од трња посута оштрим камењем избор је који нашем песнику делује као једина одважна и часна компензација резултата насталих покушајем ходања стазом цвећа, а камен који је на „меккој” стази доживљен управо као манифестација тих резултата: усамљеност, тежина и хладноћа – на стази трња песничко „лирско ја” преображава у звезду водиљу, сталан симбол његове поезије

другачијег виталитета, заноса и снаге. Било је потребно да елемент ватре пробуди успавану природу камена, што се на плану мотива и остварује, ватра жеље за остварењем идеала и бојна ватра у Јакшићевој поезији ватре су које надомешћују „плам срца” када се овај загаси.

Начињен је преглед мотивске поетизације симбола камена у избору најфреквентније обрађиване поезије Ђуре Јакшића, као и осврт и општа контекстуализација овог мотива у његовом песничком стваралаштву, али Јакшићева свеобухватно сагледана уметничка обрада овог мотива остаје отворена тема, како у контексту његове употребе у целокупној Јакшићевој поезији, још више у домену прозних и драмских Јакшићевих текстова тако и у оквиру његовог богатог ликовног описа, вечито спорне Јакшићеве уметничке делатности²².

Литература

- *Целокупна дела, књига прва / Ђура Јакшић*; За штампу приредио Јеремија Живановић; Народна просвета, Београд, без године издања – Библиотека српских писаца
- Васо Милинчевић, *Лирске стазе Ђуре Јакшића, избор из стваралаштва*, приредио Васо Милинчевић, Будућност –

²² Његов сликарски таленат и успех веома посвећено одбранио је Бранко Поповић у свом есеју у ком се обрачунава са критичарима који су Јакшићу ова два (таленат и успех) оспоравали. Видети: Бранко Поповић, *Ђура Јакшић у: Уметнички преглед*, књига I, број 13, уредник Милан Кашанин; Музеј кнеза Павла, Штампа државне штампарije краљевине Југославије, Београд, 1938, стр. 385–391.

Типографија, Српска Црња – Кикинда – Зрењанин, 1982.

- Драгиша Живковић, *Европски оквири српске књижевности III, Романтизам (I)*, Просвета, Београд, 1994.
- Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, четврто издање, Sezambook, Београд, 2007.
- *Српска књижевност у сто књига*, књига 18, Петар Петровић Његош, I, *Пјесме – Луча микрокозма – Горски вијенац*, Матица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд, 1969.
- Петар Џаџић, *Хрстова греда у каменој капији*, Народна књига, Београд, 1983.
- Миодраг Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, Српска књижевна задруга, Београд, 1993.
- Бранко Поповић, *Ђура Јакшић у: Уметнички преглед*, књига I, број 13, уредник Милан Кашанин; Музеј кнеза Павла, Штампа државне штампарije краљевине Југославије, Београд, 1938.
- *Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*; Стари завет према преводу Ђуре Даничића и Нови завет према преводу Вука Караџића и Светог архијерејског Синода, према исправкама и преводима Светог владике Николаја; Александрија – Ваљево, Глас цркве, Шабац – Ваљево – Београд, 2005.
- Сретен Петровић, *Српска митологија: у веровању, обичајима и ритуалу*; ново, проширено издање, Дерета, Београд, 2015.
- Сретен Петровић, *Култура и уметност*, Просвета, Ниш, 1991.
- Мирча Елијаде, *Историја веровања и религијских идеја (у три тома)*, први том, Просвета, Београд, 1991.

СИМБОЛИКА ФИТОСВЕТА У ЗБИРЦИ КОРА ВАСКА ПОПЕ

Ивана Нешовановић

Прва збирка поезије Васка Попе, *Кора*, објављена 1953. године, важећи за најаву нове етапе у српској послератној књижевности, између осталог, указала је на „неслућено богатство и могућности нашег језика“ (Кажих 1972: 16). У језику и мотивици збирке *Кора*, који, по мишљењу критике (Кажих 1972, Антонијевић 1996, Цидилко 2008), једну од основних инспирација црпе из извора народне књижевности (чему у прилог иде и чињеница да прва антологија коју Попа приређује јесте антологија народне књижевности (а чији наслов, *Од злата јабука*, већ указује на важност фитосвета у конституисању симболичког система Попине поетике)). Реактуелизација поменуте инспирације настаје у сусрету са сликом модерног, градског пејзажа. „Попа је стварао ослањајући се на особености разних жанровских система усмене књижевности [...], на архаичне религијске представе и веровања [...], па и сегменте најшире одреднице фолклора (игре). Уз то, присуство елемената средњовековних песничких врста [...] и писаних литерарних форми [...] потврђује до које мере је и сам песник осећао суштинску сложеност феномена ‘традиције’“ (Самарџија 2018: 455)

Реинтерпретација и ревалоризација традиционалних образаца у Попином песнич-

ком свету, чији је један он значајнијих аспеката, по својој фреквентности и повлашћеној позицији у тексту, читав систем биљних мотива, заснована је управо на метафоризацији и симболизацији ових мотива, као и мотива и језичких решења која имају директну везу са биљним светом (његове особености, способности и збивања везана за биљке, као и удео биљног у идиоматском и фразеолошком систему нашег језика). Овај нимало занемарљив аспект Попиног песништва представља још један од начина тумачења и бољег разумевања ауторовог сложеног песничког космоса.

Спој народне традиције и савременог животног модуса, који чини основу Попине прве збирке, а који се огледа у избору и песничкој обради флоралних мотива (у овом контексту синоним за биљно односно флору) отвара поглед на смисаону двостру-

кост и подељеност ових мотива, као и читаве песничке имагинације, на коју указује и наслов збирке. Биљни свет *Коре*, представљен је (не случајно) из две перспективе, суочене на рубу који кора и симболизује, истовремено одељујући, али и обједињујући те две визуре.

*Стабло живота
и плод раздора*

Симболички потенцијал јабуке, од њеног дрвета до њеног плода, у српској, али и интернационалној митологији и традицији, начинио је ову биљку једним од најфреквентнијих биљних мотива, како усмене тако и писане књижевности кроз читаву историју. Амбивалентност симболике дрвета и плода јабуке огледа се у њеној укоренености у човековом знању и култури: „јабука раздора коју је доделио Парис; златне јабуке у врту Хесперида као воће бесмртности; јабука у коју су загризли Адам и Ева; јабука у Пјесми над пјесмама, која како каже Ориген, приказује плодност Божје Речи, њен укус и мирис [...] у свим тим приликама реч је о средству спознаје, али средству које је једном плод Стабла живота, а други пут, опет, плод Стабла спознавања добра и зла: сједињујућа спознаја која подарује бесмртност, или дистинктивна спознаја која узрокује пад“ (Гербран,

Шевалије 2009: 301). Наша народна традиција баштини део интернационалне симболике дрвета и плода јабуке, али ову биљку, у миту, повезује и са небеским телима и појавама (Нишевљанин 2022: 114–115), док у усменој књижевности она најчешће има „значање дара, понуде и доказа љубави и пријатељства. [...] Јабука може имати и везе са доњим светом па се сади на гробљу [...] Јабука се код Срба јавља и као симбол плодности” (Радић 2022: 62).

Ова симболичка дивергентност мотива јабуке примећује се у првој Попиној песничкој збирци, а Гвоздена јабука, као један од најрепрезентативнијих мотива првог циклуса, али и читаве збирке, само је један од начина на које ће се Попа у свом песничком користи мотивом јабуке. У потоњим збиркама он ће добити потпуно другачије импликације, с обзиром на њихову тематску и идејну заснованост.

Песма *Гвоздена јабука* део је првог циклуса збирке *Кора*, који носи назив „Опседнута ведрина”. „Опседнута ведрина је циклус поетских вибрација, из којих еманира непрестани конфликт човекове личности са животом и светом, са вечитом кором, тврђавом, туђинским јармом и свим оним што опседа, спутава, саплиће, ограничава његове могућности, жеље, слободни ход, раст, посезања, видике” (Кажичић 1972: 25). Свака од песама овог циклуса представља својеврсну конфликтну ситуацију, док њихов распоред чини готово драмску структуру развоја

овог конфликта. Међутим, позиција Гвоздене јабуке која чини кулминативну тачку представе сукоба и његово поунутрашњење, уједно је и прологама за конституисање категорије специфичне за песникову рану поетику, нарочито присутне у његовој првој збирци – мотив бића које опседа и угрожава лирског субјекта, односно, како Александар Петров наводи, „бића-чудовишта” (Петров 1969: 30). Ова „категија” односно мотивски комплекс који Попа развија у *Кори*, представља основног чиниоца сукоба чију другу страну представља лирски субјект, коме противник – „биће-чудовиште”, увек добија сличне предзнаке, а представља се у различитим појавним облицима („модри свод”, „празна соба” (Попа 1969: 51, 55)).

Интересантно је да чудовишта која угрожавају лирског субјекта најчешће добијају особени животиња (Петров 1969: 30), док се централни мотив *Гвоздене јабуке* гради у два смера, од чега ниједан не подразумева атрибуте анималног – са једне стране, дрво јабуке задржава све биљне компоненте (стабло, лишће, гране, корен, плодове), са друге пак, атрибут гвозден, као и могућност јабуке да „лишћем окује” и „рђа” (Попа, 1969: 53) биљци приписују артифицијелна својства. Јабука је настала од гвожђа, које у овом случају јасно асоцира на рат-

ну машинерију (на који Попа прави алузије и на другим местима у збирци), међутим, не може се рећи да је ратна опасност, коју метафорички представља гвоздена јабука једини узрочник конфликта. Чудовишна јабука ипак је вишеслојан симбол. Како песма не тематизује спољног агресора, већ поунутрашњење опасности: „Гвоздена јабука / Корене је дубоко / у камењар мој меки пустила / Чупам их / Утробу сам ишчупао” (Попа 1969: 53), она је „стварност и симбол рата, рата који човека опседа изнутра, не споља, што је опасније.” (Антонијевић 1996: 19). Унутрашњи сукоб лирског субјекта развијен је овде и на психолошком и метафизичком плану, јер тражењем „непробојног и несаломљивога мира” (Попа 1969: 53) субјект тежи очувању сопства, индивидуалности, која је приказана кроз дезинтегрисану слику човека (мотиви темена, вилице, усана, прстију, утробе и мозга), у потрази за поновном реинтеграцијом. Зато субјект жели да оконча сукоб уништењем унутрашњег агресора, како његових механичких, тако и његових биљних атрибута: „Где ми је мир / Гвозденој јабуци да буде / Прва рђа и последња јесен” (Попа 1969: 54). Тако разрађена идеја о јабуци-чудовишту, које, инверзно, једе човека, уместо човек њу, представља „човеков пораз пред деструктивним светом. Она је ознака света суровог, крволочног, деструктивног, које настањује човека” (Антонијевић 1996: 18).

Ипак, Попина гвоздена јабука није сачињена потпуно

отклоном од традиционалне симболизације. Како је напоменуто, јабука симболизује бесмртност, али и пад, док се код нас она сматра и симболом љубави и плодности, али и доњег света. Пошто јабука амбивалентно може бити и добро и лоше конотирана, Попина гвоздена јабука управо је наличје оне прве, чешће симболике. „Гвоздена јабука према томе није дрво живота какво се иначе појављује у поезији Васка Попе као један од позитивних, темељних симбола, већ дрво смрти“ (Антонијевић 1996: 18). Узимајући у обзир и аспекте паралеле симбола јабуке са појединим космичким појавама (што ће као поступак Попа користити и у потоњим збиркама – нпр. песми *Крунисана јабука* збирке Споредно небо: „Зини нуло да нам сване / Да сунце и нас крунише“ (Попа 2004: 31) или песми *Манасија* збирке *Усправна земља*: „Плаво и златно / Последњи прстен видика / Последња јабука сунца“ (Попа 1980: 18), гвоздена јабука може бити и елемент деструкције унутрашњег космоса човека, далеко предсказање *Споредног неба*. Дакле, јабука у првом циклусу *Коре* не представља само метафору рата, већ својом вишеслојном симболизацијом конституише многоструку слику, која се може интерпретирати на неколико идејних планова. „Поетска слика гвоздене јабуке такође није метафорична. И у овом случају једино развијен и комплексан опис деловања гвоздене јабуке упућује на закључак да се и она сврстава у ред чудовишних бића“ (Петров 1969: 30).

Далеко суптилнији мотив јабуке јавља се и у последњем циклусу збирке *Кора*. Почетни стихови 22. песме циклуса „Далеко у нама“: „Наш дан је зелена јабука / На двоје пресечена“ (Попа 1969: 112) илуструју тематику једног дела овог циклуса, али се изнова, имплицитно, повезују са самим насловом збирке. У оквиру последњег циклуса Попине збирке-првенца мотив љубави приказан је као основни начин превазилажења конфликта који читава збирка тематизује. Након слика рата које одвајају заљубљене и слика њихове срећне љубави (у којима се, кроз 21 поетску слику, јавља читав низ флоралних мотива), „у трећем делу [циклуса] доминантан је мотив – вечити мотив љубавне поезије – о изгубљеној и поново нађеној драгој.“ (Петров 1969: 23). Управо овај, последњи део трагања за драгом и њеног проналаска „На златној висоравни / Далеко у нама“ (Попа 1969: 120) отпочиње сликом зелене јабуке, напола пресечене. Овај је мотив, за разлику од оног из првог циклуса збирке, ближи симболици заснованој на

традицији, и то без инверзија попут оне везане за гвоздену јабуку. „[...] у структури зелена јабука – придев *зелен* остварује значење засновано на семантичкој компоненти ‘млад, незрео’ (плод који је зелене боје)” (Штасни 2019: 290). Гордана Штасни такође преноси објашњење М. Детелић: „Атрибутска конструкција зелена јабука у епским оквирима добија врло специфична хтонска обележја (одсечена глава/рука, замена за мртвачку свадбу)” (Штасни 2019: 290). Зелена јабука, дакле, симболизује својеврсну недовршеност, почетак, у овом случају, љубави, која је метафорички представљена временским циклусом дана, и која је раздвојена на два дела, прекинута у зрењу, недостижна. Пресецање незреле јабуке представља раздвајање дана двоје заљубљених: „Увече се дан мој мртав / С мртвим даном твојим састане // Само у сну / Истим пределима ходамо“ (Попа 1969: 113). Састанак двоје младих у ноћи и сну представља својеврсну хтонску слику, мистификацију састанка у мртвом дану. С обзиром на то да

је тај дан симболизован половином зелене јабуке, која носи хтонско обележје „мртвачке свадбе“, не чуди што је предео привидног састанка заљубљених осветљен „слепим сунцем“ (Попа 1969: 112), такође злослутним обележјем и симболом привида и обмане (какав ће остати и у циклусу „Подражавање сунца“ поменуће збирке *Споредно небо*, па је веза са *Кором* овде већ експлицитнија, него што је то случај са јабуком из првог циклуса *Коре*). Између двеју половина јабуке налази се баријера, граница која симболично дели два света – свет стварности и свет сна, светлост и таму. Ова баријера имплицитно се може пронаћи у наслову збирке, јер *кора* у свим циклусима представља „површину која испод и изнад крије немоћ, страх, егзистенцијалну угроженост, празнину, ништавило“ (Антонијевић 1996: 23).

Биљни списак градског амбијента

Биљни свет *Коре* представља одраз идејног и тематског плана читаве збирке у више погледа. Главна особеност тог плана, горепоменућа симбиоза реактуелизованих мотива и поступака преузетих из традиције и модерног градског амбијента, у приказу флоралног највидљивија је у трећем циклусу збирке. „Списак“ предмета, животиња и биљака, на први поглед баналних, свакодневних, неочекиваних у својој уобичајености, представља заокружену целину, структурирану на основу принципа усмених кратких говорних

форми, које су мотивски развијене на корпусу модерних мотива, док овај спој тематски још једном представља онај конфликт започет у „Опседнутој ведрини“. „Трагика стваралачке борбе у природи наставља се у СПИСКУ. [...] Сва та бића или ствари имају свој специфични хабитус који га одваја од других ствари и бића. Сва би хтела да превазиђу себе, своје моћи, стање, да постану оно што нису, да верују у немогуће. У томе јест иронија њихових живота и судбина“ (Кажић 1972: 41–42). Оно што их, такође, све повезује је то што „читав анимални, биљни и минерални свет брине, у овом циклусу, човекову бригу, пева његове чежње, подноси његове болове“ (Мишић 1963: 122).

Чак и када животиње представљају главне актере песничких слика „Списак“, у њима се повремено јављају биљни мотиви. Трска која мисли (Попа 1969: 73) представља опасност, претњу смрћу за патку из истоимене песме, а метафорички је приказ човека. Ова метафора заснована на биљној симболици, преузета је из једног Паскаловог навода о човеку (Антонијевић 1996: 30), а у поетску слику, поред симболичке вредности, уклопљена и као део приказа амбијента кроз који се патка креће. И „стабљика кукуруза“ (Попа 1969: 74) коју жели да прегризе. Коњ такође симболизује човека и, уједно, опасност која угрожава слободну егзистенцију ове животиње. Човек је онај који ограничава поетског јунака: „Између вилица / Човек му се настанио / Са своје четири стране света“ (Попа 1969:

74), а кукуруз којим је означен подобан је трсци из претходне песме, те такође представља наизглед крхку и савладиву препреку, која ипак спутава јунаке поетских слика.

За разлику од „домаће сеоске фауне“, други део циклуса представљају загонетке „градске флоре“ (Антонијевић 1996: 28), те се ређају слике маслачка, кестена, пузавице, маховине, кактуса и кромпира. Док форма песме настаје по угледу на народну традицију, избор поетских јунака, односно биљних мотива окренут је у супротном смеру – за разлику од осталих циклуса збирке *Кора*, изабрани биљни мотиви у „Списку“ нису засновани на традиционалној симболици, немају митски, обредни или обичајни значај, јер представљају биљке које су у нашу културу касније унете или пак имају више естетску него употребну или обредну вредност, те самим тим нису постале симболом у нашој традицији.

Прва биљка „Списак“ представља дивљи, ливадски цвет – маслачак. Као и свака поетска слика овог циклуса он је, попут одгонетке, именован само у наслову, док у загонетци он представља „жуто око самоће“ и „пикавац на доњој усни немоћи“ (Попа 1969: 78). Усамљени одсјај природе у агресивном бетонском пејзажу низом метафоричких слика представљен је као „одухотворено биће“ (Петров 1969: 30), које у конфликту са светом неминовно губи, не остварује своју слободу и пуноћу своје егзистенције. „[...] Маслачак, та персонализована слика

изгубљене људске јединке у градским просторима – претвара се у догорели пикавац затурен на лицу неког космичког бића” (Антонијевић 32), несумњиво поново наговештавајући космичку битку која ће бити реализована у збирци *Споредно небо*. Са друге стране, маслчак је слика борбе и отпора, јер управо он представља једно од ретких бића која опстају „На ивици плочника / На крају света” (Попа 1969: 78).

Слична је и судбина Кестена и Пузавице; ове биљке такође представљају борбу за слободу и егзистенцијалну испуњеност, али су у томе спутане, јер је та испуњеност изнад њихових могућности. Оно што је специфично јесте да, овако антропоморфизоване, биљке теже управо остварењу основних потреба специфичних за човека, те је свака различита „биљна судбина” заправо метафора различитих људских судбина. „Људски живот, *pergus regum* природе, најсавршенији вид беланчевине и узором се тежи, централна је пројекција живота. КЕСТЕН следи хумане гестове и имитира човека, антиципирајући људске снове, жеље, лутања, авантуризам, неживљену романтику живота” (Кажих 1972: 46–47). За разлику од Кестена који „Живи од пустоловина / Својих недостижних корена / И од дивних успомена / На изненадне ноћи / Кад нестане из улице” (Попа 1969: 79), Пузавица трпи други вид неиспуњености, који се огледа у њеној немогућности да постане самостална. Ова биљка, упркос њеним жељама, та-

кође је спутана судбинском и животном предодређеношћу и метафора је зависности од основе, односно немогућности да се одвоји од ослоња. „У бајковитој песми о несрећној принцези, несрећно удаатој [...] и несрећно заљубљеној [...], чита је жеља да се промени постојећа ситуација. [...] Пузавица не може да оствари своје бекство, не може бити сама, усправна „насред трга”. Она живи само у својим сновима као што кестен живи у својим пустоловинама и сећањима” (Антонијевић 1996: 33).

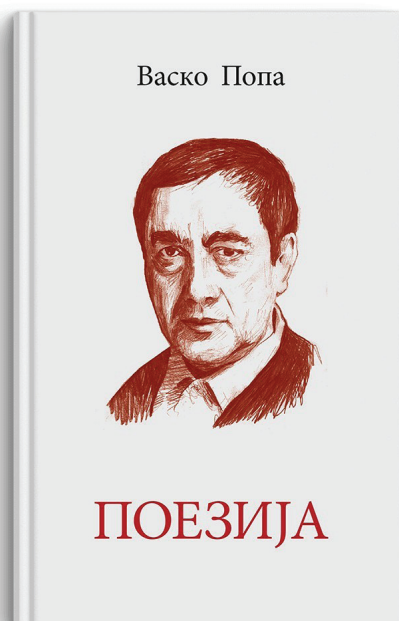
Другачији вид борбе са суровим светом симболизују Маховина и Кактус. За прву се може чак тврдити да постаје и својеврсно „биће-чудовиште” пре него „одухотворено биће”. За разлику од кестена и пузавице, који остају загледи у нестваривост својих стремљења, маховина „Чека да се спусти / На склопљене очне капке земље” и „Чека неприметно / Да на обудовљени намештај под собом / Пажљиво навуче / Навлаку жуту” (Попа 1969: 81). И њен „сан” – ширење заборава – једини изгледа остварив, само она ће испунити залог своје егзистенције, који притом не наличи оном који имају претходне биљке и којима је императив својеврстан вид човечанске егзистенције. У поетској слици Маховина и те како се осећа вид приказа „мирног паразитизма” (Кажих 1972: 48), те овај флорални мотив, иако представља једног вида појединачне егзистенције (као и сваки јунак „Списак”), постаје ближи гвозденој јабуци из циклуса „Опседнута ведрина” него ке-

стену или пузавици: „Њена експанзивност, тежња ка светлости, осваја спољашње и унутрашње просторе и то је, у ствари, агресивност смрти.” (Антонијевић 1996: 33). Кактус је подједнако агресиван као и маховина, међутим, његова се агресивност која одзвања у речима „Боде” (Попа 1969: 82) више везује за одбрану његове унутрашњости, него напад на спољашњи свет. О томе да је агресија којом се кактус користи заправо заштита, говори и чињеница да управо она спутава остварење егзистенције овог бића јер „Сенку своју не удаје” и „Смех свој зелени не жени” (Попа 1969: 82). Ни, наизглед, чудовишни кактус, у незнању како да се избори са околином, неће се снаћи у свету ком (не) припада. Зато и ова биљка у човековом свету има само естетску функцију.

Још један навод, који тематизује, између осталог, управо кактус, може ићи у прилог томе да Попа за „Списак” не бира случајно биљке које нису бремените традицијским импликацијама: „Ту, дакле, постоји поредак друге врсте од оног у аутентичном сеоском врту, биљке с практичном и сакралном наменом у њему су ретке и мешају се са онима чија је функција превасходно естетска, које овде доминирају (петунија, хризантема, кактус, аспарагус, лијандер) и, с тачке гледишта традиционалног руралног човека, заправо, неку врсту нереда, па о руралној култури у оваквом врту више и не може бити говора” (Карановић 2010: 250–251). Овај опис врта са биљкама које немају „прак-

тичну и сакралну намену" и стога припада урбаном свету, паралелан је врту Попиног „Списка“, а неостваривност егзистенције ових биљака (изузев донекле чудовишне маховине) може се довести у везу са чињеницом да ниједна од њих нема сврху и заснованост у традицији или повезаност са човеком, већ само естетску вредност, што очигледно у модерном свету није довољна категорија за остварење сврхе.

На послетку, Кромпир се издваја као нарочит вид егзистенције и једини трачак наде у врту Коре. Поред паралеле са човеком и начином на који у „условима крајње неподесним за егзистенцију, човек не само да успева да се одржи већ и показује чудесну моћ продужавања и, рекло би се, стварања, измишљања живота.“ (Петров 1969: 40), кромпир отвара још једну семантичку димензију. Његова спољашњост је „Загонетно мрко / Лице земље“ (Попа 1969: 83) – изнова уобичајена слика која, чини се, не може изненадити. Међутим, „У зимници успомена / Изненадним свитањима / Проклија // Све то зато / Што му у срцу / Сунце спава“ (Попа 1969: 83). Унутрашњост кромпира представља космички центар, центар који чува потенцијал стварања, метафорички представљен кроз клицу. Кромпир, попут кактуса, чува своју унутрашњост, али је чува како би она била почетак рађања, биљног, али и микрокосмичког. „Његова унутрашњост соларна је спољашњост, а спољашњост је унутрашњост земље. Кром-

пир доказује силину живота, виталитета, превласт дана, снагу свитања, доминантност поднева, – све то у условима поноћи, хладноће, затворености“ (Антонијевић 1996: 34). Ова се песма, у којој се суптилно конституише слика микрокосмоса, може посматрати у паралели са песмом Белутак која затвара циклус „Списак“ и отвара каснији циклус „Белутак“ збирке Непочин-поље, а на трагу је и рађања микрокосмичког сунца збирке Споредно небо.

Разбоковање флоралне имагинације

Нарочиту категорију флоралне мотивике прве песничке збирке Васка Попе чини мотивација заснована на особеностима које се приписују биљном свету. Флорална атрибуција и предикација представља чест поступак који у читавој збирици, а нарочито њеном другом циклусу „Предели“ конотира феномен одсуства, празнине и ништавила. Овакав поступак среће се у по-

следњој песми првог циклуса збирке – Одлазак: „Воденица у сенци ребара / Зрелу празнину меље [...] Пар незрелих речи / У облачном грлу виси“ (Попа 1969: 56). Сликање унутрашњег човековог пејзажа обогаћено је атрибутима везаним за природу, па празнина постаје „зрела“, а речи „незреле“. У оба случаја лирски субјект означава одсуство смисла, остварености, попуњености. И док је нестанак суштине из човека (бар оне емоционалне) лоциран у грудима, тачније међу ребрима, описан као процес раста, односно зрељења, попут плодова воћа, речи које би ону другу, духовну и менталну празнину одагнале, остају да висе недорасле, још увек незреле да дарују смисао. Одсутни субјект овде, дакле, своје одсуство описује конкретним и имагинарним пејзажом (Петров 1969: 10), а у оба случаја одсуство атрибуира природом.

Читав циклус „Предели“ уз овакве, имагинарне пределе човековог духа („пределе-визије“ (Петров 1969: 15)), представља и „микропросторе који се пројектују у макропросторе“ (Антонијевић 1996: 23), једне означене предлогом *у*, а друге предлогом *на*. И једна и друга категорија простора поново је „испуњена“ празнином, одсуством, пустиши. Тако На чивилуку „Зелена стравачица / У питомим наборима“, У заборава „Овде онде / Понеки цвет од магле“, На зиду „Боре времена / Набујале / На издашном парлогу“ (Попа 1969: 65–67), низане слике илустрју одсуство човека, одсуство живота, пролазност и заборава. „Зеле-

на страва" попут траве (која симболизује заборав, „кратковременост и телесност човекову" (Нишевљанин 2022: 218)) ниче у наборима одсутних капута, цвет је само привид, магла, а набујале су само „боре времена". Свуда је приказан предео који се „прима као фантастичан предео, који не показује знаке присуства живих бића (поље непољубљено, игра неигра) и који је непознат људском искуству (као да је реч о пределу са неког далеког и мртвог небеског тела)" (Петров 1969: 13–14). Поново је биљна атрибуција постала матрица којом се неретко „отеловљује" одсуство, празнина и привид, а традиционалне импликације флоралних мотива примењене у савремени, градски амбијент, добиле су потпуно нову вредност.

Али кроз опсене и опустошене пределе празнине допире се до предела *На длану* и *У осмеху*, у којима настаје проблесак наде. Ово су пределе човекови, питоми, они који још увек нису отуђили смисао, зато је на длану „Пустиња румена // Али све што у њу доспе / Смислом пропути / Надом процвета" (Попа 1969: 68). До краја песме скептично, али отворено, предео човековог присуства је питом, благородан, он је простор настанка, раста, креације (попут унутрашњости кромпира). Простор креације и настанка је и *У осмеху*, где „Подне мирно сазрева / У самом срцу поноћи" (Попа 1969: 69), и поново инверзна слика представља биљни циклус настанка и зрења сакривеног испод коре смр-

ти и ништавила. Након песимистичне слике огољених предела, те мешања скепсе и наде *На длану*, на крају, ипак, *У осмеху* „се представља визија свеукупног јединства и апсолутног космичког мира" (Петров 1969: 16). А сваки ступањ конституисања тог мира прате различите фазе биљних циклуса – на тренутке инверзно искоришћени, да би се касније опет вратили традиционалним премисама.

Биљни циклуси љубави

Последњи циклус збирке *Кора*, под називом „Далеко у нама" представља, како је већ наговештено, својеврсно разрешење сукоба који збирка кроз различите видове тематизује, односно потенцијални вид испуњења човекове егзистенције илустрован кроз трагање за љубављу. „Далеко у нама" су пределе, поново имагинативни, поново унутрашњи – пределе човека, и његовог трагања за смислом. И попут циклуса „Пределе", употпуњеног биљном симболиком и метафориком, и у последњем циклусу биљни мотиви, осликавају динамику односа лирског субјекта и његове драге.

Како се условно може начинити подела песама из овог циклуса, биљни мотиви и њихов семантички значај трансформишу се у зависности од тематског и емоционалног које у том делу циклуса преовладава. „У овом циклусу љубавних песама могу се разликовати три дела: први чине почетних тринаест песама (1–13); други – следећих осам песама (14–21); трећи – последњих девет песама (22–30). Први део одликују апо-

калитички обојено осећање језе због неког непозваног страног присуства. То непозвано страно присуство, које у љубавни свет двоје младих бића уноси кошмаре и смрт, у одређеном виду је стварност рата" (Петров 1969: 20). Тако узевши у обзир биљну симболику која се јавља у стиховима песама првог дела циклуса, попут оне везане за *Гвоздену јабуку*, и у овом се случају јавља низ мотива биљног порекла, или оних мотива везаних за биљни свет, који су трансформисани у чудовишне, песимистичне слике које угрожавају и опседају двоје младих – слика рата пренета је сликом природе, те увек манифестована кроз изврнуте, надреалне биљне метафоре, које разрешење проналазе не у традицији, већ у модерном: „Из сваког бола / Који не спомињемо / По један кестен израсте / И остаје тајанствен за нама", „Челичне гране хватају / Прозлазнице за руке" „У олуцима звезде нам труле" „Око нас модре усне / На гранама лепршају", „Ако окренем главу / Сунце ће са гране пасти", „У дну дрвореда / Платан цигарету пали", „Како дрвеним рукама овим / Лишеним лишћа да се грлимо" (Попа 1969: 91–100). Свака метафоричка слика „оплемењена" је биљном симболиком, али је семантика ових симбола сужена, она у сваком примеру води правцу негативне, песимистичне слике, пустошења и огољавања простора љубави и имагинације и ове персонификоване биљке или појмови који добијају биљну атрибуцију представљају чу-

довишна створења која угрожавају човека или човекове неисказане емоције и нереализоване побуде.

За разлику од првог дела циклуса, у ком флорална мотивика углавном није заснована на традиционалној симболизацији јер представља модерну опустошеност света и угроженост човека, други део циклуса обилује мотивима биљака које су у традицији симболички набијене: „Славуја твојих да није / Врбе не би никад / Нежне преко прага прешле“, „Са јасика у грудима твојим / Лишће не опада“, „У грозду тамјанике / На моје усне чекаш“, „Дан ти богат у наручју / Носим / Младе јеле дуж погледа / Садим“, „Младост нам листа / Зелена дуж свих улица“, „Руке твоје цветају / У удаљеној пустињи у мени“ (Попа 1969: 104–111). Сваки је мотив, који симболизује остварење љубави, нежности и топлине између двоје младих, уједно мотив преузет из фолклора, биљка важна за традицију. Врба тако, својом виталношћу симболизује божански закон: опстанак откинутих и у земљу засађених грана (Гербран, Шевалије 2009: 1064), у старој српској религији она такође има угледно место, представља „магичну шибљику, шибљику живота“ (Чајкановић 2022: 46–47). Јасика, која је у многобоштву била поштована због своје лепоте, а у хришћанству проклета на вечито треперење (Нишевљанин 2022: 131–132), симболизује вечити покрет и треперење. Иако за симболику грожђа (овде тамјанику), у литератури нема значајних

навода, слика плодова, нарочито оних од којих настаје вино, јасна је алузија на сочност, плодност и путеност, односно љубавни занос. О важности мотива јеле говори Весна Цидилко: „[...] налазимо у овој песми и у области мотива врло важне и одлучујуће аналогije са фолклором: мотив јеле у трећем стиху, повезан са представом виткости попут овог дрвета као идеалом женске лепоте из деветог стиха“ (Цидилко 2008: 47–48). О симболици листања и цветања, као раста, бујања, настанка већ је раније било речи, те само ваља додати да је овакава симболизација честа у Попиној првој песничкој збирци.

„Ако је осећање љубавне среће давало тон песмама другог дела циклуса, у трећем делу преовлађују супротна расположења. У трећем делу доминантан је мотив – вечити мотив љубавне поезије – о изгубљеној и поново нађеној драгој“ (Петров 1969: 23). У складу са овим, помешаним осећањима, и флорална симболика овог дела циклуса је мешовита – неки мотиви у многоме подсећају на оне везане за почетак циклуса, док су други, опет, у складу са средишњим делом циклуса. Разлика у односу на биљну симболизацију првог дела циклуса ипак постоји, а тиче се избора биљака које су негативно конотиране. У овом случају то нису биљке ирелевантне за традицију, већ у традицији најчешће управо оне бивају негативно конотиране. Поред већ анализираних мотива зелене јабуке, јављају се и следећи примери: „Речи су ми

у траву зарасле / Тишина ти је разнела глас“, „Лишће сам суво / Дуж улица којим пролазиш“ (Попа 1969: 114–116). Ови мотиви симболизују заборав, тугу и немогућност састанка, али они нису „бића-чудовишта“, већ само традиционално негативно конотирани симболи: „Трава је символ кратковремености и телесности човекове“ (Нишевљанин 2022: 218). Након ових мотива следе они који сведоче о поновном састанку са драгом, у визији и сну: „Под очним капцима / Спавају ти љубичице“, „Берем за тебе беле / Локвање из моје крви // Дајеш зелено лишће / Моме стаблу од пепела“, „Изгубили смо се / У непрегледним шумама / Нашег састанка“ (Попа 1969: 119–120). И љубичица и локвањ симболизују ново рађање, односно циклизам живота (љубичица је „символ не само пролећа и девичанства, већ и саме смрти“ (Нишевљанин 2022: 156), а бели [!] локвањ у различитим традицијама је и извор настанка света (Нишевљанин 2022: 153, Гербран, Шевалије 2009: 506). „Непрегледне шуме састанка“, на крају, поред симбола бујања и живота, скривају поново састављене љубавнике од опасности која их је дотад вребала, попут коре (из наслова збирке или пак кромпирове коре), која, неутледна споља, чува клицу новог рађања у својој унутрашњости, и заувек представља границу двеју подједнако могућих реалности.

Читава збирка *Кора* заснована је на двојству традиционалног и модерног, одељеног границом коју симболизује

кора, уједно пружајући могућност њиховог преплитања. У складу са том идејном основом, свака биљка или је симбол једног (традиционалног) или другог (модерног) света, али њихова константна семантичка трансформација омогућила је песнику да јасне границе између ова два света увек изнова поставља и руши, тиме конституишући јединствен микро и макрокосмос. Биљке, дакле, имају изузетан значај за конституисање Попине песничке констелације, као и за њено песничко, традицијско и културолошко илустровање, како ће се наставити и у потоњим Попиним збиркама, што је у овом раду тек наговештено. А разумевање позиције биљног света употпуњује слојевитост интерпретације поетике овог аутора.

Литература

- Антонијевић Дамњан (1996). *Мит и стварност : поезија Васка Попе*, Просвета, Београд.
- Гербран Ален, Шевалије Жан (2009). *Речник симбола : Митови, снови, обичаји, поступци, облици, ликови, боје, бројеви*, Издавачка кућа Киша, Stylos Art, Нови Сад.
- Кажих Владимир (1972). *Поезија и поетика Васка Попе*, „Графичар Инђија”, Београд.
- Карановић Зоја (2010). *Небеска невеста*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.
- Мишић Зоран (1963). *Искушења поезије из едиције Реч и време*, Нолит, Београд.
- Нишевланин Павле Софрић (2022). *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба*, Талија издаваштво, Ниш.
- Петров Александар (1969). *Песнички свет Коре*, предговор из *Кора*, Васко Попа, Нолит, Београд.
- Попа Васко (1969). *Кора : песме*, Нолит, Београд.
- Попа Васко (1979). *Од злата јабука (руковет народних умотворина)*, Нолит, Београд.
- Попа Васко (1980). *Усправна земља : песме*, Нолит, Београд.
- Попа Васко (2004). *Споредно небо*, Чигоја штампа, Београд.
- Радић Радивој (2022). „Јабука која касно сазри, дуго стоји” (Неколико цртица о јабуци) у: *Фолклористика (часопис Удружења фолклориста Србије)*, одговорни уредници Соња Петровић, Мирјана Закић, год. 7, св. 1, 55–65. стр. Удружење фолклориста Србије, Филолошки факултет, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд.
- Самарџија Снежана (2018). *Трагом родне понорнице... Символи поезије Васка Попе и усмена традиција из Речи у времену (усмено стваралаштво и епохе српске књижевности)*, 454–472. стр., Српска књижевна задруга, Београд, Нови Сад.
- Цидилко Весна (2008). *Студије о поетици Васка Попе*, Службени гласник, Београд.
- Чајкановић Веселин (2022). *Речник српских народних веровања о биљкама*, Талија издаваштво, Ниш.
- Штасни Гордана Р. (2019). *Лексички спојеви с компонентом јабука*, у: *Гора калинова (биљни свет у традиционалној култури Словена)*, зборник радова, уредник Зоја Карановић, 285–301. стр., Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Lietuvos kalbos instituto, Београд, Ваљево, Vilnius.

Табела 1

вокали	полувокали	ликвиде	назали	опструенти
[+силабични]	[-силабични]			
[-консонантни]		[+консонантни]		
[+апроксимантни]			[-апроксимантни]	
[+сонорни]				[-сонорни]

Када погледамо боље табелу, видимо да се:

- обележјем [силабични] раздвајају вокали од глајдова (вокали [+силабични], глајдови [-силабични]);
- обележјем [консонантни] раздвајају глајдови од ликвида (глајдови [-консонантни], ликвиде [+консонантни]);

- обележјем [апроксимантни] раздвајају ликвиде од назална (ликвиде [+апроксимантни], назали [-апроксимантни]);
- обележјем [сонорни] раздвајају налази од опструената (назали [+сонорни], опструенти [-сонорни]).

Вокале представљамо помоћу само једног обележја,

а то је [+силабични], а такође и опструенте представљамо помоћу само једног обележја, а то је [-сонорни]. Глајдове пак морамо представити помоћу два обележја [-силабични, -консонантни], као и ликвиде [+консонантни, +апроксимантни], а такође и назалне сонанте [-апроксимантни, +сонорни].

Табела 2

	Силабични	Консонанти	Апроксимантни	Сонорни
Вокали	+	-	+	+
Глајдови	-	-	+	+
Ликвиде	-	+	+	+
Назали	-	+	-	+
Опструенти	-	+	-	-

Начинска обележја

(5) [континуирани]

Континуираност је обележје које се везује за гласове који се производе уз препреку у вокалном тракту која није довољно уска да се њоме потпуно блокира фонациона струја и последично томе јави пауза. Другим речима, гласови са обележјем [+континуирани] реализују се без преграде, па самим тим се на акустичком плану не јавља пауза. Гласови који су [-кон-

тинуирани] изговарају се уз преграду на артикулационом плану, односно уз паузу на акустичком. Обележје [+континуирани] везујемо само за фрикативе (од опструената), док обележје [-континуирани] везујемо за експлозиве, африкате и /r/.

(6) [одложено уклањање]

Одложено или постепено уклањање представља обележје које се први пут уводи у СПЕ: 318–319. Чомски и Хале ово обележје везују само за [-

континуиране] гласове, дакле оне гласове који се изговарају уз преграду у усној дупљи. Преграда се, као што је познато, може уклонити на два начина – нагло, што се дешава код експлозива, и – постепено, што се дешава код африката³.

³ П. Ладефогед (1971: 106) критикује ову интерпретацију Н. Чомског и М. Халеа, наводећи да би адекватнија обележја била [прекидни] и [фрикативни]. У каснијим радовима (в. више Б. Хејза (2009: 79) и Одена (2013: 55) под овим обележјем подразумева се заправо стварање фрикативног шума.

Табела 3

	[континуирани]	[одложено уклањање]
Фрикативи	+	
Експлозиви	-	-
Африкате	-	+

(7) [назални]

Назалност је обележје које се везује за гласове који настају спуштањем задњег (меког) непца или ведума, што доводи до цепања фонационе струје на два крака, од којих један пролази кроз носну, а други кроз усну дупљу истовремено. На акустичком плану карактерише их први формант ниске фреквенције, нижи интензитет форманата ширег појаса (форманти су блеђи на спектрограмима), као и присуство антиформаната на спектру. Управо су антиформанти у корелацији са местом артикулације назала, док висина назалних форманта зависи од анатомских карактеристика но-

сне дупље и нема за лингвистику никаквог значаја. У српском језику само назални сонанти имају обележје [+назални].

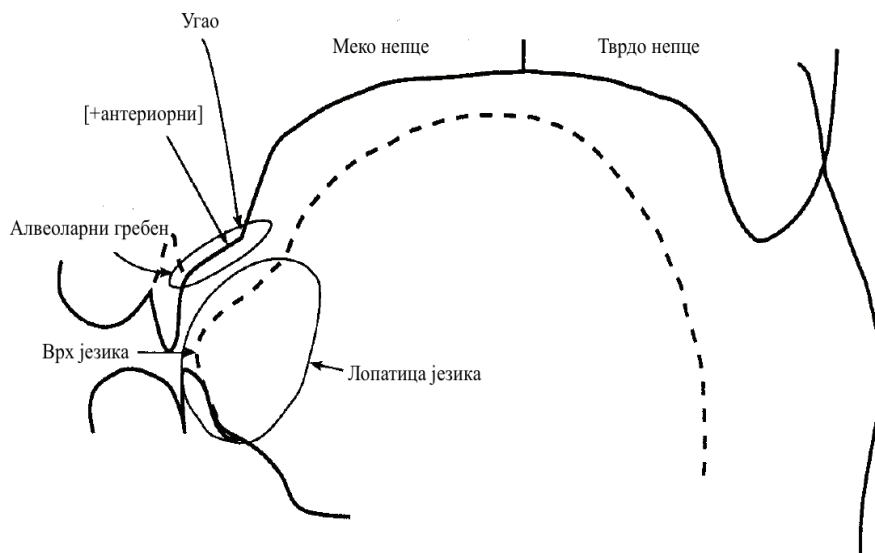
(8) [звучни]

Звучност је обележје које се везује за гласове настале уз активност гласних жица, односно код којих се јавља звучна греда (црта) на спектрограмима. Ово обележје везујемо у овом уџбенику само за опструенте, и то само за оне који имају своје звучне или беззвучне парњаке.

Табела 4

[+звучни]	b	d	g	z	ž	dž	đ
[-звучни]	p	t	k	s	š	č	ć

Слика 1

Обележја
места
артикулације

(9) [коронални]

Короналност је обележје које се везује за гласове настале помоћу апикалног или ламиналног дела језика. У првој верзији обележја Чомског и Халеа обележје [+антериорни] у потпуности је одговарало обележју компактност/дифузност код Р. Јакобона (Јакобсон – Хале 1956). У савременијим приступима (на пример, Б. Хејз (2009)) обележје [+антериорни] везује се искључиво за [+короналне] гласове, што и ми чинимо овом приликом.

Следећом сликом илуструјемо прецизна разграничења непчаног лука и детаљну поделу предњег дела језика (према слици Китинг 1991: 32 и Китинг – Лахири 1993: 77). На слици је заокружена лопатица језика са врхом.

У [+короналне] гласове спадају:

- дентални: t, d, s, z, c
- алвеоларни: r, l, n
- посталвеоларни: š, ž, č, dž
- алвеолопалатални: ć, đ, lj, nj
- ретрофлексни (које надаље нећемо помињати).

Посматрајући инвентар фонема у разним језицима, И. Медисон је закључио да ако језик има фрикатив, он ће у највећем броју случајева бити нека варијанта /s/ (Медисон 1984: 52). Међу

короналним фонемама забележен је и највећи број контраста по месту и по начину артикулације (Китинг 1991).

Следећа обележја се у СПЕ везују само за [+короналне] гласове: [антериорни], [распоређени], [стридентни] и [латерални].

(10) [антериорни]

Антериорност је обележје које се везује за [+короналне] гласове који се изговарају у предњем делу усне дупље, па су [+антериорни] дентални и алвеоларни (в. сл. 1), до су [-антериорни] они [+коронални] гласови који се изговарају иза алвеоларног гребана, дакле – посталвеоларни и алвеолопалатални (палатализовани).

Према томе, обележје [+антериорни] имаће:

- апликално–дентални и апикално–алвеоларни: t, d, c, ɾ, l, n
- ламинално–дентални: s, z

А обележје [-антериорни]:

- апликално–посталвеоларни: š, ž, č, dž
- ламинално–алвеолопалатални палатализовани: ć, đ, lj, nj.

(11) [распоређени]

Распоређеност је обележје које се односи на део језика који учествује активно у артикулацији гласа. При изговору [+распоређених] гласова учествује ламинални део језика, а при изговору [-распоређених] гласова учествује апикални део језика⁴.

⁴ Према Чомском и Халеу, гласови са овим обележјем производе се помоћу препреке која се значајно про-

Према томе, обележје [+распоређени] имају:

- ламинално–дентални: s, z
- ламинално–алвеолопалатални палатализовани: ć, đ, lj, nj.

(12) [стридентни]

Стридентност је обележје које се везује за оне [+короналне] гласове које одликује јачи шум. Интензитет турбулентног (фрикативног) шума зависи од природе површине, брзине тока и угла под којим ваздушна струја удара о површину. Што је храпавија површина, што је бржи ток струје и што је угао упада ближи деведесет степени, то ће стридентност бити израженија (СПЕ: 329). У српском језику, као што смо већ видели, нема фонема који опонирају другим фонемама према овом обележју.

(13) [латерални]

Латералност је обележје које се везује за [+короналне] гласове који се изговарају спуштањем обе стране језика или само једне. Њихове акустичке особине сличне су особинама назала, будући да имају и форманте и антиформанте. У српском језику [+латерални] су l и lj.

(14) [дорзални]

Дорзалност је обележје које се везује за гласове који се изговарају са подигнутим леђима језика, било као примарним или секундарним артикулатором. У српском

теже дуж смера кретања ваздушне струје (СПЕ: 312).

обележје [+дорзални] имају следеће групе гласова:

- ламинално–алвеолопалатални палатализовани: ć, đ, lj, nj
- дорзално–веларни: k, g, h
- дорзално–палатални: j

(15) [лабијални]

Лабијалност је обележје које се везује за гласове који се изговарају на уснама. У српском језику [+лабијални] су следећи гласови: p, b, m, v, f.

(16) [лабиоденталност]

Лабиоденталност је обележје које се везује за гласове који се изговарају помоћу усана као покретног артикулатора и зуба као непокретног. У српском језику [+лабиодентални] су: f и v.

(17) [предњи],

(18) [задњи] и

(19) [високи]

Ова обележја везују се за вокале, и то вокале предњег реда [+предњи], вокале задњег реда [+задњи], и високе вокале [+високи], уз напомену да обележјем [+предњи] правимо и дистинкцију између палаталних гласова с једне стране [+предњи] и веларних гласова с друге стране [-предњи]. Следећом табелом представљамо матрицу ДО.

Табела 5

	силабични	консонанти	сонорни	апроксимантни	континуирани	одложено уклањање	назални	звучни	лабајални	лабиодентални	коронални	антериорни	распореджени	латерални	дорзални	високи	предњи	задњи
p	0	+	-	-	-	-	-	-	+	-	0	0	0	-	-	0	0	0
b	0	+	-	-	-	-	-	+	+	-	0	0	0	-	-	0	0	0
m	-	+	+	-	-	0	+	0	+	-	0	0	0	-	-	0	0	0
f	0	+	-	-	+	0	-	0	+	+	0	0	0	-	-	0	0	0
v	-	-	+	+	+	0	-	0	+	+	0	0	0	-	-	0	0	0
t	0	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	0	0	0
d	0	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	0	0	0
s	0	+	-	-	+	0	-	-	-	-	+	+	+	-	-	0	0	0
z	0	+	-	-	+	0	-	+	-	-	+	+	+	-	-	0	0	0
c	0	+	-	-	-	+	-	0	-	-	+	+	-	-	-	0	0	0
n	-	+	+	-	-	0	+	0	-	-	+	+	-	-	-	0	0	0
r	-	+	+	+	+	0	-	0	-	-	+	+	-	-	-	0	0	0
l	-	+	+	+	+	0	-	0	-	-	+	+	-	+	-	0	0	0
š	0	+	-	-	+	0	-	-	-	-	+	-	-	-	-	0	0	0
ž	0	+	-	-	+	0	-	+	-	-	+	-	-	-	-	0	0	0
č	0	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	0	0	0
dž	0	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	0	0	0
j	-	-	+	+	+	0	-	0	-	-	-	0	0	-	+	+	+	-
lj	-	+	+	+	+	0	-	0	-	-	+	-	+	+	+	+	0	-
nj	-	+	+	-	-	0	+	0	-	-	+	-	+	-	+	+	0	-
ć	0	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	0	-
đ	0	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	-	+	+	0	-
k	0	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-	+	+	-	+
g	0	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	0	0	-	+	+	-	+
h	0	+	-	-	+	0	-	0	-	-	-	0	0	-	+	+	-	+
i	+	0	+	+	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	+	+	-
e	+	0	+	+	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	-	+	-
a	+	0	+	+	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-	-
o	+	0	+	+	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-	+
u	+	0	+	+	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	+	-	+

Свети гласова

Експлозивни

b	p	d	t	g	k
[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]
([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])
[-од. укл.]	[-од. укл.]	[-од. укл.]	[-од. укл.]	[-од. укл.]	[-од. укл.]
[+лабијални]	[+лабијални]	([+корон.])	([+корон.])	([-корон.])	([-корон.])
		[+антер.]	[+антер.]	[+дорзал.]	[+дорзал.]
				[-предњи]	[-предњи]
[+звучни]	[-звучни]	[+звучни]	[-звучни]	[+звучни]	[-звучни]

Фрикативи

f	z	s	ž	š	h
[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]
[+конт.]	[+конт.]	[+конт.]	[+конт.]	[+конт.]	[+конт.]
([+лабијални])	([+корон.])	([+корон.])	([+корон.])	([+корон.])	([-корон.])
[+лабиодент.]	[+антер.]	[+антер.]	[-антер.]	[-антер.]	
	[-дорзални]	[-дорзални]	[-дорзални]	[-дорзални]	[+дорзални]
	[+распор.]	[+распор.]	[-распор.]	[-распор.]	
					[-предњи]
	[+звучни]	[-звучни]	[+звучни]	[-звучни]	

Африкате

c	dž	č	đ	ć
[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]	[-сонорни]
([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])	([-конт.])
[+од. укл.]	[+од. укл.]	[+од. укл.]	[+од. укл.]	[+од. укл.]
([+корон.])	([+корон.])	([+корон.])	([+корон.])	([+корон.])
[+антер.]	[-антер.]	[-антер.]	[-антер.]	[-антер.]
([-распор.])	([-распор.])	([-распор.])	([+распор.])	([+распор.])
([-дорзални])	[-дорзални]	[-дорзални]	[+дорзални]	[+дорзални]
	[+звучни]	[-звучни]	[+звучни]	[-звучни]

Сонанти

v	j	ɣ	l	lj	r	m	n	nj
[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]	[-сил.]
[-конс.]	[-конс.]	[+конс.]	[+конс.]	[+конс.]	[+конс.]	[+конс.]	[+конс.]	[+конс.]
[+апр.]	[+апр.]	[+апр.]	[+апр.]	[+апр.]	[+апр.]	[-апр.]	[-апр.]	[-апр.]
[-наз.]	[-наз.]	[-наз.]	[-наз.]	[-наз.]	[-наз.]	[+наз.]	[+наз.]	[+наз.]
	([-кор.])	([+кор.])	([+кор.])	([+кор.])	([+кор.])		([+кор.])	([+кор.])
[+лаб.]						[+лаб.]		
[+лд.]						[-лд.]		
		[+ант.]	[+ант.]	[-ант.]	[+ант.]		[+ант.]	[-ант.]
		([-рас.])	([-рас.])	([+рас.])	([-рас.])		([-рас.])	([+рас.])
	[+дор.]	[-дор.]	[-дор.]	[+дор.]	[-дор.]		[-дор.]	[+дор.]
	[+пред.]							

Вокали

i	e	a	o	u
[+сил.]	[+сил.]	[+сил.]	[+сил.]	[+сил.]
[+пред.]	[+пред.]	[-пред.]	[-пред.]	[-пред.]
[+вис.]	[+вис.]	[-вис.]	[-вис.]	[-вис.]
[-задњи]	[-задњи]	[-задњи]	[+задњи]	[+задњи]

Литература:

Батас 2018: Ана Батас, „Обележје короналност у српском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/3, 5–19.
 Батас 2019: Ана Батас, „Начинска обележја у српском језику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 48/3, 5–23.
 Батас 2020: Ана Батас, „Дистинктивна обележја главних класа“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 49/3, 7–22.

Јакобсон – Хале 1956: Roman Jakobson, Morris Halle, *Fundamentals of Language*, The Hague: Mouton & CO, 'S-Gravenhage.
 Китинг 1991: Patricia A. Keating, „Coronal places of articulation“, *[in:] Паради – Пруне* 1991a, 29–48.
 Китинг – Лахири 1993: Patricia Keating, Aditi Lahiri, „Fronted velars, palatalized velars, and palatals“, *Phonetica*, 50/2, 73–101.
 Ладефогед 1971: Peter Ladefoged, *Preliminaries to Linguistic Phonetics*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Медисон 1984: Ian Maddieson, *Patterns of sounds*. Cambridge Studies in Speech Science and Communication, Cambridge University Press.
 Оден 2013: David Odden, *Introducing Phonology*. 2nd Edition. New York: Cambridge University Press [2005].
 СПЕ: Noam Chomsky, Morris Halle, *The Sound Pattern of English*. New York, Evanston, and London: Harper & Row, 1968.
 Хејз 2009: Bruce Hayes, *Introductory Phonology*. Wiley-Blackwell.

ХРОНИКА РАДА ПЕТЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧНЕ ШКОЛЕ СРБИСТИКЕ „ДОМИНАНТЕ СРПСКЕ КУЛТУРЕ. ИСТОК И ЗАПАД У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И КУЛТУРИ”

(Сергијев Посад, 9–12. 10. 2023)

Невена Милосављевић¹
Александра Морјонова²

Школа србистике „Доминанте српске културе” представља драгоцену прилику за студенте србистике и за све оне који српски језик уче на разним факултетима широм земаља у којима се говори руским и српским језиком да прошире своје знање о српском језику, књижевности и култури, да присуствују предавањима истакнутих професора и истраживача који се баве србистиком, или шире, славистиком, као и да сами узму учешће у научном развоју српског језика својим истраживањима и излагањима. Неколико претходних година Школа србистике се одржавала преко онлајн платформи, док су ове године у периоду 9–12. октобра студенти имали прилику да бораве у веома значајном центру руске културе, Сергијевом Посаду, где је у Московској духовној академији одржана пета по реду Научно-практична школа србистике под насловом „Доминанте српске културе. Исток и Запад у српском језику и култури”. Поред Мо-

сковске духовне академије, у организовању Школе учествовали су Филолошки факултет Московског државног универзитета Ломоносов, захваљујући иницијативи доц. др Екатерине Иванов-

не Јакушкине са Катедре за словенску филологију, затим Институт за лингвистику Руске академије наука, Институт за славистику Руске академије наука и Филолошки факултет Универзитета у

СВЕТ
РЕЧИ

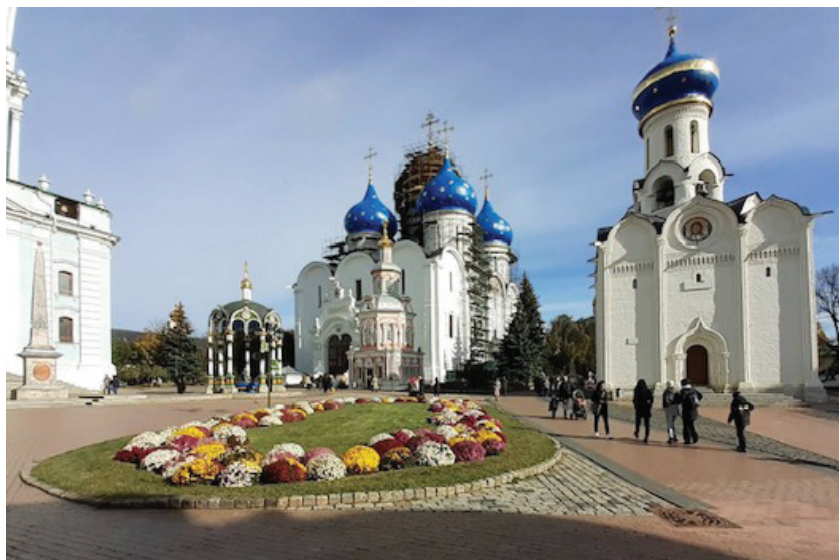
46

¹ Студенткиња мастер студија Филолошког факултета Универзитета у Београду, Катедра за српски језик, nevena.milosavljevic999@gmail.com.

² Студенткиња основних студија Филолошког факултета Московског универзитета, Катедра за славистику.

Београду. Посебан допринос реализовању ове школе дао је Фонд Светог манастира Хиландара и директор групе компанија „Комита“ Небојша Јанковић.

Школа је трајала четири дана, у оквиру којих су студенти у јутарњим часовима слушали предавања, а у току поподнева су сами излагали своја истраживања, док би се увече одржавао разговорни клуб на којем су учествовали сви заједно. Предавања је одржало осам предавача на различите теме, о којима ће бити речи у наставку хронике, док је око четрдесет студената излагало своје радове. Студенти су имали прилику да се упознају са српским језиком, његовим дијалектима, књижевним језиком, језичким системом, речницима и др. и да стекну увид у различите приступе проучавању језика, попут етнолингвистике и лингвокултурологије. Такође, говорило се о српској и руској књижевности и књижевним везама између ова два народа, од најстарије писмености до савременог доба, а није изостало ни приче о култури у најширем смислу – о историји, традицији, вери, архитектури, музици и др. Може се закључити да су учесници Школе стекли широка знања из разних области, а оно што је било кључно јесте повезивање колега са различитих факултета и института из Русије (Москва, Санкт Петербург, Белгород, Нижњи Новгород), Србије (Београд) и Републике Српске (Бања Лука и Источно Сарајево).

Главна тема Школе је био однос Истока и Запада у српском језику и култури, па ћемо у наставку изложити како је ова тема представљена кроз различита предавања и области.

Школа је почела у понедељак, 9. октобра, предавањем научног руководиоца школе проф. др Андреја Николајевича Собољева (Институт за лингвистичка истраживања РАН), који је тему Истока и Запада у српској култури представио на плану дијалеката српског језика. Према проф. Собољеву ово питање зависи од критеријума који се узима за основу поделе, те ако је критеријум рефлекс некадашњег гласа јат, можемо рећи да је на Истоку екавица, а на Западу ијекавица. Док је с једне стране на Истоку призренско-тимочки дијалекат, остали дијалекти би се могли третирати као западни. Ово предавање је било корисно нарочито руским студентима српског језика јер је проф. Собољев упознао студенте и са основним одликама

српских дијалеката, највише показавши фонолошке и граматичке одлике.

Своје погледе на појмове Истока и Запада у српској култури изнела је и проф. др Рајна Драгићевић са Филолошког факултета Универзитета у Београду на тему „Утицај Истока и Запада на лексички и творбени систем српског језика“. Ослањајући се на „Асоцијативни речник српског језика“, проф. Драгићевић је изнела да говорници српског језика различито доживљавају ове појмове – Исток могу бити Кина, Русија, Индија и Блиски исток, док се под појмом Запад подразумевају Европа или Америка. Утицај Истока и Запада на српски лексички фонд проф. Драгићевић је хронолошки приказала студентима полазећи од лексема које воде порекло из прасловенског и касније, старословенског језика, где се уочава утицај германизама и грецизама. Посебно је истакла утицај оријентализама у XV веку и европеизацију српске лексике у XVIII веку,

која нам је донела лексиком из немачког, француског, италијанског, руског и других језика, а њена прича нас је довела до савременог стања у језику, где је велики утицај речи из енглеског језика.

Заједничко предавање су одржале проф. др Дијана Црњак са Катедре за србистику Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци и доц. др Екатерина Ивановна Јакушкина са Филолошког факултета Московског државног универзитета Ломоносов на тему „Особине књижевног језика у Републици Српској“ засновано на испитивању особина говора образованих људи у Бањој Луци. Прво је проф. Црњак истакла фонолошка, акценатска, морфолошка и синтаксичка обележја говора овог града и упоређивала га са књижевним језиком у Србији. Након тога је проф. Јакушкина говорила о лексичком систему српског језика издвојивши око двеста лексема које су карактеристич-

не за запад српског језичког простора, попут: *цеста*, *кино*, *мрква* и друге.

Са Института за славистику РАН др Глеб Петрович Пилипенко говорио је на тему „Језици и народи Војводине: међу Истоком и Западом“, те су студенти имали прилику да се упознају са предметом истраживања контактне лингвистике, и то највише на примеру говора војвођанских Мађара, Словака и Русина, који у контакту са српским језиком развијају фонолошке, граматичке и синтаксичке особености. Језик Војводине је био инспиративна тема и студентима Владиславу Немчинову и Игору Каменову са Филолошког факултета Московског државног универзитета Ломоносов.

Студенти су излагали током два пленарна заседања, укључујући пет студената са Филолошког факултета у Београду. Небојша Ђорђевић, чији је наслов излагања био „Нацрт за историју књи-

жевности средњовековне босанске државе“, говорио је о рукописном наслеђу средњовековне Босне и његовом значају за исписивање историје српске књижевности са становишта текстологије и поетике. Кристина Пантелић је излагала рад о пословицама које је Јован Мушкатиновић сакупио у збирку „Причте илити по простому пословице“, чиме је указала на значај предвукских пословичких збирки, али и на многе сличности у поимању света у српским и руским пословицама. Невена Милосављевић, чија је тема гласила „Називословни речник: српска терминологија између словенског и европског културног круга“, говорила је о изради „Називословног речника“ и развоју терминологије код Срба. Двоје студената Филолошког факултета из Београда своја истраживања је приказало преко онлајн платформе: Катарина Штетић је говорила о преводима Светог писма на српски језик од XIX века до данас, где је хронолошки представила преводе Библије и њихово усавршавање до наших дана, док је Милош Макевић приказао резултате свог интересантног истраживања на тему „Лик Русије и Руса у српским новокомпонованим песмама“, чиме је показао какав став има српска лингвокултурална заједница према Русији и Русима. Од тема које су се тицале српског језика издвојили бисмо излагање из области прагматике Сање Милићевић са Филолошког факултета у Бањој Луци на

тему „Императивност и српска језичка учтивост – између Истока и Запада“, и излагање Ксеније Гончарове са Катедре за словенску филологију Филолошког факултета у Санкт Петербургу, која је из лингвокултуролошке перспективе на примеру фразеологизама приказала какав је однос Срба према Турцима.

У уторак, 10. октобра, излагања студената су била подељена на секције. На секцији о језику излагали су студенти Филолошког факултета Универзитета у Београду Исидора Драговић са темом „Манипулација језиком у оглашавању“, где се фокусирао на облике манипулације језиком у рекламама, и Урош Милошевић, који је узео за предмет истраживања речник предвуковске епохе аутора Киридиса и Аврамовића из 1845. године и на основу анализе речника из прагматичке и лексиколошке перспективе приказао особености речника, али и одлике културе нашег народа. Из области лексикографије је излагао и Арсеније Сафин (Филолошки факултет Московског државног универзитета Ломоносов) представивши са лексикографске стране речник „Турцизми у српскохрватском језику“ Абдулаха Шкаљића. Са Филолошког факултета у Москви излагала је и Светлана Зимодро на тему *Лексичке особености приповетки Петра Кочића Мргуда и Мрачајски прото*.

Предавање из књижевности одржао је проф. др Душан Иванић (професор емеритус

на Филолошком факултету Универзитета у Београду) на тему „Свето тројство српске културе – Св. Сава, Доситеј и Вук“. Кроз своје излагање проф. Иванић је упознао студенте са три значајна имена у српској култури, истакавши име Светог Саве као име под којим је обједињен српски народ. Друга личност која је имала великог утицаја на српску културу и друге балканске културе јесте свакако Доситеј Обрадовић, те се цео период његовог утицаја може назвати Доситејево доба. Као трећу карику у овом ланцу проф. Иванић је издвојио Вука Караџића, једног од главних стубова српске културе, језика и писма.

„Руско-српске књижевности од краја XVII до XVIII века“ била је тема др Дмитрија Георгијевича Полонског са Института за славистику РАН. Он се овом темом надовезао на предавања А. А. Турилова, који је на првој Школи србистике говорио о српско-руским културним везама до XVI века, док је Д. Грбић предавала о везама у XVIII

веку. Захваљујући овом предавању, студенти су се упознали са путем преношења рукописних и штампаних књига у XVII веку, са тиме које руско наслеђе је утицало на српску писменост у овом периоду, која су се руска дела налазила у српским библиотекама, попут библиотеке митрополита Стефана Стратимировића, и о доласку руских учитеља у Сремске Карловце и књигама које су они донели.

На секцији о књижевности, студенти су излагали радове о делима српских и руских писаца. Издвојили бисмо излагања Марије Горбик са Православног хуманистичког универзитета Свети Тихон о преводима комедије „Горе од ума“ А. С. Грибоједова на српски језик и Татјане Рјабчикове о филозофији зен-будизма у роману „Сеобе“ Милоша Црњанског. На пленарном излагању, Бојан Милићевић са Филолошког факултета у Бањој Луци говорио је о сукобу Истока и Запада у делу Симе Матавуља, истакавши добро по-

знату тему унијаћења у Матавуљевом раду.

Са Института за славистику РАН др Ана Аркадијева Плотникова одржала је последњег дана Школе веома садржајно предавање из етнолингвистике, представивши своја истраживања која датирају од 1997. до данашњих дана и обухватају и западно и источно подручје српског језика. Студенти су се упознали са Етнолингвистичком картом Јужних Словена и представљени су им појмови и обичаји који варирају у зависности од терена који се истражује.

Секција о култури је била интересантна и разнолика јер се причало о разним темама – о историји, фолклору, социологији, музици и култури уопште. Јелисавета Бикова са Московског државног института међународних односа је причала о музици у Југославији осамдесетих и појави црног таласа, те је студенте из Русије упознала са бендовима који су тада постојали. Студент Филолошког факултета Московског државног универзитета Ломоносов Алек-

сандра Морјонова изабрала је историјску тему и говорила је о руској емиграцији у Југославију 1920–1940, а са истог факултета Јевдокија Дадикина је говорила о празнику Чумини свеци, што је студентима било изузетно занимљиво.

Студенти су имали прилику да присуствују предавању игумана Мелетија (Соколова), професора Московске духовне академије, који је учесницима Школе говорио о разлици између књижевног језика и језика богослужења, осврнувши се на развој књижевних језика код Срба и Руса и на значај језика богослужења за јединство словенских народа.

Боравак у Московској духовној академији и Тројице-Сергијевој лаври у Сергијевом Посаду учесницима Школе донео посебно искуство. Један од студената Академије је спровео учеснике кроз манастир и испричао им о историјском значају овог комплекса, његовом формирању, у чему су учествовали чак и српски монаси. Централна личност о којој су полазници Школе

слушали био је свакако Св. Сергије Радоњешки, чије се мошти чувају у Лаври. Такође, говорило се и о иконописцу Св. Андреју Рубљову, који је живео и сликао у манастиру.

Свако вече студенти су на разговорном клубу дискутовали о темама из српске и руске културе и њиховој међусобној вези. Током првог од њих учесници су слушали студента докторских студија Небојшу Ђорђевића, који је говорио о српском фолклору, након чега су заједно играли различита народна кола. Поред игре, певале су се како руске песме народног севера тако и српске традиционалне песме. Говорило се о учењу језика, и српског и руског, руски студенти су причали о томе зашто су одабрали да уче баш српски језик и о својим доживљајима Србије и Балкана. Ова дружења су била један од главних циљева Школе и подстицај за стицање и одржање пријатељских веза између студената које повезује управо љубав према језику, књижевности и култури оба народа.

ЛЕКТОРАТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ
УНИВЕРЗИТЕТА У ЉУБЉАНИ

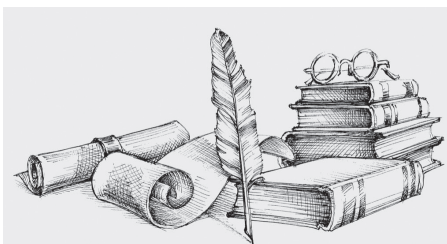
Јелена З. Филиповић

Катедра за славистику Филозофског факултета Универзитета у Љубљани има богату историју и сарадњу са страним предавачима. Већ дуго низ година на факултету постоје лектори бугарског, чешког, хрватског, пољског, руског и словачког језика. Њихов рад је од изузетне важности за студије славистике. На тај начин студенти од изворних говорника слушају и уче језик али уче и о култури, историји и традицији земље из које предавачи долазе. Тако се најбоље усваја језик и упознаје са културом једне земље. Од самог оснивања Универзитета у Љубљани 1919. године могли су се студирати српскохрватски језик и српска и хрватска књижевност. Одувек је постојала је и Катедра за хрватски и српски језик. У почетку су се српски и хрватски језик студирали заједно са словеначким језиком. Тако је било до 1951. године, када се ситуација мења и појављују се и друге могућности, где се српски и хрватски језик изучавају у оквиру студија русистике. Данас на Филозофском факултету у Љубљани, на Одсеку за славистику, постоје Катедре за хрватски и српски језик, као и Катедра за хрватску и српску књижевност, те Катедра за македонски језик и књижевност. Ипак, предмете на овим ка-

тедрама држе хрватски професори. На то су углавном утицала друштвено-политичка превирања након 1990. године, а она су се и те како одразила и на реорганизацију катедара и лектората у оквиру којих се до тада изучавао српскохрватски језик као заједнички југословенски језик. Тако је традиција настављена, али са промењеним и реорганизованим лекторатима, на којима су наставу изводили углавном хрватски лектори, уз употребу и осталих варијаната некадашњег заједничког језика. Слично се и у другим земљама, не само у Словенији, српски језик данас изучава у оквиру БХС или БХСЦ језика и води их углавном по један лектор, у већини случајева хрватски. Само још на неким лекторатима, као на пример, у Аустрији, постоји поред хрватског и српски лектор. Међутим, и тамо се српски језик изучава под називом БХС језик. Како наводи више аутора који су се бавили упоређивањем и анализом студија словеначког језика у Србији са студијама српског језика у Словенији,

Филозофски факултет у Љубљани се више пута обраћао службено Србији и тражио лектора српског језика, али из Србије дуго није било одазива. Словеначки лекторат у Србији, међутим, има дугу традицију.

Српски лекторат у Љубљани није постојао све до 2022. године. Тема овог текста ће бити отварање лектората српског језика у Љубљани. Када је коначно успостављена сарадња двају Универзитета на лето 2022. године, састале су се декане две факултета: Филозофског факултета Универзитета у Љубљани проф. др Мојца Шламбергер Брезар и Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду проф. др Ивана Живанчевић Секеруш и потписале су споразум о међународној билатералној сарадњи. На основу тог споразума Министарство просвете Републике Србије имало је задатак да распише конкурс за лектора српског језика. Према споразуму, српског лектора је била у обавези да изабере комисија коју саставља Министарство просвете Републике Србије, а словеначка страна је требало да српског лектора прихвати. На првом конкурс је за лектора српског језика на Филозофском факултету Универзитета у Љубљани изабрана Тијана Миленковић,

што је словеначка страна и одобрила. Свој мандат је започела од зимског семестра 2022. године и на том месту је била до октобра 2023. године, када је, нажалост, из личних разлога морала да напусти ово место. За време њеног мандата је лекторат и свечано отворен. Свечано отварање је уприличено 12. 4. 2023. године. Отварању је присуствовала и деканица проф др. Мојца Шламбергер Брезар, која је у поздравном говору истакла да је срећна што ће студије на Одсеку за славистику бити обogaћене српским лекторатом и лекторки је пожелела успешан рад. Радост због доласка српске лекторке је поделила и доц. др Татјана Балажиц Булц у свом обраћању као заменица шефице Одсека за славистику. Свечаном скупу се обратио и Први саветник Амбасаде Републике Србије у Словенији господин Александар Гаталица, српски писац и дипломата. Он се захвалио Филозофском факултету у Љубљани на могућности да се промовишу студије српског језика и да се српски језик и српска култура приближе већем броју студената. Постоји такође шефица Одсека за славистику проф. др Намита Субиото је такође говорила на отварању, као и заслужни професор у пензији др Владимир Осолник и пожелели су још једном добродошлицу српској лекторки. Након свечаних и поздравних говора, уследило је и предавање проф. др Страхине Степанова са Филозофског факултета Универзитета

у Новом Саду на тему Актуелна питања српског стандардног језика. Затим је и свечано отворена изложба Плакат Радошевић Бранислава Радошевића, уметника из Новог Сада, која је била постављена у холу Филозофског факултета у Љубљани и била је доступна до 8. 5. 2023. године.

Након одласка Тијане Миленковић, неколико месеци су, како би се одржао континуитет у настави, доц. др Татјана Балажиц Булц и хрватска лекторка Сања Пешорда радиле са студентима који су били на српском лекторату и на изборним предметима у оквиру њега, на чему смо им неизмерно захвални. У међувремену је са листе лектора, са већ поменутог конкурса, изабрана моја маленкост да дужност лектора српског језика обавља на Филозофском факултету у Љубљани. Мандат нове лекторке српског језика започет је 1. марта 2024. године. Одсек за славистику је 12. 3. 2024. године представио нову лекторку и пожеleo јој успешан рад и добродошлицу. Значајно је да поменемо предмете који се изучавају у оквиру српског лектората, а то су: Споразумевање на хрватском и српском језику 3-4: српски језик, који је обавезан и двосеместрални предмет и семинарске вежбе се изводе два пута недељно, Изборни лекторат хрватскога или српскога језика: српски језик-почетни 1-2, двосеместрални предмет, на коме се лекторске вежбе изводе једном недељно. Треба

напоменути и да је први пут дошло до одвајања хрватског и српског лектората, иако званични назив предмета још није промењен. Раније је овај предмет изводио само хрватски лектор. Трећи предмет, који се као изборни изучава, јесте Јужнословенско друштво и културе 3: Србија, а вежбе су једном недељно. Овај предмет имају могућност да слушају и студенти са осталих катедара, као, на пример, са англистике или германистике. На споразумевању и културама су веће групе студената, а на изборном лекторату, будући да је управо дошло до раздвајања, још увек није велика група, али има интересената међу студентима да слушају овај предмет, те су питали за дозволу да се придруже. Од наредне академске године је у плану и увођење предмета на енглеском језику: Communication in South Slavic Languages 1: Serbian Language, за студенте ERASMUS програма размене. Наставни материјали су на Мудл платформи (Moodle) и све оно што се ради у конвенционалној учионици студентима је доступно и у е-учионицама. Материјали се постављају раније, тако да студенти на време могу да се упознају са њима и да се припреме за наставу. Врло су марљиви и мотивисани за рад. Са великом пажњом прате предавања, а нарочито им је занимљива српска култура и желе да сазнају више. Коришћењем аудио материјала имају прилику и да слушају језик, да

Српски у свету

вежбају разумевање одслушаног, али и да доживе реалне ситуације и да о њима дискутују на часу.

Први и историјски корак је начињен отварањем српског лектората на Универзитету у Љубљани, како је овај лекторат тек у повоју, треба још радити на његовом развоју и промовисању. Са тим у вези је веома важна сарадња са Републиком Србијом, са Конзулатом Републике Србије у Словенији, са културним институцијама у Србији, али и са културним друштвима и организацијама Срба у Словенији. Процењује се да тренутно у Словенији живи преко 150 000 Срба, а само у Љубљани их има преко 25 000 и зато је веома важно и постојање српског лектората и културних организација Срба у Словенији, који су природна веза са државом матицом. Такође, у Словенији, у месту Бела Крајина, општини Чрномел, у најјужнијем делу Словеније, постоје аутохтона српска насеља: Бојанићи, Мариңдол, Милићи и Пауновићи, који су те крајеве населили још средином 16. века, што сведочи о дугој историји Срба на овим просторима, те се изучавање српског језика намеће као природно. На темељу сродности језика студенти врло добро разумеју српски језик и брзо га усвајају, уз вежбу. Међу студентима влада и интересовање за екскур-

зије у Србији, јер, када чују о српској гостопримљивости, храни, знаменитостима, природним лепотама, о животу младих, поред тога што желе да и на тај начин дођу у живи контакт са језиком који изучавају, врло су мотивисани и да све оно о чему на часовима имају прилике да чују и осете уживо. Сматрамо да би добра промоција лектората поред екскурзија била и могућност да се бар неко од студената прикључи Летњој школи српског језика, као и да се у Словенији организује више културних дешавања, где би студенти могли да погледају квалитетне српске филмове и да се упознају са српском кинематографијом. Биле би добре и могућности да могу да уживају у српском мелосу или да, на пример, уживо разгова-

рају са познатим писцима и уметницима, да присуствују пробама неког српског културно-уметничког друштва, да посете српску библиотеку и да дођу у контакт са књигама које немају у факултетској књижници. Пожељно је и да се организује Дан српског језика, а можда да српском језику буду посвећени и читава недеља или месец, као што је то у Србији, на Филолошком факултету у Београду. Свакако, у плану је организовање оваквих и сличних активности у блиској будућности, те се надамо да ћемо наићи на подршку, разумевање и одобравање и саме Републике Србије. Идући у корак са технологијом и новим генерацијама, не би било лоше и промовисање лектората путем друштвених мрежа које млади користе и израђивањем промотивних плаката и материјала, јер само оно што је видљиво, што визуелно перципирамо, то нам упада у очи и може нас заинтересовати да видимо о чему је реч.

Захваљујемо свима онима који се залажу за развој српског лектората на Универзитету у Љубљани и који нам пружају подршку у овој важној и драгоценјој мисији ширења и промовисања српског језика и српске културе у Словенији. Посебну захвалност дугујемо господину Александру Гаталици, првом саветнику у Амбасади Републике Србије у Словенији.

LEX-ИНФО

Олга Сабо
Институт за српски језик САНУ

ШТА ЈЕ САД ОВО?

СВЕТ
РЕЧИ

54

Даје се на знање да је пролеће стигло! Како сте? Уживате ли у овим сунчаним данима или вредно учите?

Верујем да вам је ових дана рачунар један од најбољих пријатеља. Ако је то тако, надам се да се и добро разумете, да су информације које вам он показује јасне. Или, можда, имате потешкоће? Можда нисте сигурни шта неки појам тачно значи или да ли га ви исправно користите. Ако је тако, предлажем да погледате:

Бошковић, Лазар:
Речник интернета
и дигиталне комуникације –
енглеско-српски,
Нови Сад: Прометеј,
2024.

Сигурна сам да ће вам многи термини бити јаснији, а ваш рад за рачунаром још успешнији. И, идите у неку лепу пролећну шетњу, и речник и рачунар ће вас сачекати! 😊

ДА ЛИ ЈЕ ТО ТО?

1. ПОЗОБАК

- а) врста лековитог биља
- б) животиња у словенској митологији
- в) одређена количина зоби која се даје коњу као оброк

2. ПОКАРАБАСИТИ

- а) одвојити месо од костију, ситнити, транжирати
- б) доћи у сукоб, завадити се, посвађати се
- в) изгрдити некога

3. ДУСТАБАНИЈА

- а) особа са равним табанима
- б) турски владар Банијом
- в) врста посуде за кување од дустабана

(Одговор: 1. в, 2. б, 3. в)

РЕЧИ ИЗ ДАВНИНА

дудук

фиг. глуп, ограничен човек, глупан

Дудук капетан, дудук капетан, дудук до дудука и ти и онај, те те поставио за капетана.

(РСАНУ 5)

покебати

кебајући, вребајући, ухватити, похватати

Покебао сам све зечеве побегле из кавеза.

(РСАНУ 21)

СТИХ ЗА УЖИВАЊЕ

ПО ЦЕО ДАН СЕДИМ У БИБЛИОТЕЦИ

*По цео дан седим у библиотеци, заједно са научницима
Забринутим за судбину човечанства. Затворим очи
И нађем се у врту пуном сунчеве светлости
И зујања невидљивих пчела. Дани детињства
Полако израњају из заборав, дани
Када је све било на дохват руке,
Када је живот изгледао као једно велико обећање.*

*Нема више обећања. Ствари почињу да измичу
И ја остајем сам, заједно са научницима
Забринутим за судбину човечанства.*

*Поново затворим очи, и нађем се на мору
Из мојих давних снова, мору које ми је
Такође измакло, као и живот што се измакао.
Научници забринути за судбину човечанства
Тихо дремају над својим књигама,
Док ја сањам вртове изгубљеног детињства
И мора којима никада нисам и нећу бродити.*

*Folger Shakespeare Library,
Вашиington 1985*

Јован Христић

ПРЕПОРУЧУЈЕМО – ПОГЛЕДАЈТЕ

1. Пишгало, Владимир.
Песма о три света.
Београд: Лагуна, 2024.

2. Димитријевић, Јелена Ј. *Седм
мора и три океана – друга књига.*
Београд: Лагуна, 2024.

АКТУЕЛНОСТИ

РЕФОРМЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА СТИЖУ И У СРЕДЊЕ СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

Јадранка Милошевић

Завод за образовање и васпитање

У последње две деценије у области образовања интензивно се ради на реформи школства у Републици Србији. С тим у вези донето је неколико аката којима се прописују и уређују циљеви који се намеравају остварити у одређеном временском периоду. Један од кључних прописа, коме су подређени сви остали закони и правилници, свакако је Стратегија образовања до 2020. године, која је подразумевала израду нових наставних програма за све наставне предмете, међу којима је српски језик у основној и српски језик и књижевност у средњој школи.

С обзиром на друштвене промене и околности, не само у земљи него и на глобалном нивоу, нису се могли остварити сви поменути циљеви планирани овим документом. Стога се приступило изради Стратегије образовања до 2030. године, којом се настављају започете реформе у образовном процесу.

До прошле године завршена је израда нових програма наставе и учења у основној школи и у гимназији, као и у специјализованим школама (филолошка, уметничка и сл.). Одређени део средњих стручних школа претрпео је незнатну ревизију настав-

них програма у оквиру различитих пројеката, али се Министарство просвете тек 2023. године обратило Заводу за унапређивање образовања и васпитања како би, ангажујући стручне комисије, били реформисани сви средњошколски наставни програми. Том приликом креирани су наставни програми из српског језика и књижевности за све средње стручне школе на територији Републике Србије.

Значај овога процеса огледа се у развијању компетенција ученика не само за запошљавање него се њиме изграђују кључне компетенције младих људи, које су важне и за наставак образовања на терцијарном нивоу, што се, између осталог, постиже утврђивањем стандарда квалификација за опште и стручне квалификације на националном нивоу.

Самим тим постиже се следеће: усклађени су програми наставе и учења за средње школе са програмима наставе и учења за гимназије; нови програми су засновани на стандардима и усклађени са исходима; отвара се могућност ученицима средње школе да имају директну проходност на жељене факултете у вези са одабраном

струком; остварује се велика помоћ ученицима средње школе који желе да полажу општу матуру и тако стекну могућност пријема и на остале факултете.

У пракси то значи да и ученик, након завршеног четвртог разреда средњег стручног, односно уметничког образовања, може да положи општу матуру, односно њен део, у складу са програмом опште матуре.

Подсетимо да је Законом о високом образовању¹ прописано ко може да настави школовање: „Право на високо образовање имају сва лица са положеном општом, стручном или уметничком матуром, у складу са овим законом и законом којим се уређује средње образовање.”

Након увођења државне матуре, која има сертификациони и квалификациони карактер, ученици гимназије, као и ученици средње стручне или уметничке школе, моћи ће да нађу своје место међу будућим академским грађанима.

Како су нови програми наставе и учења за средње школе сада усклађени са

¹ Закон о високом образовању „Службени гласник РС”, бр. 88 од 29. септембра 2017, 27 од 6. априла 2018 – др. закон, 73 од 29. септембра 2018, 67 од 20. септембра 2019, 6 од 24. јануара 2020.

програмима наставе и учења за гимназије, у области језика инсистира се на томе да ученик буде функционално писмен. Практично то подразумева не само стицање знања него и његову свакодневну примену. У области књижевности ученик ће бити способан да уочи разлике у односу на различите културноисторијске епохе и два различита света, као и да спозна трајне људске вредности. Такође, у оквиру језичке културе, оспособљава се да саставља текстове, да попуни формуларе, као и да успешно представи, своје знање, али овладава медијском и информатичком писменошћу.

После завршене средње школе, сваки ученик оствариће много већи потенцијал у познавању свог матерњег језика, унапредиће, побољшаће и обогатиће свој речник, биће начитан и елоквентан, а самим тим припремљен и способан да положи општу, уметничку или стручну матуру. Сва знања, вештине и примена онога што се изучава у четворогодишњем школовању доћи ће до изражаја на испиту који се назива општа, уметничка или стручна матура, односно приликом уписа жељеног факултета.

Према последњој информацији, полагање матуре са Српским језиком као главним предметом одложено је за школску 2025/2026. годину.

ЈУБИЛЕЈИ

ДРУШТВО ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ЗАДУЖБИНА „ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ”

ТАКМИЧЕЊЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА
ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ У ШКОЛСКОЈ
2022/23. ГОДИНИ

Награда за најуспешније писмене задатке

Друштво за српски језик и књижевност Србије, бавећи се унапређивањем књижевне и језичке културе, спроводи такмичење из књижевности у изради најбољег школског писменог задатка. Уводећи ово такмичење у школе, Друштво је сматрало да такмичење треба да обухвати теме којима се обележавају годишњице и јубилеји значајних писаца и културних догађаја, који ће својом актуелношћу подстицати развијање и богаћење изражајних могућности ученика. Циљ такмичења је усавршавање писмености и подстицај на свестраније и слојевитије проучавање књижевне уметности. Такмичење из књижевности улази у групу оних такмичења која факултети вреднују на класификационим испитима.

Према Пропозицијама, ово такмичење није обавезно за све школе, нити за све разреде, ни за сва одељења у школи, па ни за све ученике у једном одељењу. Задаци се раде као други школски писмени задатак – искључиво на утврђене теме, у свескама за писмене задатке, које професор прегледа, исправља,

оцењује, образлаже оцену и потписује пуним именом и презименом. Понуђене теме нису везане за поједини разред, већ наставници одлучују коју тему ће дати у ком разреду. Стручни активи бирају два рада из школе и шаљу их Републичкој комисији до 15. децембра текуће године.

Ове године такмичење је посвећено обележавању следећих јубилеја: 130 година од рођења Милоша Црњанског, 140 година од рођења Симе Пандуровића, 140 година од рођења Франца Кафке, 150 година од рођења Радоја Домановића, 210 година од рођења Петра II Петровића Његоша и 240 година од настанка Доситејевог дела „Писмо Харалампиију”.

Такмичење обухвата израду другог школског писменог задатка на једну од следећих тема:

1. Лутам још, витак, са сребрним луком – сећање на Милоша Црњанског
2. Поезија Симе Пандуровића
3. Човек у Кафкином *Процесу*
4. Домановићева сатирична жаока
5. „Нек се овај вијек горди над свијема вјековима, / он

ће ера бити страшна људскијема кољенима”, Петар II Петровић Његош

6. „Писмо Харалампију” (1783)
– поруке нашем добу

У Друштво за српски језик и књижевност Србије и ове године пристигли су одабрани писмени задаци из деветнаест градова у Србији. Од 45 задатака у ужи избор ушло је 14 радова, а задаци на овогодишњем такмичењу показују висок степен писмености и језичке културе наших ученика, као и стилску разноликост, оригиналност и надахнутост одабраним темама.

Комисија је донела одлуку да награди писмене задатке девет (9) ученика. Истовремено се награђују и њихови професори који су их за ово такмичење припремали. Комисија захваљује свим ученицима и наставницима на учешћу у овом

такмичењу и упућује им срдечне честитке.

Прва награда

1. **Тијана Петровић, IV разред**, Тринаеста београдска гимназија, Београд (предметни професор: Софија Ширадовић)

2. **Ђорђе Миловановић, IV разред**, Филолошка гимназија, Београд (предметни професор: Катарина Вучић)

3. **Филип Љубичић, III разред**, Филолошка гимназија, Београд (предметни професор: Мирјана Стакић Савковић)

Друга награда

1. **Милица Марјановић, III разред**, Филолошка гимназија, Београд (предметни професор: Мирјана Стакић Савковић)

2. **Огњен Костић, IV разред**, Гимназија, Пирот (предметни професор: Сузана Јовановић)

3. **Предраг Ђуришић, IV разред**, Гимназија „Вељко Петровић”, Сомбор (предметни професор: др Лидија Неранџић Чанда)

Трећа награда

1. **Андреа Оука, IV разред**, Карловачка гимназија, Сремски Карловци (предметни професор: Љиљана Малетин Војводић)

2. **Нађа Ристић, IV разред**, Гимназија „Јован Скерлић”, Владичин Хан (предметни професор: Анита Стојановић)

3. **Катарина Рајчић, IV разред**, Гимназија у Крушевцу, Крушевац (предметни професор: Нела Милојевић)

ПИСМЕНИ ЗАДАТАК НАГРАЂЕН ПРВОМ НАГРАДОМ

Тијана Петровић, IV разред,
Тринаеста београдска гимназија, Београд

ЛУТАМ ЈОШ, ВИТАК, СА СРЕБРНИМ ЛУКОМ – СЕЋАЊЕ НА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Сан о одласку у свет и успеху зацртао је сваки млади човек јер, то је оно што нам даје вредност.

Размишљајући о нашем циљу, схватимо да се све границе бришу. Увек може боље, увек може више, увек може посвећеније. Где год

отишли, границе нас неће спречити. Не смеју. Не можемо то допустити.

Борбом за снове, за њихово остварење, прелазимо преко свега, имајући једну звезду водиљу – успех.

И успемо. Циљ је остварен, али борба не престаје. Ужива-

мо у том тренутку успеха који нас чини задовољним. Коначно су стигли моменти које смо одувек прижељкивали.

Једини проблем кога постајемо свесни јесте самоћа на врху. Када нас усамљеност сломи, сетихемо се „жена и деце која остадоше у зави-

чају". Покушавамо да не размишљамо о томе.

Али, оно што нас обузима је недостатак безбрижности у срцу, времена када смо били „безбрижни, лаки и нежни". Идеалан живот заправо није такав каквом смо се надали.

У црвеним коралима замишљамо баш оне трешње из завичаја. Да ли им је време за брање? Причињава нам се да чујемо онај фрушкогорски поток који мирно тече. Колико год били далеко, увек ће нас онај исти сребрни лук држати повезаним са местима којима наше срце припада.

Остварење сна видимо као бескрајни плави круг, у коме смо ми баш та звезда; иако је све ово био само сан.

А ја сам свој сан остварила. Ја видех Троју и видех све. И мирне потоке, и планине стамене, и радосне људе, и бескрајна пространства и све лепоте бивства на овоме свету; а! не видех Требиње и не видех Вишеград.

Не видех ни ћуприју на Дрини, ни место где настрада Радисав са Уништа, Фата Авдагина и Стоја и Остоја. И не осетих везу од 450 година. Зато могу само замишљати те везе.

Да ли се недостатак везе може надокнадити? Можда

може, неким другим везама које су ојачане. Веза са местом порекла је веома снажна, као што је то и наш Црњански изјавио.

Ми можемо путовати, летети и када раширимо крила силни смо и моћни, али морамо се чувати оних који желе да нас спусте спутане на даске свога брода. Чак и тако скучени, осећамо нераскидиву везу са оним што је само наше.

Након свих путовања и авантура у животу, вратићемо се у своје мирно гнездо и тек тада разумети да су остварене везе формирале једно велико клупко, обмотано око Земље.

И раширићу крила, формираћу везе. Видећу Троју, али нећу видети све!

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРОФЕСОРА

Оригинално обрађена тема. Стил изграђен на темељно обрађеној лектури. Лирски тон Црњанског прожима већину реченица.

Одличан (5)

Предметни наставник:
Софија Ширадовић

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ КОМИСИЈЕ

Рад Тијане Петровић одликује лирска нота прожета вештином, знањем и осећањима, коју у младим читаоцима буди Црњански. Акростих у првом делу рада показује да његове теме надахњују њене мисли, мотиви и симболи, који се преплићу са прочитаном лектиром. Млада душа лута „са сребрним луком", трагајући за смислом и животним истинама. Овај награђени писмени задатак обилује промишљањем и лирским трагањем на које ученицу подстиче стваралаштво Милоша Црњанског.

Републичка комисија

1. Проф. др Зона Мркаљ, Филолошки факултет, Београд, потпредседник Друштва
2. Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет, Београд, заменик председника Друштва
3. Мр Верица М. Ракоњац Павловић, члан Управе Друштва
4. Јасмина Станковић, члан Управе Друштва

На креативној стази СА ЧАСОВА РЕТОРИКЕ

НИЈЕ ФЕДАР, АЛИ ЈЕ О ЛЕПОТИ

Нема речи изван реалног, ни имагинарног без стварног, нити невиности и наивности, упркос понављању научених лекција. Данас у времену када боље разумемо слике него речи, мишљење се повукло у себе, ампутирана је страст дијалога, а аргументи више не значе ништа јер су и чињенице изгубиле сваки смисао. Премало је залога за суштину, која је дељива. Време одређено само посебним интересима, спремно је само за посебне одговоре, а лепота је затурена у соби лажних огледала и у кубистичким ботоксима погрешног естетизма. Чекамо освету природе из самог Космоса, а не плашимо се освете Лепоте коју смо од тог Космоса добили, а загубили, упустили, препустили. Моја беседа је данас оплакује, али и призива јер нема ни Идеје Лепоте без онога ко ће знати да је види када у њу погледа.

Ако је време стилска фигура воде, речи су родитељи облика ствари из доба чистог значења. Слова праве колону на путу између очију и срца, и баш ту негде се она да видети. Али морамо отети говор да бисмо спасили лепоту.

Ретори деструкције и софисти велепродаје бестидно позивају на брисање памћења, губи се акценат у сленгу идентитета клонова. Ово није песма, ово је ожиљак од речи које би да са вама на-

праве лепоту у временима економске неисплативости воље за другог. У овој земљи се рађају Алисе, а зечеве са розе очима носе људи-кесе. Ово је доба трговаца лаком забавом, интелектуалном својином и породичним наслеђем, чији морал има широк осмех са златним зубом. То зна и Алиса с оне стране огледала! Ово је доба у коме је лепота рециклирана са наменом робе за широку потрошњу, а обогатили бисмо се извозом умора, лоших шала и фискалних рачуна за оно мало купљено чиме пунимо контејнере. Данас су и олтари фискални!

О Captain! My Captain!

Носимо реликвије изгубљених за памћење краће од заборавља. Људи се деле на посвећене и на оне друге, што не желе одвезати по киселе чворове древне, тешке кише самољубља, а то беше само дажд за невидљиво сагоревање.

А ја, не знам зашто, управо помислих на Фату Авдагину, необично лепу и мудру девојку, рођену из пера Иве Андрића. Била је ћерка јединица имућног трговца Авдаге Османгића, а својом необичношћу, вредноћом и господством очарала је касабу, те постала симбол лепоте и недостижности међу живљем тога краја. О њој су опеване песме, машта мушкарца плела је око њеног

имена различите приче, а у женским срцима рађала завист. У целој Босни, није било просца равног њој, све док се Наилбег, син јединац исто тако имућног трговца, није појавио. Он је зажеleo Фатину руку и у том науму успео. Фата, сада „укуроћена и надмудрена“, како је почело о њој да се говори, није желела погазити себи дату реч да Вељи Луг никада неће сићи у село Незуке, одакле је долазио Наилбег. Она пред сам силазак, на дан венчања, одузима себи живот тако што скаче са моста у Дрину. Лепота и изузетност, које многи сматрају даром добијеним по рођењем од самог Бога, окренуо се против Фате, добивши трагичну ноту која је убрзо одводи на онај свет; клетва упакована у сјајну фолију благослова, којом људи вековима бивају обмањени, све док се тај светлуцави папир не ољушти и остане оно што је толико људи одвело у пропаст. Природа такве личности издвоји и уздигне до опасних висина, успут на неки начин најавивши њихов трагичан свршетак, јер као да након тог уздицања све стреми ка коначном паду. Све ово се дешава због судбине која се осећа изазваном од стране одабраног појединца. Неминовно је да ће се она у виду ветра окомити на једну такву Фату Авдагину, која стоји

Школски животи

на пиједесталу друштва, немоћна да са њега сиђе. Она је себе прихватила тако сјајну и високу и управо тај њен доживљај властитог бића као изузетног, једно је од главних узрока њене трагичности. Она више не жели да гуши свој сјај. Потом наилази на барикаде у виду баналних људи који све изузетно желе да сведу на себи равну, просечну меру; они ишчекују њен силазак. Из тога се рађа пркос, јер схвативши да у ком год правцу ишла, горе или доле, људи остају једнако зли. Она коначно бира себе, затвара се у свој мали круг и сија још јаче. Али да, није спасила свет који иште да му се лепота жртвује. Или

мислите да је то само угарак и да другачије треба своју лепоту кротити под велом лепе душе, да је лако трпети жаруље тог зара када немам похоте поништи сврху љубави. Или мислите да је боља Софка, врањанска лепотица Боре Станковића, коју живот буди из визије лепоте и узвишености. Она је своју лепоту подредила разлозима економије живота, и она је сама згасла у њој, а самосвест је остала да је прогони. И није спасила свет јер лепоте више није ни било!

Понекад тек одвајањем постајемо једно, али колико може недостајати оно што нисмо ни имали. Док ово делим са вама, осећам ствар-

ност скривену у ваздуху под непцем док хучи као аорист, и питам се да ли је лепоте достојно изморено весло мог језика. Не, ми нисмо градитељи Космоса, али смо заветовани Његовом лепотом. Но, плашим се да лепљивом граматиком дисања, у морфологији празнине, растемо до ентропије!

А неки се чуде упорнима и њиховој патолошкој потреби да докуче шта се крије на концу света. Ако је то место на коме нестаје свет, која ће га лепота тада спасити?

Беседа Мије Маринковић,
матуранткиње кинеског
одељења, на Савиндан 2023.
године

КАРАЂОЗ СЕ ИГРА

Мислити наглас данас је и епитет и парадокс. То значи ставити главу у торбу, па је изврнути на ветрометину – свима на домаћај. Ако не бирате мачевање, већ плес са ветрењачама, драги мислиоци новог века, надиграћете и вукове и Аску. За плес је, ипак, потребно много више него за бој – за то су сви кадри, транспарентно је. Цивилизација нас учи да оружје положимо у дланове, искуство, пак, казује да је оно већ гурнуто негде под мисао. Данас пред вама, у мом реторичком ткању заплео се Карађоз, призван из театра сенки да нас суочи са авлијом сопственог живота. У мизансцену сваког, па и данашњег друштва, позор-

ница сенки најпре научи дете луткарству продужених руку свевидећег и свеприсутног властелина, који познатљиво простим потезом повлачи конце игре у којој је човек марионета, пардон, пожељна лепушкаста лутка. Барбике ипак нису завладале светом јер оне не пишу женским писмом. Овај свет ће укротити унуке бардова и рапсода јер су одбациле еристику заводљивих гласова сирена. У земљи дечака из воде само оне знају тајну рођених из земље. Услов је да постану лутке. Зар и ја немам, овде пред вама, једино право да говорим док се реторички играм. Лутка сам и сама. Карађоз, главом и брадом. Само је питање: где су конци?

Тај Латифага се заиграо мојим гласницама и тражи да признам кривицу речитих, проклетство мислећих, заверу надахнутих, да посведочим сопствену зараженост лепотом за коју је давно ослепео људски вид. Крива сам јер је матерњи језик за мене дах отаџбине, а истина није мање истина јер је уримована. Моје ћутање никада није злато због тишине, већ молитвени призив за реч која недостаје. Моји возови нису на брзим пругама, већ на смерницама андрићевских знакова крај путева којима се ређе иде. Признајем депозит књишких талога у сопственој души, претећи за стерилне екологије урбаног празнос-

ловља. Бременита сам архивском трулежи мудросних записа и у мом срцу од мастила станари књишка ваш. Моја је авлија од палимпсеста, пергаментом поплочана и не да се избелити разређивачем виртуелних неонских реклама. Сем у оном скривеном куту мога срца, у које баш зури оно Карађозово свевидеће око.

Само још једно признање тражи: да откријем тајну аутохтоних, да разгрнем властити корен рода који лутке бића и без конца усправно држи. За узврат би ме научио корацима људи чији је живот траг по води, нечујних и без отисака у пешчаној пустињи човечанства. То су људи који наслеђују само способност да живе, али и не да буду. Они гледају право и љубе земљу деце своје, а не дедова својих. Јер част неће зависити од тога одакле долазимо, него куда идемо. Скоро сам се видела како из кантице заливам водом сопствену главу, засађену попут главице купуса у завичајно тло и миришем цветове са

дрвета нације на грани својих предака. Клише човеколике генеалогije.

Пожелех лет, бар искорак, заиграх Карађозов плес јер моја авлија поста орвеловски вртлог једноличја, пропаганда тесногрлости која заборави да тајна људи никлих из земље није у укорењености, већ у животном принципу који је способан да оствари преокрет односа између корена и гране. Зар још Платон у Тимају не каже да је, за разлику од биљке која расте из корена у земљи, човек растом из главе, због своје сродности са небом, аутохтон на небески начин. Главом и умом својим уздиже човек тело своје и телос рода свога, јер само људска душа има способност да се супротстави спољашњем кретању – судбини лутке. Само она познаје унутрашње аутохтоне кретење светске душе. Та обрнута слика света људске укорењености осујећује луткарство продужених руку властелина душа из животног позоришта сенки.

Карађоз се игра...а ја још увек верујем детиње и испоједам своју заведеност херојством. Херојство је ствар поетског по себи. Песник у младом бићу је немирна савест свог времена, колико и искра божанског живота у људском белутку. Исповедам завет приче и причања. Признала бих и да сам недопричана Андрићева кћи... Верујем у живу реч и на сопствену таложим сумерске плоче, барокне бравуре, романтичарске манифесте, авангардне пароле. Не стрепим од сугестивности матерњег језика и бирам пут којим се ређе иде. Пут од мостова, од корака, од речи. Верујем у човека, „рођеног без свог знања, баченог у океан постојања, који мора пливати, постојати, носити идентитет... Издржати сударе који нису по мери људске снаге”. Мислити наглас значи плесати наглас – надиграти конце обесправљених.

Ауторска беседа
Катарине Лазих,

матуранткиње енглеског одељења
друга награда БЕОПС-а 2018.

СВЕТ
РЕЧИ

62

ПОГЛЕДАЈ ДОМ СВОЈ, АНЂЕЛЕ

Лабаво понекад делује миленијумски шав, као експеримент невештог кројача, обична сенка преграде између опипљивог прошлог и магловитог будућег, кроз коју неометано струји вечни цингл људске трошности. Прелива се преко баријере

векова и постојаност златне калдрме људског труда која поплочава беспуће и постаје путоказ ка општој изгубљености. Али тек након што се прође рампа новог доба, појединац цепа свој свет на два дела – видљиви, опором и грубо реалан, и део при-

мамљив, сладуњав у својој дигиталној бескорисности. Из тог процепа чује се хуктање наших намера, бубњање идеја и тријумфални поклич трубе уверене у сопствени успех. А у ствари, то је само шум бала под маскама 21. века, тек шкрипа бескрајно

Школски животи

шареноликог рингишпила на коме се свако скрива иза своје профилне сличице и корисничког имена, док све покреће дигитални свет као механизам постизања циљева. А 2020. година, то његов крунидбени плес, онај који је целу салу подигао на ноге и свезао у свој ритам. Плес, који је маску наметнуо многим који су се до тад држали по страни, љубопитљиво и наивно избегавајући да постану окорели играчи технологије које савременост света једине и трпи. А мелодија која прати читаву игранку, то је само тишина.

На шаву новог времена, у провалији расцепа између светова, већ је изграђено позориште сновиђења, у ком играмо улоге у фантазијама и убеђујемо себе да тиме никако не пркосимо логици. Конструисамо сопствени ход догађаја који остају у домену нашег личног сценарија, а расплет се мора повиновати ауторовим жељама. Само, од нас још није дошао, чекамо га, сваког тренутка ће се промолити кроз таму иза завесе. А до тада нам остаје да набацимо маску обневиделог протагонисте и још који трен будемо водећа личност видео игрице којом се заиграло читаво човечанство. Друштво 21. века се срећом дичи немалим бројем слобода, и бирање праве маске за постојање у позоришту дигиталног света постаје механизам за долазак до њих. Дигитални профили постају нам и оклоп, и штит и мач. Њима се окрећемо када глас за који је залепљено наше

име нема довољну јачину да порази буку лажних информација. Њима се служимо да означимо рупе у невешто исплетеној лажи, када нам је потребан нецензуриран мегафон независан од било каквог медијског ауторитета. То су наша средства позивања у помоћ када нам се чини да је ни од куда нема. На Инстаграм се може поставити 100 прича у року од 24 сата. Постоје многи који одаберу да ипак поставе само једну, и то ону која носи апел за донирање крви или тромбозита. И то читају и деле исти људи који се не сећају да ли су у животу икада видели рекламу Института за трансфузију крви. А међу њима ће се сигурно наћи и они који пре нису дали крв само јер им тако нешто није пало на памет, а сада ће то засигурно и учинити. А можда и не.

Друштвене мреже показују се изнова и изнова као најбржи извештачи, неуморни, стално на лицу места и стално жељни да поделе своје увиде. Током протеста Black Lives Matter, снимци и информације са америчких улица до неких од нас долазили су не захваљујући великим медијским кућама или телевизијским вестима, већ преко објава на Инстаграму, Фејсбуку или Твитеру. Многи су баш тако увидели значај и смисао протеста, па су пожелели да учествују, одаберу јасан став, од њега не одступају, дају сопствени допринос, пусте свој глас и – „шерују“ нечију објаву. Пустили су голуба писмоношу у свет који је, као и они, све већ

сазнао из телефонског позива. Такав се поступак и може оправдати даљином, физичким и епидемиолошким препрекама, али не може се оправдати мишљење како пуким дељењем објаве постижемо објективну промену мерљиву критеријумима учинковитости у реалном свету.

Опасност је у обманама и самообманама које салећу путника на граници светова. Нуде му се лажни узлети и привидни домети, који га прекрајају из оруђа за промену света у манекена испразне могућности, статисти који не завређује пажњу публике, нити може покренути комешање, чак ни у позадини. Желећи да укалупи стварност, он је сам остао свезан као марионета, осуђен да радећи пуно, суштински не учини ништа.

Преко друштвених мрежа се тражимо и проналазимо, окупљамо, оптужујемо, бранимо и судимо, распитујемо, сазнајемо и споразумевамо, уживамо и патимо због шареноликости бала на ком смо увек главне личности, стално под светлошћу рефлектора. Прекрајамо ли недигиталну страну живота? Ону страну живота која може да нас притисне тек кад немамо интернета, батерије или домета. Умреженост нам омогућава удруживање и повезивање, али од тога видимо корист тек када стремимо подвигу самоизграђивања, вајања и ковања сопственог бића. Само лењиром недигиталног света можемо заиста премерити

путању од идеје и жеље до коначног успеха. Ходачи других домета постају они који одбаце мрежно уземљење и анонимну подршку стотина и хиљада како би своју маску преобликовали у лик. Људи

говоре и реч која се чује је та која пружа шансу, јер никаква дигитална бука неће разбити тишину од крви и меса, тишину од које нас не могу заштитити ни најбоље осмишљене дигиталне маске.

Зато, погледај дом свој, анђеле, и скини маску с очију!

Беседа Јоване Анђелић,
матуранткиње шпанског
одељења, изговорена на
Савиндан 2021. године

ПЛАЧ ЈЕРИНИН

(беседничка етопеја)

Боже, који шиљеш слово своје земљи, пошаљи у моја земљана уста слово да у кротости тече слово Твоје у уши слушаатељима мојим...

Ову Венцловићеву молебан за добру беседу потребује свако ко зна да не можеш живети међу људима ако речи немаш, као што не можеш живети међу вуцима ако зуба немаш. А вучија су ово времена! Питам ја вас, која то до сада нису била времена црног бивола у срцу и вучијих премећања у јагњад. Ко да пастир не зна своје стадо, али народ лако у црнило руно завија.

СВЕТ
РЕЧИ

64

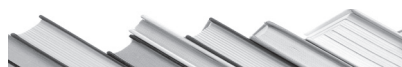
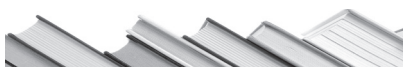
Данас у мени пред вама реч излива ламент деспотице Јерине Ђурђевице, не због тужбалице окаљаних жена, већ због жалца клеветања којим се гноји српско лепоречје. Логос правде буди аску славословну да заигра молебан и срце црног бика раскрави, да ватра злојезична извор воду не прогута, да фрески историје ореол не засени, да се зло злим не врати, да Ирине не постану

проклете Јерине. Као да се од Марије Магдалене нисмо престали бацати камењем, окамењујући себе, а онда и све око себе у зидине лавиринта људске похлепе, где су минотаура одавно замениле гмизаве пијавице сопствене крви. Није то болест туђих лудих крава од које страхујемо из далека, то је вековна гуја у недрима – домаћи производ који једино нигде не извозимо.

Узалуд Давидов псалам проповеда: Потрће Господ сва уста лажљива и језик величави, јер ако ми покажеш само једног неоклеветаног – повероваћу да врата људске утробе не доји млеко клевете. Златоусти је знао да клевета руши највећа утврђења, а Ајштајн – да је лакше разбити атом него предрасуду. Ипак, најтврђа је предрасуда о женама. Погледајте Српкиње одевене у царско рухо, жене велможа, султана, жене деспота, сапутнице кнежева и вождова, зиданице династија, оне узидане у славолуке који

су одавно одбацили вериге времена, јер занимање за прошлост се буди и расте увек онда када садашњица постане проблематична.

Узалуд сам заветовала вас и кћери јерусалимске да не изгубе срну у себи, уверавала да можемо воleti непријатеље своје, али данас – у мени славослови Јерина Кантакузијска из првог српског града на води, српске Венеције, подсећајући да ни до данас није јасно је ли прво реторско питање поставила библијска змија или сам Бог Свезнајући, коме није примерено ни једно другачије питање до реторског. А данас човек друга питања и не поставља јер за сва унапред зна једино своје одговоре. Каква се реч данас може забести у дебело ухо заглушено сопственим одговорима. Само она са омамљујућим ликером клевете, нугатом простине, без гоподства које на српски језик тешко пријања. Лако судимо другима у свеопштем одражавању себе. Зато не јурите лопове

Школски животи

своје љубавне ситнине, већ изградите своје зиданице љубави у срцу трошног времена, „седам пута седамдесет седам” је обрачун количине праштања потребног за једине зидине које имају смисао људске деспотовине.

Вучија су ово времена..., али долази време славословне сетве. Јагње већ једном свет исцели. Звер у снагу погоди мајушним зрном горушичијим којим се једино царство саздаје. То зрно дрво спознања преобрати у дрво живота. Давидов каменчић вере Голијата сруши. Прегршт брашна сиромашне удовице свет нахрани. У грлу звери зрно запе, а реч проби шапатам љубави.

Реч праведника има силу квасца, облаже нутрину једине духовне ситости. Зато само праведник треба да води, а не да заводи народ попут минотаура који га обмањује привидом европског пута по ходницима недођија све краћих стаза и ћорсокака клевете. Само такав преводи свој народ не губећи га у пре-

ласку, попут Мојсија, и теши: Не бој се мало стадо... јер када је срце чисто оно је со земљи по којој потомци иду распознајући истину у лажи. Тако ће честити Бојић у Деспотовој круни открити песнички умивени лик једне од најтрагичнијих хероина оклеветаних Бранковића, али и оне од које је потекао Змај Огњени Вук.

Обљубљена без љубави, по зверском закону потчињавања јачем, обманута заносом моћи, данас оклеветана Европа, прототип несхваћене жене, још је у миту почела да рађа оне „непогрешиве”, оне недодирљиве, вучјих шапа и орловских крила, и змајевог кола под пазухом, што се не дају млеком подојити. Сејача не признају, семе не примају, клицу сатиру у корену, мајку клеветају. Осудите ме на сто година самоће и прикачите ми карамазовштину, али ја ипак враћам своју улазницу за бал под маскама свих оних који носе прозрчане окове да би сачували привид слободе. Човек је слободан онолико ко-

лико је способан да се заигра смислом на свој начин, али никада и људским срцем.

А славослов је тајна о моћи људског гласа који допире. Нема мудрости без знања о смрти, ни живота без Оног чим постаде, нема поуке о животу ако то није она тајна о умирању без смрти, која коначно претаче у вечно. То је тајна логосности живота, једина логична димензија сведочења истине. Као што бистар поток притоке често прочисти матицу главног тока кретања човечанства, тако и мала душата српска реч логосном жаруљом славословља просвети и митску судбину Европе хришћанском логиком њене жртве. Зато, путујте без пута, и нека се пут за вама рађа. А Европа? Аскин је пашњак постала.

Долази време сетве...

Ауторска беседа
Анђеле Поповић,
матуранткиње кинеског
одељења, изговорена на
финалном такмичењу
Славослов 2019. године

СА ЧАСОВА КЊИЖЕВНОСТИ

Још једном о „Ани Карењиној“

Роману „Ана Карењина“ Л. Н. Толстоја посветили смо неколико часова. Било је врло инспиративно и занимљиво тумачити овај љубавни роман кроз призму ауторове психолошке анализе ликова и паралелу између два брака, како је првобитно требало да гласи назив романа. На часу смо дошли до врло виспре-них опсервација Толстојевог социјалног миљеа, али и ситуација у две љубавне приче које писац прати. Ћаци су врло експресивно доживели роман, здушно и са пуно емоције и рефлексije коментарисали су кључне сцене из романа. Видевши њихову посвећеност и жељу да продру у највиши идејни слој Толстојевог романа, а да притом буду и креативни, одлучила сам се да им за домаћи задатак задам да драматизују омиљену сцену из романа, односно да напишу сценарио за неки будући филм по Толстојевом роману. Ево неколико занимљивих домаћих задатака које су ћаци написали.

Трке

(Ана и Карењин заједно пристижу на коњичке трке, као и увек имају привилеговано место, но они седају даље један од другог. Места између њих попуњавају други угледни и срећни парови.)

Ана (у себи): Нестрпљива сам, надам се да ће Алексеј успети да победи у овој трци.

Знам колико би му то значило.

(Време до почетка откуцава, ствара се све већа бука и скоро сва места на хиподрому су попуњена. Људи около шапућу и добацују Ани и Карењином. Ана се не осврће сувише, док Карењин осећа притисак. Трка ускоро почиње.)

Карењин: Коначно почиње, нека најбољи победи!

Господин поред: Слажем се, господине Карењин. Нека најбољи победи.

(Тензија расте. Вронски улази у трку бесан. То се закључује по његовом изразу лица. И даље је узбуркан након сазнања да је Ана трудна, али се труди да то прикрије.)

Вронски (својој кобили): Фроу-Фроу, мораш да ме слушаш. Ово треба да буде наша заједничка победа. И биће! (самоуверено говори)

(Публика виче и навија за своје миљенике. Много погледа је и даље уперено у Ану и Карењина. Ана помно прати Вронског, док Карењин упорно прати сваки Анин окрет и поглед.)

Ана: Хајде, Алексеј! Борите се, верујем у Вас!

(Њене овације и упрт поглед искључиво у Вронског само повећавају добацивање и коментаре остатка публике.)

Карењин (тихо): Побогу, да ли је ово могуће ... Нисам потпуно био свестан да је ситуација оваква.

Вронски: Аааа! Фроу-Фроу, полако! Аааа! (Кобила му се измиче контроли, дешава се преломни тренутак. Вронски драматично пада са коби-

ле, док Фроу-Фроу пада на земљу.)

Ана: Аааа! (почне да виче, бурна реакција) Боже, да ли је Алексеј у реду? Зашто нико не приђе у помоћ? Народе, помозите му.

(У том тренутку пада, Фроу-Фроу је сломила кичму што симболизује и преломан тренутак у роману. Сви присутни гледаоци су имали и више него валидан разлог да шире гласине о овом љубавном троуглу, Ана је сазнала да се Вронски није повредио, те мирно напушта трке са својим и даље званичним супругом Карењином. По њих долази фијакер.)

Карењин: Ана, да ли имаш нешто да ми саопштиш? Данашње трке биле су мој морални пад, осећам се понижено. (Овим тешким речима Карењин прекида вишеминутну непријатну тишину.)

Ана: Жао ми је што морам овако да кажем, али Вронски је моја љубав. Сва осећања према Вама, Карењин, су уташена. У Алексеју сам пронашла свој мир.

Карењин: Не могу да верујем како ће све да се заврши. Никада не бих очекивао овакав крај... Серјожи су потребни срећни и спојени родитељи.

Ана: Ја ћу заувек бринути о свом сину, нема потребе за оваквим манипулацијама. У мени почиње да се буди мржња, Карењин. Моја одлука је коначна.

(крај сцене)

Елена Живковић, П₁

Школски животи

Љевинова женидба

Љевин (Свестан и пун ужаса узима креду): „Чекајте, Кити!“

Кити (Окрећући се к њему): „Реците, Љевине?“

Љевин: „Одавно сам хтео да Вас питам за једну ствар.“

Кити (уплашено гледавши): „Молим, питајте.“

Љевин: „Моменат.“ (Узима креду и пише по табли) „Још само једна реченица, па да завршимо игру!“

Кити: „Хајде, грехота би била оставити ово нерешено.“

Љевин: „Ево.“ (Дрхтећи написа почетна слова. На табли је исписано: к, с, м, о, т, н, м, б, ј, л, т, з, и и т)

Кити (Добија чудан осећај у грудима, као да је нешто жари. Одмах је схватила.):

„Разумела сам.“

Љевин (Поцрвеневши): „Тако брзо?!“

Кити: „За препознати нека осећања није потребно дуго.“

Љевин (Хитро): „Која је ово реч?“

Кити: „То значи никада – али то није истина!“

(Узима креду и пише слова)

Кити: „Хајде сада Ви. Т, ј, н, м, д, о.“

(Доли посматра Љевина који је одједном засијао, смеје се до ушију.)

Љевин: „Тада ја нисам могла другачије одговорити – (мисли се у себи.) „Само тада?“ (упита је)

Кити (са осмехом, тихо): „Да.“

Љевин (удаљен од реалности, муца): „А, с...сад?“

Кити: „Сада ћу ја написати своју жељу, нешто, за чиме јако чезнем! Хајмо, д, б, м, з, и, о, ш, ј, б.“ (Да бисте могли заборавити и опростити што је било?)

Љевин (испуњен љубављу и искреношћу): „Немам шта да заборавим, ја сам Вас без престанка волео.“

Кити (шапатам рече): „Разумела сам.“ (Опет узима креду и пише 3 слова)

Љевин (сад већ мучећи се дуже време, покушава да схвати): „Помоћ, молим?“

Кити: „Веома ће бити очигледно, али хајмо директно.“ (на табли само пише просто „ДА“)

(Љевин устаје и испраћа Кити до врата. У разговору и игри је све било речено. Она ће сутра рећи оцу и мајци да ујутру дођу. За њих ће кренути срећна прича и живот пун страсти, а за остале – све наопако.)

Марија Дурузић, II

Бал

Раскошне завесе шампањца боје, красиле су позлаћене прозоре. Декорација богатства, која представља највиши слој друштва, била је свуда.

Кити је те вечери требала изабрати свог драгог, први

на листи Вронски, шармантан младић, али да ли ће се то баш одиграти тако...

КИТИ: Тако сам срећна Ана, имам добар осећај поводом овога.

АНА: Такође, драга Кити, прелепо изгледаш.

КИТИ: И ти исто, драга Ана!

Ана је имала прелепу црну хаљину са чипкама и видљивим детаљима на њој, истицала јој је њену лепоту. Једноставна хаљина је на Ани изгледала као да носи најлепшу хаљину.

Људи су били одевени у најскупља одећа. Био је то догађај који се не дешава често.

Ана је тада први пут, после догађаја на станици, средла Вронског, као и он њу.

КИТИ(монолог): Само да ово вече прође онако како је суђено. (огледа се у огледалу, диви се)

Сала је пуна, људи около играју, оркестар свира најлепши валцер.

Кити се цело време трудила да се свака позваница осећа гостопримљиво, сијала је свом лепотом.

Ана улази у просторију, поздравља се са Кити пред гостима.

Ана угледавши Вронског, који је разговарао са својим познаником, креће према Кити како би потиснула осећања која јој се јављају.

АНА: Прелепа као и увек.

КИТИ: Велику трему осећам, Ана. (говорећи док јој глас благо подрхтава)

АНА: Опустите се, драга Кити, биће онако како треба да буде. (теши је, покушавајући сакрити све од Кити)

КИТИ: Хвала ти, драга Ана.

Ана враћа поглед на Вронског, он је већ гледао у њу, својим очима, које говоре и више од речи.

Прилази јој, пролазећи кроз масу људи.

ВРОНСКИ: Дуго Вас нисам видео, морам признати да изгледате лепо!

АНА: Хвала Вам, такође могу рећи за Вас, лепо Вас је видети. (срамежљиво одговори Ана)

Разговор није могао проћи неприметно, људи око њих, почели су сумњати.

ВРОНСКИ: Разговор је наш, овај забрањен, али сакрити своја осећања, не могу.

СВЕТ РЕЧИ АНА: (гледајући у њега, не говори ништа, колико год по-

кушавала сакрити, начин на који га је гледала би је одао)

ВРОНСКИ: Желите ли један плес са мном? (самоуверено изговара)

АНА: Морам рећи Да! Али осећања моја су већа.

Људи примећују њихову страст.

Кити угледавши како Вронски губи интересовања за њу и окреће се Ани, осети тежину у грудима и одлази напоље ради свежег ваздуха.

Касније у ноћ, Ана и Вронски, заједно су причали за столом.

АНА: Наша интересовања се поклапају, али морамо бити одвојени. Иза себе имам мужа и своје дете.

ВРОНСКИ: Разумем Вас, али су моја осећања јача од разума. Срце моје куца за Вас. (самоуверено изговара речи, без имало размишљања. Пушта своје срце да говори.)

Ана погођена речима, осетивши да теже долази до даха због речи које је Вронски изговорио, одлази, остављена са својим осећањима.

Анђела Тасић, II

На часу смо коментарисали ученичке радове, инвентивност и креативност коју су показали у покушају да нам приближе и дочарају, на неки други начин, велики Толстојев роман. Овај приступ анализи дела за ученике је био веома изазован и приступили су му са пуно ентузијазма и радости. Исказали су своје списатељске способности, али и специфичну визуру, слушајући упутства професора да опишу сцену, декор, атмосферу, кроз дијалоге окарактеришу ликове и дају драмски набој потребан за ову врсту исказа. Овакав начин рада се ученицима посебно допао и, иако невешти, потрудили су се да дају простора својој машти и нађу се у улози сценаристе, можда и нечијег будућег занимања.

Славица Јовановић,
професор српског језика у Пожаревачкој гимназији

ИЗ РАДА ЛИНГВИСТИЧКИХ СЕКЦИЈА

Ана Јовановић 4/6

ЛЕКСИКА ОМАЛОВАЖАВАЊА У КОМЕНТАРИМА
НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА

У данашњем добру доминације друштвених мрежа, никада није било лакше изразити слободан говор. Међутим, слободу говора тешко је одвојити од пратећих негативних карактеристика попут говора мржње и омаловажавања, које представљају раширену и забрињавајућу појаву са негативним последицама на појединца и друштво у целини.

Мржња је „дубоко, трајно, јако осећање које изражава анимозитет, љутњу и непријатељство према особи, групи или предмету“ (Речник психологије, 2002). Пошто се сматра да је мржња дуготрајно осећање, многи психолози верују да је то више трајни став особе него (привремено) емоционално стање и да је интернет погодно место за њено исказивање. Утврђено је да комуникација на интернету инхибира понашање људи кроз ослобађање од социјалних и социјеталних стандарда који регулишу понашање. Било које анормативно понашање потпомогнуто је анонимношћу аутора на друштвеним мрежама, те мањом личном одговорношћу. Интернет је зато идеални медијум за екстремисте, који могу да се промовишу и оглашавају користећи језик мржње, а да за то не снесу личну одговорност.

Заснован на предрасудима, страху и погрешним уверењима, уз одсуство критичког мишљења, говор мржње истиче појединца као жртвеног јарца на тај начин ширећи параноју.

Циљ овог рада је анализа лексике која се користи у говору мржње, тј. коментарима са циљем омаловажавања на Инстаграму и Твитеру. Намера нам је да утврдимо типичну лексику, а потом анализирамо како се она користи за различите комуникацијске намере: претње, увреде и ширење негативних ставова. Питање које постављамо је да ли и како се лексика омаловажавања мења са разликом у годинама, полом и професијом и шта највише провоцира негативне коментаре.

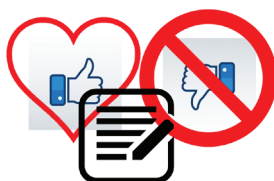
Језички корпус прикупљен за потребе овог рада чине коментари на друштвеним мрежама (Инстаграм и Твитер), чији аутори припадају различитим старосним и професионалним групама. Највише су нас интересовали увредљиви коментари које добијају политичари, инфлуенсери, музичари и фитнес

инструктори, јер ове личности имају највећи број пратилаца и убедљиво највише увредљивих коментара.

1. Лексика омаловажавања

Омаловажавање на друштвеним мрежама се односи на агресивно понашање, које може укључивати шале, претње и дезинформације, које често штете људима (Smith, 2008). Типичне језичке карактеристике малтретирања на друштвеним мрежама састоје се од прозивања, омаловажавања и ругања, које могу довести до штетних друштвених, физичких и психолошких ефеката. У лексичком смислу, већина ових речи могу се дефинисати као речи изразито експресивног значења (тзв. експресиви), а међу њима највише је пејоратива (‘реч са погрдним значењем’ (РМС)).

Најчешћа је појава експлицитних увредљивих вулгаризама, мада експресиви/пејоративи могу бити и маскирани метафорама, хомофонима и скраћеницама, чиме се вулгарност и негативни изрази премештају у други план. Тиме се језик увреда може класификовати као експлицитни или имплицитни. Експлицитни језик има отворено негативно значење, док имплицитни језик често садржи двосмислене речи,

сарказам, одсуство вулгарности или чак израза мржње у првом плану (Li, 2020).

2. Класификација лексике омаловажавања

Прикупљена лексика коришћена у омаловажавању може се поделити у пет семантичких група, према врсти подстицаја на експресивни коментар. У оквиру сваке групе разликујемо експлицитну и имплицитну лексику.

Све прикупљене коментаре можемо да поделимо према следећим подстицајима: 1. физички изглед, 2. понашање на интернету, 3. образовање, 4. изречене претње, 5. незадовољство поступцима појединца или групе људи. Наравно да у ову класификацију не може ући свака врста вербалног омаловажавања и да се многи коментари не уклапају у ову класификацију, али већину оних које смо забележили генерално је могуће дефинисати на овај начин.

2.1 Лексика везана за изглед

Физички изглед је један од најчешћих разлога за коментаре мржње и најчешће се заснива на физичком изгледу, стилу облачења и телесној тежини. Највећи проценат увредљивих коментара везаних за физички изглед и стил облачења добијају инфлуенсери. Женски *lifestyle*

инфлуенсери често добијају критике о прекомерном коришћењу производа за улепшавање и неприродном положају тела на фотографијама, обраћају им се са „дете“, попут: „Шта ово дете ради?“ „Дете, шта ти је?“ Код старијих инфлуенсерки има више коментара који алудирају на естетске захвате и користе саркастични тон да би омаловажавали њихове године: „Баба, шта умишљаш?“, „Није ваљда да овој бабетини делите комплименте?“, „Смањи доживљај, матора“. Код особа мушког пола најчешће су критике за неконвенционалне одабире у стилу облачења и за „мањак мушкости“, односно асоцијацију на особу женског пола, попут „Тебе треба послати у војску да постанеш мушко!“, „Јеси ли ти мушко?“, „Ја бих се убио да сам овакав несретник“, „Колико су одвратни феминизирани мушкарци, фуј!“, „Која наказа, плаче ми се“.

Фитнес инструктори добијају коментаре углавном о физичком изгледу усмерене на телесну тежину и фигуру тела (тзв. *бодишејминг*). На то се надовезују коментари о начину исхране као један од аргумената да би требало да „изгледају боље“; на пример ако је особа веган, добијаће коментаре које повезују веганизам са претераном мршавошћу; ако је неко веган, не би требало да буде тако дебео...

Посебан начин омаловажавања је поређење изгледа појединца са животињом. Физички изглед често може да буде асоцијација на одређену животињу. На пример, ако особа

има већи нос од уобичајеног, најчешће ће бити „носорог“, а ако је особа крупна, најчешће ће бити „медвед“, „бизон“, „крава“, „кит“; „Мислио сам да је ЈЈ коњ, а ти си, луткице, коњина!“

Предмет исмевања може бити говорна мана или мала разликом у говору од уобичајеног. Ова врста омаловажавања може да се примени на било ком појединцу независно од старости, пола или образовања.

2.2 Лексика везана за понашање на интернету

Начин понашања на друштвеним мрежама одређује у великој мери какве врсте коментара појединац може да добије. Особе са политичком каријером убедљиво имају највише негативних, омаловажавајућих коментара због својих речи и поступака. Примећује се разлика у лексиси коју користе политичари владајуће странке и опозиције.

Незадовољство обманама и лоповлуком, оптужбе за криминалне активности и корупцију су најчешћи подстицаји говора мржње владајуће странке: „Треба те ставити у менталну институцију“, „Психопато“. Прелажење из једне странке у другу обично се описује са: „велемајстор прешалтавања“ и „прилепак“.

Политичаре опозиционих странака најчешће оптужују за издају (реторичко питање: „Где је права опозиција?“) и лоповлук, користе се и савети: „Влада не припада жутим тајкунима“, „Ј. има сличан проблем као Ђ. Обојица мисле да је наш на-

род толико забораван да се не сећа колико зла су им нанели док су били на власти“, „Опозиција је мала група која живи од мржње на Твитеру“. Има и оптужби за нерад и неуспех за време мандата. Ови коментари су најчешће у виду реторичког питања и користе се иронијом и сарказмом, појединац се пореди са бубашвабом или биљком („фикус“): „Кад фикус мутира у јастреба“, „Фикус или икебана?“

Међутим, нису само особе са каријером у политици жртве оваквих коментара. Водитељи емисија често су понижавани због свог начина говора, прекидања саговорника и субјективности, те не само што им се приписују квалификације „бахат“, „надмен“, „арогантно понашање“ већ и „нула од човека“, „хорор од човека“, „издајник“, „грозоморно!“

„Псеудоисторичари“ са својим неконвенционалним погледима мета су омаловажавања. Најчешћи коментари везани су за лош утицај који би могли да имају на омладину, упити о психичком стању, оптужбе за обману и коришћење психоактивних супстанци; и преиспитивање њихових извора информација.

2.3. Лексика увреде везана за образовање

Образовна позадина или недостатак исте могу бити мете мржње на друштвеним мрежама. Особе могу бити омаловажаване због нивоа образовања, (не)стручности у одређеној области или због изражавања мишљења на одређену тему. Код политичара

је претходна каријера одлучујући фактор у понижавању у овом сегменту, коментари се осврћу на претходну каријеру (на пример ватерполисте или радника на гробљу) и потцењују њихово образовање и систем рада као неадекватан за вођење града или државе. Често овакви коментари могу да величају претходну каријеру док потцењују њихово политичко ангажовање. Међутим, постоје и коментари који само вређају елоквентност појединца, попут коментара „Нисте Ви полуписмени, Ви сте полуусмени.“

Може се и додати да је мењање каријере често исмевано уз сарказам и „нагађање“ следећег поља рада. Ако је појединац променио место рада са драстичним разликама у потребним квалификацијама, коментари су најчешће попут „Ако понуде да буде хирург, то ће следеће бити“.

Фитнес инструктори се третирају као „необразовани“, те се њихови савети о исхрани или начину вежбања изрутују, а оптужују се за лоше психичко здравље, етикетирају као „ментално заостали“. И овде има поређења са животињом, „козом“, „кокошком“, „гуском“, због мањка образовања или неадекватних квалификација.

2.4. Језик претњи

Претње су један од најозбиљнијих видова омаловажавања на друштвеним мрежама и сваки појединац или група може бити њена жртва. Разликујемо неколико врста претњи: претњу оставком, претњу судом, претњу затвором и претњу смрћу. Ове

врсте понижавања су најчешће усмерене особама са политичком каријером или јавним и јасним ставовима о политици.

Овим радом је забележено да особе владајуће странке имају преко 8 пута више претњи на друштвеним мрежама, од својих политичких противника. Најчешће су претње судом, поготово ако је жртва насиља страначки адвокат; затим следе претње оставком и претње затвором.

У коментарима у којима се изражавају претње могу се пронаћи и оптужбе о криминалним активностима, издаји и корупцији, а такође и жеља за будућим неуспесима, молбе за удаљавање од политике и незадовољство нерадом, на пример „Имали сте 11 година нешто да урадите, дошло је време да одговорате за све што сте радили.“

2.5. Омаловажавање због незадовољства делима појединца или групе људи

Осећање незадовољства према одређеним појединцима или групама људи често може проузроковати много негативних и омаловажавајућих коментара на друштвеним мрежама. Често се у коментарима инфлуенсера позива на Бога или породицу, попут „Боже сачувај“ и „Где су родитељи?“. Музичарима се може замерати лош

квалитет нове песме и неретко се користе стихови из њихових песама (извргнути руглу) да се искаже то незадовољство. На пример, у коментарима представника Србије на Песми за Евровизију, Луке Блека (Луке Ивановића) могу се пронаћи коментари попут „Само ти иди спавај и преспавај Евровизију“ који алудирају на назив његове песме. Неки од коментара који изјављују незадовољство према појединцу су повезани са мржњом према телевизијским каналима и њиховим садржајем, попут „Иритантна за слушање и гледање, као и сви остали на тој ружичастој телевизији.“

3. Статистика позитивних и негативних коментара

Количина позитивних и негативних коментара се разликује за сваку особу појединачно у односу на старост, пол и занимање. У овом истраживању узет је узорак од око 100 коментара по особи. На пример, млађи инфлуенсери женског пола имају нешто већи проценат позитивних коментара од негативних (59% позитивних, 41% негативних), док старији инфлуенсери женског пола имају много више негативних коментара од млађих инфлуенсера женског пола (9% позитивних, 91% негативних). Млађи инфлуенсери мушког пола имају више позитивних коментара од инфлуенсера женског пола (72% позитивних, 28% негативних).

Код музичара нема јасне корелације између занимања

и броја негативних коментара, док се код водитеља јасно може приметити. Водитељи политичких емисија имају много већи број позитивних коментара (62% позитивних, 38% негативних) од водитеља модних емисија (9% позитивних, 91% негативних).

Особе са активним политичким животом могу се поделити на две групе: присталице владајуће странке и присталице опозиционих странки. Политичари владајуће странке имају много више негативних коментара од позитивних (3% позитивних, 97% негативних), а код неких појединаца није се могао пронаћи ниједан позитиван коментар. Код политичара опозиционих странака може се приметити нешто више позитивних коментара од политичара владајуће странке (20% позитивних, 80% негативних).

Закључак

Због доступности интернета и друштвених мрежа феномен говора мржње и омаловажавања, језик мржње анонимних „оглашивача“ и „самозваних критичара“ никад није био јачи. Анализом карактеристика лексике омаловажавања на интернету, установили смо да су најчешће у основи говора мржње: изглед, понашање и врсте објава на интернету, образовање, претње и незадовољство делима појединаца; док су иронија, сарказам и реторичка питања најчешћа средства испољавања тог говора. Такође, могу се пронаћи и неке врсте „надимака“

које се користе како би се додатно појачао интензитет коментара, попут поређења са животињама или биљкама, дететом или бабом. Неретко се могу пронаћи коментари где се особе позивају на Бога или породицу.

Лексика омаловажавања се мења у односу на појединца, односно у зависности од старости, пола и занимања; занимљиво је да смо дошли до открића да избор лексике упућен некој познатој личности јесте повезан са професијом којом се бави. Политичке фигуре имају највише увредљивих коментара; старији инфлуенсери имају више негативних коментара од млађих, што дефинитивно указује на чињеницу да је већина корисника друштвених осетљива на старење, док мушки инфлуенсери имају мање негативних коментара од жена, што нас све уводи у једну озбиљнију, пре социолошку него лингвистичку тему о односима у нашем друштву.

Литература

- Ребер, А.С., & Ребер, Е. (2002). *Речник психологије*. New York, Penguin books.
- Li, W. (2020). *The language of bullying: Social issues on Chinese websites*. Aggression and Violent Behaviour, број 53.
- Smith, P. K. (2008). *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, број 49, (стр. 376–385).

АНГЛИЦИЗМИ У ЈАПАНСКИМ ИГРАНИМ ФИЛМОВИМА

Инес Васиљевић 4/7

Као језик који је данас распрострањен у многим доменама људског живота попут науке, културе, медија и др. енглески језик је добио неоспорив статус *lingua franca*. Постоје два главна фактора која су утицала да енглески језик заслужи овај статус: јачање британских колонијалних освајања и утицај Сједињених Америчких Држава као водеће економске силе (Crystal, 2003). Колики је домен утицаја овог глобалног језика указује нам чињеница да му се ни вишевековно изоловани Јапан није могао одупрети, па данас чак 10% јапанског језика чине англицизми (Daulton, 2008). Користећи англицизме прикупљене из јапанских играних филмова овај матурски рад ће се бавити анализом њихове адаптације и сфере живота у којима се претежно користе. Прикупљени англицизми су из шест филмова: *Tokyo story* (1953), *Confessions* (2010), *From me to you* (2010), *Like father, like son* (2013), *Shoplifters* (2018) и *Love like the last petal* (2022).

1. Историја енглеског језика у Јапану

1.1 Период Међи

Након престанка двестогодишњег спровођења *сакоку* политике и поновног успостављања царства 1868. године, догађаја познатог као „Међи обнова“, јапан-

ском друштву је допуштено да се приближи култури и филозофији западних држава, до тада њима строго забрањеним и представљеним у негативном светлу. Са доласком европске и америчке интелектуалне елите у Јапан, долази до низа индустријских, политичких и социјалних реформи које су представиле изолованој јапанској држави нове стилове живота, технологију и радикалне идеје. Схвативши да су у озбиљном заостатку за остатком света, кренули су на пут модернизације који траје и данас. Упознавање са продукцијама модерног западног друштва подразумевало је и проширење вековима развијаног вокабулара, који је до тада био под великим утицајем искључиво кинеског језика. Иако су индустријализацији и развоју Јапана помогле многе европске државе и тако своје термине донеле на удаљено острво, далеко више речи је у јапански дошло из новог глобалног енглеског језика. Јапанском речничком благу више није била довољна подела на речи јапанског порекла (和語 - ваго) и речи кинеског порекла (漢語-канго) и стога се створила нова група речи - 外語 (гараиго), која је подразумевала све позајмљенице сем кинеских. Термин гараиго је први употребио лингвиста Уеда Казутоши 1895. године, вративши се са студија у Не-

мачкој и желећи да нађе јапански еквивалент немачком *fremdwort*. Катакана, јапанско силабичко писмо, у том периоду почиње да се користи за записивање позајмљеница и у ту сврху се користи и данас, те се неретко гараиго назива и *катаканаго* („речи катакане“).

1.2 Након периода Међи

Период Таишо (1912–1926) карактерисала је убрзана вестернизација Јапана. Током тог периода кимоно замењује западњачка одећа, у јапанским домовима се чешће сретао страни намештај и на улицама великих градова се могло наићи на огроман број ресторана који су служили *јошоку* (洋食), комбинацију јапанске и стране кухиње. Становништво почиње да ужива у радију, филмовима и другим видовима забаве насталим на Западу. Енглески језик се почео учити у многим школама широм државе и систем образовања се ствара по узору на амерички и европски.

Након периода Таишо следио је период Шова (1926–1989), чији је почетак обележен забраном коришћења свих страних речи и производа током ратних година. Ипак, то није спречило наставак вестернизације коју је условила америчка окупација Јапана (1945–1952), која је била кључна за

даљи развој јапанске државе. Американци би окупираној држави откривали најновије технолошке проналаске и идеје на плану политике и економије, а њихов утицај није заобишао ни музичку и филмску индустрију, што се највише може приметити анализирањем њиховог развоја од 50-их година. Све ове околности подстакле су домаће становништво да се још више приближи не само њиховој култури, већ и језику.

2. Фонолошка адаптација

2.1 Међусобне разлике двају језика

Пре анализе фонолошке адаптације англицизама у јапанском језику треба се

осврнути на фонетске разлике између ова два језика. Јапански језик се састоји од 5 самогласника (/a/, /i/, /u/, /e/ и /o/) и 14 сугласника (/k/, /g/, /s/, /z/, /t/, /d/, /n/, /h/, /p/, /b/, /m/, /y/, /w/, /r/), док се остали сугласници који се могу чути сматрају алофонима (Shibatani, 1990). Алофон гласа /s/ је /ç/ (слично српском ш), гласа /t/ су /t̚/ (слично српском ћ) и /t̚s/ (слично српском ц), гласа /d/ је /d̚z/ (слично српском ђ), а гласа /h/ је /ϕ/ (слично српском ф). Јапанско писмо је силабичко, а слог се може састојати од једног или два гласа. Самогласници и сугласник /n/ могу бити носиоци слога од једног гласа, док се слогови од два гласа морају састојати од једног су-

гласника и једног самогласника. Стога у јапанском никада не могу два сугласника стајати један до другог, као што је случај у енглеском језику, осим ако је један од два слугласника сугласник /n/. С друге стране, енглески располаже са 5 самогласника и 21 сугласником.

2.2 Самогласници

Твртко Прћић наводи да је у енглеском језику могуће раздвојити примарно и секундарно наглашене самогласнике од ненаглашених (Прћић, 2018). Следи табела која приказује адаптацију енглеских наглашених самогласника код прилагођених англицизама.

У енглеском језику	У јапанском језику	Пример прилагођеног англицизма	Еквивалент у енглеском језику
/æ/	/a/	スタッフ (сутафу)	Staff
/a/	/a/	ランチ (ранћи)	lunch
/ɑ:/	/ā/	アーティスト (атисуто)	artist
/ai/	/ai/	ネクタイ (некутаи)	necktie
/au/	/au/	カミングアウト (камингуауто)	coming out
/i/	/i/	ニット (ниго)	knit
/i:/	/ī/	チーズ (ћизу)	cheese
/u/	/u/	インプット (инпуто)	input
/u:/	/ū/	シャンプー (шанпу)	shampoo
/ju:/	/ū/	クーポン (купон)	coupon
/e/	/e/	ペン (пен)	pen
/ei/	/ea/	エプロン (еапурон)	apron
/o/	/o/	オムレツ (омурецу)	omelette
/o:/	/ō/	ボール (бору)	ball
/oi/	/oi/	ポイント (поинто)	point
/ou/	/ō/	ゴール (гору)	goal

Представљена табела приказује адаптацију ненаглашених самогласника:

У енглеском језику	У јапанском језику	Пример прилагођеног англицизма	Еквивалент у енглеском
/ə/	/a/	ルナシー (рунаши)	lunacy
	/i/	デジカメ (деђикаме)	digital camera
	/u/	ビールス (бирусу)	virus
	/e/	ジェンテルマン (ђентеруман)	gentleman
	/o/	レアクション (реакућион)	reaction

Из наведених примера се може доћи до закључка да се енглески глас *schwa* (ə) приликом транскрипције у јапански пренео користећи слова којима је *schwa* записано у енглеском, што је последица непостојања јапанског еквивалентног гласа.

2.3 Сугласници

Анализом осталих примера уочавају се и друга транскрипциона правила:

1. Уколико самогласник у енглеском прати сугласник /r/, у јапанском се он неће изговорати, већ ће се продужити изговор самогласника као у речима *パーティー* (пāti, од енгл. party), *ポップコーン* (попукōн, од енгл. popcorn), *スタート* (сутāто, од енгл. start) и сл.

2. Ако се реч у енглеском завршава на сугласник, а с обзиром да је то у јапанском немогуће (сем ако је последњи глас н), у том случају се за завршни сугласник користи слог који се или завршава на глас /u/ или на глас /o/. Тим слоговима некад може претходити пауза у говору, иначе карактеристична за јапан-

ски језик, која се обележава малим цу (っ). Том паузом се постиже мање наглашавање последњег самогласника. Ова правила се могу приметити у речима *ターゲット* (тāгето, од енгл. target), *プロジェクト* (пу-рођекуто, од енгл. project), *アラーム* (арāму, од енгл. alarm) и сл.

3. Постоји одређен број гласова и слогова који постоје у енглеском, али не и у јапанском. Они су током адаптације замењеним њиховим најближим еквивалентима. Како у јапанском постоји само слог /wa/, а не и /wi/, /wu/, /we/ и /wo/, пронашли су два различита решења приликом адаптације енглеских речи које се састоје од ових слогова. Или би у овом случају искористили глас /b/ као у примерима *ラブレター* (рабуретā, од енгл. love letter), *バイブレーション* (баибурēшон, од енгл. vibration) или би ставили два самогласника један до другог као у речи *ウェーブ* (уебу, од енгл. wave). Првобитно су слокове /di/ и /zi/ заменили својим *ジ* (ђи), што се види у приме-

рима *ラジオ* (рађио, од енгл. radio) и *ポジティブ* (пођитибу, од енгл. positive), а /ti/ су изговарали као *チ* (ћи) и то видимо у речима попут *スチーム* (сућиму, од енгл. steam) и *プラスチック* (пурасућику, од енгл. plastic) Ипак, касније се у јапанском језику прихватају слогови /di/ и /ti/. Њих су добили спајањем *テ* (те), односно *デ* (де) са *イ* (и). Такве речи се могу чути у филмовима насталим током 21. века, али не и 20. Неки примери су *ペナルティ* (пенарути, од енгл. penalty), *ボランティア* (борантиа, од енгл. volunteer), *オーディション* (одишон, од енгл. audition) и др. Још три сугласника немају своје еквиваленте у јапанском. То су /θ/ (th), /f/ и /l/. За глас θ постоји двојачко решење, те се он изговара као /t/ или /s/ у јапанском. Уочава се у речима *バス* (басу, од енгл. bath) и *テーマ* (тема, од енгл. theme). Глас /f/ се у јапанском изговара као /h/, сем ако је у питању слог *フ* (фу), који је једини са овим сугласником, а /l/ као /r/, нпр. *コントロール* (контро-ропу, од енгл. control).

3. Семантичка адаптација

3.1 Промена у значењу речи

Приликом дугог интегрисања енглеских речи и израза у јапански језик, великом броју речи се због социокултурних разлика или погрешних тумачења значење проширило или сузило у односу на своје примарно, а неретко се дешавало да неке добију сасвим другачије значење, које није познато говорницима језика из ког су дошле. Тако, иако ће много Јапанаца рећи да живи у **マンション** (маншон, од енгл. mansion), то не значи да живе у вилама, како би се испрва могло разумети, него у стану. С обзиром на то да се на мноштво сличних примера може наићи и у филмовима из педесетих година, може се закључити да су ове промене пратиле долазак нових речи од самог почетка. Већ у *Токијској причи* (1953) ликови уживају у **アイス** (аису, од енгл. iccream), што би говорник енглеског могао протумачити као лед, али заправо су скраћивањем речи iccream створили реч за сладолед, занемаривши примарно значење речи *ice* у енглеском. Сличан процес се десио са речју **ドライヤー** (дораијџа, од енгл. hair dryer), па се *дораиџа* не подударала са *dryer* (веш-машина), већ са *hair dryer* (фен за косу), а исто тако у бејзболу користе **バット** (бато, од енгл. baseball bat), што не значи слепи миш (енгл. bat), већ бејзбол палица. Неизоставни предмет сваке канцеларије је **マジック** (мађику, енгл. magic marker),

који значи трајни маркер, али се ова реч користи и у свом примарном значењу – магија.

Примери сужавања значења на које се често наилази јесу **レポート** (репōто, од енгл. report) и **プロポーズ** (пуропōзу, од енгл. proposal). *Репото* се искључиво користи у значењу извештај и не може означавати и пријаву, као што је то случај у енглеском. Док се *proposal* може односити на различите врсте понуда, у јапанском постоји једино са значењем веридбе. Други вид сужавања представљају примери попут **ベッド** (бедео, од енгл. bed), **ドア** (доа, од енгл. door) и **ランチ** (ранћи, од енгл. lunch). Иако се прво може сматрати неуобичајеним да језик који се развијао више од две хиљаде година нема тако свакодневне речи, разлог због којег су ове речи преузете јесте тај што оне означавају западњачку верзију оног што је већ постојало у Јапану. Јапанци су за спавање раније (али и сад) користили футоу, улогу врата је имао *то* (戸), а за ручак користе реч **昼ごはん** (хиругохан), док би *ранћи* означавао оброк који би био послужен на начин који није традиционални јапански.

С друге стране, постоји и мноштво речи које су задржале своје примарно значење, али су га и прошириле. У филмовима снимљеним у последних 20 година може се чути **ファイト** (фаито, од енгл. fight) које не значи само борба, него и: „Дај све од себе!“ Интересантна је чињеница да се у корејском

језику ова реч користи у истом значењу. **リベンジ** (рибенђи, од енгл. revenge) и **ボランティア** (борантиа, од енгл. Volunteer) само су још неки примери речи којим су Јапанци придодали ново значење. *Рибенђи* у јапанском, сем освете, може значити и „поново покушати урадити нешто након што првог пута не успе,“ а *борантиа* се често каже за особу која је учинила нешто из сажаљења. Са проналаском интернета и у јапански улазе многи неологизми од којих је један од најпрепознатљивијих **メール** (меру, од енгл. email), који у Јапану поред имејла обухвата и СМС поруке.

3.2 *Vase ego* - 和製英語

Група речи и израза коју је понекад тешко разликовати од гараиго групе, те се често с њом и меша, јесте *vase ego* (和製英語- дословно значи „енглески створен у Јапану“). *Vase ego* представља све речи (углавном сложенице) и изразе који су настали користећи речи из енглеског, а да притом та комбинација речи у енглеском не постоји или постоји у значењу које је говорницима јапанског непознато. Најпознатији пример *vase ego* групе речи је **サラリーマン** (сарариман, од енгл. salary и man), који означава све раднике у канцеларији. Како је сарариман постао један од главних обележја јапанске културе, почео је да се користи и у енглеском, у чијим се речницима може пронаћи са објашњењем „a Japanese businessman who works very long hours every

Школски животи

day.” Још један пример групе васе ево би био オムライス (омураису, од енгл. omelete и rice), јапанско јело које се састоји од омлета и пиринча. Треба напоменути да су се одлучили за енглеску реч за пиринач, иако за њега по-

стоји више различитих начина да се каже у јапанском. Разлог би могла бити потреба за приближавањем западњачкој култури, с обзиром на то да је ово јело настало након Другог светског рата, кад се амерички утицај интензивирао.

4. Творбена адаптација

4.1 Скраћивање речи

Ради лакшег изговора преузетих речи, великом броју се скратио облик. Следи табела уочених и издвојених скраћених англицизама.

Прилагођен англицизам	Изговор	Енглески еквивалент	Превод на српски језик
レジ	ређи	cash register	Каса
アパート	апато	apartment	Стан
デパート	депато	department store	робна кућа
アイス	аису	icecream	Сладолед
バット	бато	baseball bat	бејзбол палица
チョコ	ћоко	chocolate	Чоколада
マジック	мађику	magic marker	трајни маркер
トイレ	тоире	toilet	Тоалет
ミス	мису	mistake	Грешка
ミンチ	минћи	mince meat	млевено месо
ワンピース	ванпи	one-piece	Хаљина
キャラ	кјара	character	Лик
コーデ	коде	to coordinate	координирати
デジカメ	деђикаме	digital camera	дигитална камера
マスト	масуто	must-have	Неопходан
リハビリ	рихабири	rehabilitation	рехабилитација
ファインダー	финда	viewfinder	Визир
ドライヤー	дораија	hair dryer	фен за косу

4.2 Сложенице

Прихватање културе Запада подразумевало је и долазак прегршт нових термина за које је било потребно створити еквивалент у јапанском језику. Енглеске сложенице за термине који се из културолошких разлога нису развили у Јапану већим делом су, као и неизведене речи, биле једно-

ставно фонолошки адаптиране без обзира на то да ли већ постоје јапанске речи од којих би се могла створити сложеница истог значења. Треба нагласити да постоји и велик број енглеских локација које су се у јапански језик интегрисале у виду сложеница. Дан заљубљених је неизбежан у сваком јапанском љубавном филму и са собом је донео нове терми-

не. За сам празник се каже バレンタインデー (барентаинде, од енгл. Valentine's day) иако постоји јапанска реч за дан (日- нићи). Разлог је свођење коришћења речи *day* искључиво на означавање празничног дана. Исти случај се десио и са バレンタインプレゼント (барентаинпрезенто, од енгл. Valentine's present). Како писање љубавних писама није био ранији обичај, и ова ко-

локација је постала новитет за Јапанце који су транскрибовали *love letter* у ラブレター (рабурета) не узимајући у обзир могућност да створе сложеницу од својих речи за љубав (愛 - аи) и писмо (手紙 - тегами). Исти образац адаптације се јавља и у примерима као што су シングルマザー (шингурумаза, од енгл. single mother), ショッピングセンター (шопингусента, од енгл. shopping center), トークルーム (токуруму, од енгл. talkroom), ポジティブシンキング (пођитибушинкинку, од енгл. positive thinking) и др. Поједини уочени примери указују на то да су Јапанци одабрали да приликом преузимања колокација, које се састоје из придева и именице преузму и придев заједно са именицом иако тај придев већ постоји у јапанском. Тако имамо пример именице lure (на српском *мамац*) која може бити или soft (на српском *мекан*) или hard (на српском *тврд*). Lure се на јапанском каже ルアー (руа), али они неће користити своје придеве за *мекан* (柔らかい, ја-варакаи) и *тврд* (硬い, катаи), као што би се можда очекивало, већ користе ソフト (софуту, од енгл. soft) и ハード (хадо, од енгл. hard). Да ово није пракса у свим случаје-

вима адаптације указује нам пример речи 女トーク (онна-току, од енгл. girl's talk). Сложеницу са значењем *женски разговор* су створили слагањем јапанске речи за жена (女, онна) и енглеске речи за разговор (talk).

5. Закључак

Упркос значајним фонолошким разликама између ова два језика, данас јапански језик обилује прилагођеним англицизмима. Како су англицизми прилагођени тако да јапански изворни говорник нема потешкоће приликом њиховог изговарања, током деценија коришћење позајмљеница је постајало све чешће, те је одређен број познат и старијим и млађим генерацијама; то су обично оне позајмљенице које означавају свакодневне предмете, док су пак неологизми и фразе преузете током 21. века мање познати старијим говорницима. На експанзију енглеског језика указује и разлика у броју англицизама које смо могли уочити у играним филмовима. Док се у филму Tokyo story, који је снимљен 1953. године, јавља свега десет англицизама, у осталим употребљеним филмовима,

објављеним у последњих петнаест година, има пар десетина више. Поред развитка технологије, гастрономије, науке и др., на ову разлику је утицала све чешћа употреба позајмљеница уместо речи јапанског порекла. Јапанска лексика се полако почиње губити у свакодневној конверзацији и изворне речи су надвладале англицизми. Јапанцима је постало много лакше искористити реч страног порекла него употребити своју, изворну. У будућности број позајмљеница из енглеског ће се засигурно повећавати, а на говорницима свих језика је, а не само јапанског, да не дозволе њихову апсолутну превласт над својим речничким благом.

Литература

1. Daulton, F. (2008). *Japan's Built-in Lexicon of English-based Loanwords*. UK: Multilingual matters.
2. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. UK: Cambridge.
3. Masayoshi, S. (1990). *The languages of Japan*. UK: Cambridge.
4. Прћић, Т. (2008). *Транскрипциони речник енглеских личних имена*. Нови Сад.
5. Frellesvig, B. (2010). *A History of the Japanese language*. UK

ЛИТЕРАРНЕ СЕКЦИЈЕ – Награда
„Проф. др СЛОБОДАН Ж. МАРКОВИЋ”

ДРУШТВО ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ЗАДУЖБИНА „ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ”

ТАКМИЧЕЊЕ ЛИТЕРАРНИХ СЕКЦИЈА
ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА СРБИЈЕ

Колико су последице епидемиолошке ситуације оставиле трага и на рад литерарних секција основних и средњих школа Србије, може да се констатује и према унеколико мањем броју пријављених секција на такмичење и ове године. Ипак, сагледавањем пристиглог материјала на конкурс за одабир најуспешнијих литерарних секција, који су организовали Друштво за српски језик и књижевност Србије, Министарство просвете Републике Србије и Задужбина „Десанка Максимовић”, уочава се колико је код неких секција континуиран вишегодишњи рад плодотворно деловао на све видове разноврсних домета, а колико су неке од секција у међувремену значајно напредовале.

Посебна врста високорангираног рада литерарних секција тиче се превасходно оних примера из основних и средњих школа у којима је остварена добра атмосфера сарадње. Запажена је сарадња појединаца у оквиру групе и где кроз ваљану организацију и распоред обавеза секције поступно стичу и богате вештине појединаца у непрекидном огледању у домима колектива. Ентузијазам,

стручност и посвећеност руководећих секцијама, истрајност и мотивисаност ученика кроз различите генерације у многоме обезбеђују основу непрекидног развоја секције. Пажљиво осмишљени сусрети, креативно постављени задаци, разнолика исходишта резултата и процена остварења секције у различитим условима деловања, у многоме доприносе како испуњености суштинских циљева рада литерарне групе, тако и њене препознатљивости у средини у којој траје. Нарочито радује и чињеница да су се ове године у значајној мери свога ангажовања и постигнутих резултата представиле и неке секције које су или међу првим годинама свога рада или до сада нису у пуној мери остваривале солидне резултате. Зато се надамо да овакав тип подстицаја и препозна-

вања може да утиче на систематичност њиховог будућег развоја и учешћа на конкурсима овог типа. У том контексту, Комисија похваљује то што руководиоци секција прате све аспекте приложених препорука за рад литерарних секција, тј. пропозиције такмичења, као и што се секције међусобно угледају и на оне примере рада који су се годинама истакли својим квалитетом и успесима.

О важности деловања литерарне секције у једној средини сведоче и начини њеног препознавања, пре свега, зависе од трагова које литерарна секција оставља. Кроз знање о књижевности, ослонац у уметничким делима и развијање суптилних естетичких вредности, потврђује се упориште трајања сваког духовног колектива, чији је својеврсни ослонац у процесима учења управо и литерарна секција.

Имајући у виду и разматрања приспеле документације на конкурс за литерарне секције основних и средњих школа Србије, и дискусију у вези са садржајем рада, методолошких поставки, начина на који је деловање секције организовано и оцене коначних резултата остварења секције на

различитим пољима образовних и културних делатности, Републичка комисија, коју је именовала Управа Друштва, донела је одлуку да се за рад у школској 2021/2022. години награде следеће литерарне секције и професори који њима руководе, при чему свима Комисија упућује искрене честитке и жеље за будуће успехе:

ОСНОВНА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. Литерарна секција ОШ „Миле Дубљевић“, Лајковац
Професори: Лидија Марић Јовановић и Соња Миловановић

ДРУГА НАГРАДА

1. Литерарна секција ОШ „Олга Милошевић“, Смедеревска Паланка
Професор: Снежана Чаировић

ТРЕЋА НАГРАДА

СВЕТ
РЕЧИ

80

1. Литерарна секција ОШ „Попински борци“, Врњачка Бања
Професор: Јелена Сеочанац
2. Литерарна секција ОШ „Јован Поповић“, Крагујевац
Професор: Сузана Матић

СРЕДЊА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. Литерарна секција Ваљевске гимназије, Ваљево
Професори: мр Милена Милисављевић и Анђелка Јеремић

2. Литерарна секција Карловачке гимназије, Сремски Карловци

Професор: др Маја Стокин

ДРУГА НАГРАДА

1. Литерарна секција Четрнаесте београдске гимназије, Београд

Професор: Владимир Милојевић

2. Литерарна секција Десете гимназије „Михајло Пупин“, Нови Београд

Професор: Кристина Рајић

ТРЕЋА НАГРАДА

1. Литерарна секција Друге крагујевачке гимназије, Крагујевац

Професори: Гордана Стевановић и Јелена Стевановић

Републичка комисија

1. Проф. др Бошко Сувајцић, потпредседник Друштва, председник Комисије
2. Босиљка Милић, секретар Друштва, секретар Комисије
3. Мр Злата Златановић, члан Управе Друштва
4. Бранка Максимовић, члан Управе Друштва
5. Доц. др Мина Ђурић, члан Управе Друштва

ЛИНГВИСТИЧКЕ СЕКЦИЈЕ

ДРУШТВО ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ВУКОВА ЗАДУЖБИНА

ТАКМИЧЕЊЕ ЛИНГВИСТИЧКИХ СЕКЦИЈА ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА СРБИЈЕ

На конкурс за избор најбољих лингвистичких секција, у организацији Друштва за српски језик и књижевност Србије, Министарства просвете Републике Србије и Вукове задужбине, пријавиле су се лингвистичке секције основних и средњих школа Србије. У Друштво за српски језик и књижевност Србије ове године пристигли су радови лингвистичких секција из различитих градова и различитог садржаја. Сви пристигли радови показју да се лингвистика негује и на настави српског језика и књижевности и у ваннаставном раду.

Првонаграђени радови показали су оригиналност и иновативност у раду. Оно што је карактеристика свих радова јесте разноликост метода и облика рада, праћење достигнућа савремене науке о језику и језичкој култури и посебно високи степен знања ученика примењен у изради пројеката. Приметно је да има доста самосталних лингвистичких ученичких радова. С обзиром на то да секција треба да буде заснована на тимском раду, препорука је да ментор заједно са ученицима на почетку школске године одреди кровну тему за рад у лингвистичкој секцији.

Креативност младих лингвиста истински је на високом нивоу. Истраживања у оквиру секције говоре о подизању квалитета наставног процеса, о откривању најразличитијих законитости српског језика, а оно што посебно треба истаћи, то је ширење и неговоње љубави према матерњем језику.

Поштујући пропозиције и критеријуме Правилника о такмичењу лингвистичких секција, Комисија је донела одлуку да се за школску 2021/22. годину награде следеће лингвистичке секције:

ОСНОВНА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција ОШ "Краљ Александар I", Пожаревац

Професор: Милена Милошевић

ДРУГА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција ОШ „Велизар Станковић Корчагин“, Велики Шиљеговац

Професор: Ружица Павловић

2. Лингвистичка секција ОШ „3. октобар“, Бор

Професор: Саша Чорболоковић

ТРЕЋА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција ОШ „Живко Љујић“, Нова Варош

Професор: Бојана Меловић

СРЕДЊА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција Гимназије „Свети Сава“, Пожега

Професор: Марија Јевричић

2. Лингвистичка секција Пожаревачке гимназије, Пожаревац

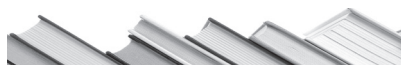
Професор: Марија Запутил

3. Лингвистичка секција Друге крагујевачке гимназије, Крагујевац

Професор: Александра Радовановић

ДРУГА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција Прве крагујевачке гимназије, Крагујевац

Професори: Мирјана Арнаут, Марио Бадјук и Његош Гребовић

2. Лингвистичка секција Филолошке гимназије, Београд

Професор: Биљана Бранић Латиновић

3. Лингвистичка секција Ваљевске гимназије, Ваљево

Професор: Милена Петровић

ТРЕЋА НАГРАДА

1. Лингвистичка секција Карловачке гимназије, Сремски Карловци

Професор: Мерима Аранитовић

2. Лингвистичка секција Гимназије у Крушевцу, Крушевац

Професори: Душица Добродолац и Станислава Арсић

3. Лингвистичка секција Васпитно-образовног центра „Осечина“, Осечина

Професор: Драгица Пуљевић

Републичка комисија

1. Проф. др Александар Милановић, Филолошки факултет, Београд, председник Комисије

2. Проф. др Милан Стакић, члан Управе Друштва, члан Комисије

3. Надежда Милошевић, члан Управе Друштва, члан Комисије

4. Јагода Жунић, члан Управе Друштва, члан Комисије

ОСНОВНОШКОЛСКИ И СРЕДЊОШКОЛСКИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

ДРУШТВО ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ
ЗАДУЖБИНА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

КОНКУРС ЗА НАЈБОЉЕ ОСНОВНОШКОЛСКЕ И СРЕДЊОШКОЛСКЕ ЛИСТОВЕ И ЧАСОПИСЕ У ШКОЛСКОЈ 2021/2022. ГОДИНИ

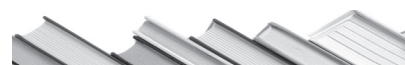
Републичка комисија за преглед, вредновање и рангирање школских листова и часописа основних и средњих школа запажа да су школска гласила у мањем броју приспела на Конкурс него претходних година, свакако због познатих нам епидемиолошких прилика. Приспело је из школа 65 листова и часописа (неке школе су имале два броја). Такође се запажа да су странице школских гласила испуњене ведрином и верном сликом своје школе. Са задовољством се читају ученички прилози који нису укалупљени у размишљања поводом неких утврђених светских дана и прослава. Њихову пажњу и знатижељу покренули су догађаји у школи, у свакодневици рада и збивања. То је истовремено и најјачи квалитет ових листова и часописа.

Више нема потребе да се указује на концепцијску уређеност школских гласила (само је један лист стигао на Конкурс као лист ученика и наставника и један је уређен као годишњи извештај школе.) У једном мањем броју часописа нема импресума, нити су јасније ученичке ре-

дакције (нема ознака за разред!).

Посебно радује чињеница да су потпуно нестали садржаји пренети са интернета, кратки, снажно илустровани, али без икакве осмишљене везе са суседним текстовима. Та су школска гласила имала савршену и најсавременију технику штампања. У овој групи је само један часопис садржао мали блок таквих прилога, са кратким неповезаним информацијама. Приспели школски листови и часописи врло често обележавају неки важан догађај у свом окружењу. Основношколски и средњошколски листови и часописи садрже текстове из наше богате историјске прошлости. Овде је реч о неком новом сазнању из наше националне историје или догађају у свету, који је на њих оставио јак утисак.

У овој групи основношколских листова и часописа запажена су два школска листа у којима равноправно објављују своје радове ученици нижих и виших разреда основне школе. То је вероватно због тога што су то мале школе и популација виших разреда нема снаге да

припреми и штампа школски лист. Зато је потребно да школа у писму којим пријављује школско гласило на Конкурс нагласи и ту специфичност, јер би се на тај начин лакше сагледао овај проблем и гласило би ушло равноправно у конкуренцију са осталим школским публикацијама.

Прегледом приспелих листова и часописа за награду чланови Републичке комисије, са посебним пријатним осећањем, записивали су високе оцене поред имена великог броја листова и часописа. Врло често се нашао запис: ПРАВИ УЧЕНИЧКИ – ОДЛИЧАН (5).

Једногласно је донета одлука комисије да се за најбоље листове и часописе штампане током школске 2021/2022. године прогласе и награде:

ОСНОВНА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. **Плави круг**, ОШ „Милош Црњански”, Београд
2. **Јелена**, ОШ „Јелена Ђетковић”, Београд
3. **Полет**, ОШ „Никодије Стојановић Татко”, Прокупље

ДРУГА НАГРАДА

1. **Школско звоно**, ОШ „Бора Радић”, Баваниште
2. **Ђерв**, ОШ „Ратко Павловић Ћићко”, Прокупље

3. **Зора**, ОШ „Алекса Шантић”, Гроцка
4. **Наши кораци**, ОШ „Милица Павловић”, Чачак
5. **Ђачки кутак**, ОШ „Руђер Бошковић”, Београд

ТРЕЋА НАГРАДА

1. **Селевачке радости**, ОШ „Ђорђе Јовановић”, Селевац
2. **Кончарац**, ОШ „Раде Кончар”, Београд
3. **Наша Соња**, ОШ „Соња Маринковић”, Београд

СРЕДЊА ШКОЛА

ПРВА НАГРАДА

1. **Развитак**, Пожаревачка гимназија, Пожаревац
2. **Наша реч**, Ваљевска гимназија, Ваљево
3. **Млади филолог**, Филолошка гимназија, Београд

ДРУГА НАГРАДА

1. **Гимназијалац**, Гимназија, Пожега
2. **Испод шешира**, Прва београдска гимназија, Београд

3. **Бранко**, Карловачка гимназија, Сремски Карловци
4. **Пут**, Зрењанинска гимназија, Зрењанин

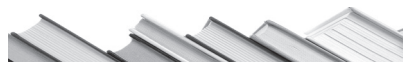
ТРЕЋА НАГРАДА

1. **Пипета и бирета**, Хемијско-прехранбена технолошка школа, Београд
2. **Поглед**, Зајечарска гимназија, Зајечар
3. **Гимназијалац**, Ваљевска гимназија, Ваљево
4. **Гимназион**, Гимназија у Чачку, Чачак
5. **Мезимац**, Гимназија и економска школа „Доситеј Обрадовић”, Бачка Топола
6. **Петља**, ТШ „Радоје Љубичић”, Ужице

Републичка комисија

1. Проф. др Вељко Брборић, потпредседник Друштва, председник Комисије
2. Босиљка Милић, секретар Друштва, секретар Комисије
3. Доц. др Милан Алексић, члан Управе Друштва, члан Комисије
4. Мр Злата Златановић, члан Управе Друштва, члан Комисије
5. Проф. др Весна Ломпар, председник Друштва, члан Комисије

ПОЗИВАМО СВЕ ЗАИНТЕРЕСОВАНЕ ДА УЗМУ УЧЕШЋА
У НАРЕДНОМ КОНКУРСУ ЗА НАЈБОЉЕ ЛИСТОВЕ И ЧАСОПИСЕ
ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА СРБИЈЕ

Друштво за српски језик и књижевност Србије
и редакција часописа *Свет речи*,
у циљу подстицања рада листова и часописа у
основним и средњим школама расписује

К О Н К У Р С

ЗА НАЈУСПЕШНИЈЕ ЛИСТОВЕ И ЧАСОПИСЕ ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА ОБЈАВЉЕНЕ У ШКОЛСКОЈ 2023/2024. ГОДИНИ

Конкурс почиње даном објављивања, а завршава се 30. октобра 2024. године. Стручна комисија коју именује Управа Друштва и редакција *Света речи* прегледа све приспеле листове и часописе, бира и проглашава три најбоља резултата, објављује и награђује на Зимском семинару дипломом и наградом у књигама. Такође се резултати објављују у *Информатору* – публикацији Друштва која прати рад Зимског семинара и у јануарском броју *Света речи*.

Може се вршити увид у све листове и часописе током Зимског семинара 2024. године у просторијама Друштва за српски језик и књижевност Србије, на Филолошком факултету у Београду.

Школе се јављају на КОНКУРС својим листовима и часописима у обавезном штампаном облику.

Пријаву на КОНКУРС обавезно прослеђује званично школа.

Листове и часописе слати на адресу:
Друштво за српски језик и књижевност Србије
(КОНКУРС за школске листове и часописе)
Филолошки факултет, Студентски трг 3
11000 Београд, поштански фах 359

Активност и рад на издавању школских листова и часописа саставни је део годишњих програма образовно-васпитног рада школа.

Приликом јављања на КОНКУРС пријаву мора званично да проследи школа у обавезном папирном облику, иначе се пријављен учесник **дисквалификује**.

„СВЕТ РЕЧИ“ 57–58 / 2024.

ШКОЛСКИ И ФАКУЛТЕТСКИ ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
НАМЕЊЕН ЂАЦИМА, СТУДЕНТИМА И ПРОФЕСОРИМА
ИЗЛАЗИ ДВА ПУТА ГОДИШЊЕ

Издавач

Друштво за српски језик и књижевност Србије

За издавача

Весна Ломпар

Главни уредник

Милан Алексић

Заменик главног уредника

Ана Батас

Оперативни уредник

Босиљка Милић

Редакција

Милица Кецојевић

Јован Чудомировић

Драгана Грбић

Балша Стипчевић

Миlena Јакић

Татјана Лазаревић Милошевић

Логотип

Шкарт

Коректура

Редакција часописа

Графички уредник

Лепосава Кнежевић

Цена броја: 500 динара

Штампа

Свет
ШТАМПА

Студентски трг 13

Рукописе у електронском облику слати на адресу:
svet.reci@fil.bg.ac.rs

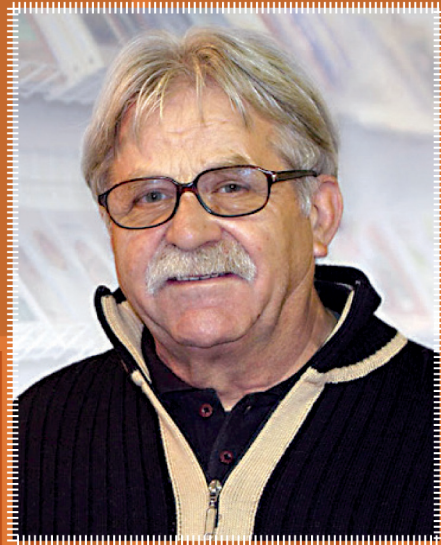
Друштво за српски језик и књижевност основали су 1910. године Јован Скерлић,
Павле Поповић и Александар Белић. Они су били и први председници Друштва.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81+82

СВЕТ речи : школски и факултетски часопис
за српски језик и књижевност намењен ђацима,
студентима и професорима / главни уредник
Милан Алексић. – 1997, бр. 1- . - Београд :
Друштво за српски језик и књижевност Србије,
1997- (Београд : Чигоја штампа). - 28 cm

Полугодишње.
ISSN 1450-6211 = Свет речи
COBISS.SR-ID 74925580

ISSN 1450-6211